

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN

DEPARTEMENT POLITIEKE WETENSCHAPPEN

PUTINS BELEID TEN AANZIEN VAN TSJETSJENIE

Een comparatieve analyse van de reactie van het
westen voor en na de Bush-doctrine

Promotor : Dr. T. SAUER
Verslaggever : Prof. Dr. K. MALFLIET
verkrijgen van

VERHANDELING
aangeboden tot het

de graad van Licentiaat in de
Politieke Wetenschappen
door
Sieghild LACOERE

academiejaar 2004-2005

Inhoud

Lijst van tabellen	3
Lijst van afkortingen	4
Voorwoord	5
Inleiding	6
Onderzoeksvraag	8
Theoretisch kader	10
Onderzoeksmethode	11
Structuur van het onderzoek	12
1. Conflictbeschrijving	14
1.1. Historische achtergrond	15
1.2. De onafhankelijkheidsverklaring van 1991	16
1.3. Eerste Oorlog: 1994-1996	19
1.3.1. Oorzaken	19
1.3.2. Vechten of voor altijd de vrede verliezen	21
1.3.3. Einde van de oorlog	23
1.3.4. Reactie van het westen	24
1.4. Tweede Oorlog: 1999-2000	27
1.4.1. Maskhadov en het Vredesakkoord	27
1.4.2. Opkomst van het Wahhabisme	29
1.4.3. Aanslagen in Dagestan en Moskou	31
1.4.4. September 1999: totale oorlog	32
1.5. Vladimir Putin	34
1.5.1. Putin en de oorlog	34
1.5.2. Putin en Tsjetsjenië	36
1.5.3. Putin en de Bush-doctrine	37
1.5.4. Putin en de mensenrechten	38
1.6. Aansleep na de oorlog	40
1.6.1. Aanhoudende aanslagen tussen 2002 en 2005	40

1.6.2. Tsjetsjenië zoekt vrede	
44	
1.6.3. Leaders vallen bij bosjes	
45	
2. Reactie van het westen op het Russo-Tsjetsjeens conflict	50
2.1. Reactie voor de Bush-doctrine	51
2.1.1. Verenigde Staten	51
2.1.1.1. Reactie	51
2.1.1.2. Verklaring voor de Amerikaanse reactie	53
2.1.2. Europa	55
2.1.2.1. Reactie	55
2.1.2.2. Verklaring voor de Europese reactie	57
2.1.3. OVSE	60
2.2. Reactie net na de Bush-doctrine	61
2.2.1. Verenigde Staten	61
2.2.1.1. Reactie	61
2.2.1.2. Verklaring voor de Amerikaanse reactie	62
2.2.2. Europa	65
2.2.2.1. Reactie	65
2.2.2.2. Verklaring voor de Europese reactie	66
2.2.3. OVSE	67
2.3. Reactie vanaf 2002	68
68	
2.3.1. Verenigde Staten	68
2.3.1.1. Reactie	68
2.3.1.2. Verklaring voor de Amerikaanse reactie	70
2.3.2. Europa	73
2.3.2.1. Reactie	73
2.3.2.2. Verklaring voor de Europese reactie	75
2.3.3. OVSE	77
Besluit	81
Referentielijst	85
Bijlagen	92

Lijst van tabellen

Bijlage 1: Populariteitspoll presidentsverkiezingen 2000

Bron: R. ROSE en N. MUNRO., *Elections without order, Russia's Challenge to Vladimir Putin*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, 99.

Bijlage 2: Kaart Rusland

Bron: N. ABDULAEV, "Chechnya Ten Years Later" in *Current History*, 102, (2004), 664, pp. 332-336.

Bijlage 3: Olievoorraden in de Kaukasu

Bron: J. S. GOLDSTEIN, *International Relations*, American University Washington D.C., Longman, 2004, 594 p.

Lijst van afkortingen

Baskische Afscheidingsbeweging	ETA
Europese Unie	EU
Gemeenebest voor Onafhankelijke Staten	GOS
Human Rights Watch	HRW
Iers Republikeins Leger	IRA
Nationale Veiligheidsstrategie	NSS
Noord Atlantische Verdragsorganisatie	NAVO
Niet Gouvernemente Organisaatie	NGO
Organization of Petroleum exporting Countries	OPEC
Organisaatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa	OVSE
Russische Veiligheidsdienst	FSB
Verenigde Naties	VN
Verenigde Staten	VS
World Trade Centre	WTO

Voorwoord

De laatste letter van mijn thesis: het einde van een tijdperk. In het licht van de wereldgeschiedenis misschien niet. In mijn leven symboliseert die laatste letter echt het einde van een tijdperk.

Op het eerste gezicht valt het niet te merken, maar deze thesis belicht een stukje evolutie die mijn persoontje tijdens de studentenjaren onderging. Vanuit een realistisch kader heb ik de Tsjetsjeense problematiek benaderd. Mocht je mij gevraagd hebben hoe ik tegenover de wereld stond in de eerste kandidatuur, dan kreeg je een volwaardig liberalistisch antwoord, met neigingen naar de marxistische kant. Nu op het einde van mijn studies besef ik dat de naïviteit met de jaren grotendeels vervlogen is. In de plaats is iets waardevollers gekomen. Nog steeds blijft de kritische houding mijn eerste kenmerk, maar de nuances gaan dieper. Ik ben een beetje realist geworden.

Tenslotte een woord van dank voor de volgende mensen:

Dr. Tom Sauer, de raadgevende woorden hebben mij op weg gezet mijn onderzoek tot een goed einde te brengen.

Ouders, jullie hebben mij mogelijkheden gegeven die ik een leven lang zal bijdragen door mij te laten studeren.

Familie, jullie creëren voor mij een veilige thuishaven.

Alle vrienden, bedankt voor de vriendschap.

Een speciaal woordje voor twee mensen omdat tijdens het schrijven van de thesis hun laptop en mix-cd mij enige verlichting gaven.

Lies, je logistieke steun heeft het schrijven aanzienlijk makkelijker gemaakt.

Jayjay, je muziek gaf inspiratie om de woorden van deze thesis op papier te zetten.

Inleiding

I ask you to put aside for a moment the dramatic news reports from the Caucasus, and imagine something more placid. Ordinary New Yorkers or Washingtonians, asleep in their homes. Then, in a flash, hundreds perish in explosions. Panic engulfs a neighbourhood, then a nation.

Vladimir Putin, 1999

1999, de tweede oorlog in Tsjetsjenië start. Putin, op dat moment nog premier, verbindt zijn politieke carrière aan Tsjetsjenië. Uit het niets duikt hij bij het begin van de oorlog op als de populairste presidentskandidaat. Zijn tactiek om de bevolking voor zich te winnen door de creatie van een angstklimaat werkt. Putin wordt de nieuwe leider van het Russische volk. Of hij de Tsjetsjeense bevolking daar bij rekent is niet duidelijk. Uit zijn verklaringen op te maken, hoort Tsjetsjenië aan de ene kant integraal toe aan het Russische territorium. Tsjetsjenen zijn Russen. Aan de andere kant, Tsjetsjenen uit de weg ruimen stelt Rusland veilig voor elke mogelijke terroristische aanslag vanuit de opstandige republiek. Tsjetsjenen zijn terroristen. Putin scheert een hele bevolkingsgroep over dezelfde terroristische kam.

In hoeverre kan het Westen zich verwickelen in het probleem Tsjetsjenië? Rusland is partner in internationale verdragen en maakt deel uit van de VN. Kritiek kan gegeven worden op het niet nakomen van de internationale regels die Rusland aanvaardt. Zijn Westerse landen bereid kritiek te leveren of bekommeren ze zich niet om de situatie waarin de Tsjetsjenen zich bevinden? Putin's profetische woorden hoe de VS zouden reageren wanneer New York of Washington zou getroffen worden na een aanslag laken de kritiek. Elf september 2001 komen Putin's woorden uit, New York wordt het doelwit van moslimextremisten. Wat gebeurde er met de kritiek na elf september en het afkondigen van de Bush-doctrine, toen Putin een bondgenoot

werd van de VS in de strijd tegen het terrorisme? Bondgenoten tenderen een goede relatie met elkaar te onderhouden. Het plaatje past niet wanneer er kritiek geleverd wordt op het beleid dat de bondgenoten voeren. Zeker niet als de probleemzone naar voor geschoven wordt als een binnenlands probleem waarop het buitenland geen kritiek kan geven aangezien staten over soevereiniteit beschikken en dus geen inspraak dulden in binnenlandse materies. Niet alleen de VS behoort tot het westen maar ook Europa. Het behoort tot de mogelijkheden dat Europa op een andere manier kritiek levert dan de VS. Geografisch gezien ligt Tsjetsjenië dichter bij Europa dan de VS. Uit dat oogpunt is het mogelijk dat een grotere vorm van kritiek geleverd wordt uit Europa. Hoe ver gaat die kritiek en veranderde de toon van kritiek in Europa na de steun die de VS zocht naar bondgenoten tegen het terrorisme? Een onderzoek dringt zich op in welke mate het Westen kritiek levert op het probleem Tsjetsjenië en hoe het Westen Rusland aanspoort om een geweldloze oplossing te zoeken voor hun probleemrepubliek.

Een antwoord op deze complexe materie spreidt zich uit over twee hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk beschrijft de laatste tien jaar van vijandelijke Russo-Tsjetsjeense relaties. Een bespreking van de eerste en tweede oorlog bieden een inzicht op de diepere wortels van het conflict. Putin verdient in dit hoofdstuk enige aandacht omdat hij bereid was zijn politieke carrière op het spel te zetten om een nieuwe militaire campagne te starten in Tsjetsjenië. Het werd zijn persoonlijke levensmissie een oplossing te zoeken voor het conflict.

Het tweede hoofdstuk focust zich op de reactie van het westen op Putin's beleid tegenover Tsjetsjenië voor en na de Bush-doctrine. Drie delen illustreren die reactie: de reactie van het westen voor de Bush-doctrine, de reactie net na de Bush-doctrine en de reactie vanaf 2002. Binnen die opdeling komen de VS, Europa en de OVSE apart aan bod. Hoe verandert het beleid? Reageren de VS en Europa op dezelfde manier? Wat met de OVSE, waar zowel de VS en Europa het lidmaatschap in bezitten? Verklaringen voor de westerse reacties moeten een inzicht bieden in de beweegredenen van het westen om al dan niet te reageren op de kwestie. Het realisme belicht uitstekend hoe nationale belangen op internationale belangen primeren. Een 'war on terror' mag dan wel internationale coöperatie vragen, samenwerking lijkt door Putin overwogen te worden de Russische belangen op de voorgrond te brengen. Tsjetsjenië linken aan het internationaal terrorisme vormt Putin's ideale dekmantel.

Onderzoeksvraag

Verschillende factoren maken deel uit van die onderzoeksvraag. De concrete vraag luidt als volgt: Veranderde het beleid van president Putin tegenover Tsjetsjenië voor en na de Bush-doctrine en wat was de reactie van het westen daarop?

Om een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag moeten de verschillende factoren die in de vraag aan bod komen belicht worden. Eerst en vooral moet er een schets gegeven worden over het conflict in Tsjetsjenië, en dat toegepast op de politiek die Putin hanteert om het conflict te benaderen. Hoe komt het dat Putin een hard beleid verkiest boven onderhandelingen waarin beide partijen toegevingen doen om tot een oplossing te komen. Een oplossing die een vrede zou instellen die door beide partijen gewenst wordt? Het doel van de thesis richt zich op het maken van een comparatieve analyse van de reacties van de westerse wereld op het beleid dat Putin hanteerde voor en na de Bush-doctrine tegenover zijn opstandige Tsjetsjeense republiek. Concreet wordt onderzocht hoe de kritiek al dan niet evolueert vanuit het westen.

De Bush-doctrine dateert van 2001, net na de schok van het ineensstorten van de torens van het World Trade Centre (WTC). In een reactie op de aanslagen van 11 september in 2001 kwam Bush op de proppen met de verklaring dat er geen onderscheid gemaakt zou worden tussen terroristen en landen die terroristen onderdak verleenden. Elk land kan nu een reactie verwachten waar vermeende terroristen zich schuilhouden. Putin zegt zijn steun aan de Verenigde Staten (VS) toe en treedt toe tot een wereldwijde coalitie die het terrorisme moet bestrijden.

Om een volledig beeld te scheppen op de kritiek, die het westen gegeven geeft op het conflict, wordt de analyse ingedeeld in drie delen. De analyse beperken tot enkel het momentum net voor en net na de Bush-doctrine zou een te enge visie van de

evolutie in de kritiek weergeven. Daarom is het noodzakelijk dat de analyse zich verder uitwijdt naar de periode vanaf 2002, enige tijd na het uitspreken van de doctrine. Dat betekent dat onderzocht wordt hoe het westen reageerde op de situatie nog voor er sprake was van een globale oorlog tegen het terrorisme.

De oorlogstoestand sleept al een decennium aan, evenwel met een interbellum, maar hoe ver reikt de internationale ruchtbaarheid van het conflict vòòr 2001? Een tweede luik bekijkt de reactie net na het afkondigen van de Bush-doctrine. Neemt de kritiek af of zwelt ze aan. Was er om te beginnen al kritiek die kon afnemen of aanzwellen? Of zette Putin eigenlijk het conflict op de wereldkaart door het te internationaliseren? Het derde luik spitst zich toe op de recente ontwikkelingen in Tsjetsjenië en de kritiek die het Westen daar op geeft of net niet.

Vandaag, anno 2005 werd de eerste schok van die brutale aanslag op de WTC-torens verwerkt. Daardoor kunnen de gevormde versterkte relaties tussen Rusland en de VS om de oorlog tegen het terrorisme te bestrijden minder stabiel worden omdat het gevoel van een algemene noodtoestand stilaan verdwijnt. Rusland worstelde in de jaren na 2001 zelf met een aantal aanslagen die ernstige schade berokkenden aan de Russische samenleving. Het meest recente voorbeeld daarvan was niet van het scherm weg te branden, het gijzelingsdrama in een school in Beslan in september 2004¹. Beelden van totaal ontredderde kinderen en volwassenen na de bestorming om tot een bevrijding te komen gingen de wereld rond. Zorgen zo'n grootschalige drama's dat Putin zijn gelijk krijgt van de internationale gemeenschap of bestaat er een kritischere houding binnen de internationale gemeenschap?

Het onderzoek beperkt zich tot de Putin periode hoewel de eerste oorlog dateert van 1994, toen Jeltsin nog over het presidentschap beschikte. In de tijd wordt deze thesis dus beperkt tot de periode 1999-2005, de periode waarin Putin te maken krijgt met het probleem Tsjetsjenië. Uiteraard wordt hij als president de protagonist om het probleem aan te pakken. Een onderzoek doen naar Jeltsin's beweegredenen om een oorlog te starten in Tsjetsjenië valt misschien buiten de omvang van de onderzoeksvraag maar er wordt toch een stuk gewijd aan de conflictueuze situatie die voorafgaat aan het Putin tijdperk. Dit is nodig om een inzicht te krijgen hoe de conflictueuze toestand tot stand kwam en hoe dat van belang is voor de huidige situatie.

¹ R. GIDLEY, *Crisis Profile, Death and Displacement in Chechnya*, (17.02.2005, Alertnet), (nieuwsbrief)

In de ruimte beperkt de thesis zich geografisch tot het gebied Rusland, specifiek tot de republiek Tsjetsjenië. Door de groeiende terroristische activiteiten van bepaalde rebellengroepen valt de problematiek soms buiten het gebied van de republiek zelf. Dagestan, Inghusjetië en Georgië vormen gebieden die rechtstreeks de gevolgen van het conflict voelen. De hele Kaukasus wordt beïnvloed door het spanningsveld die de relatie Tsjetsjenië-Moskou met zich meebrengt. Uiteindelijk blijft Tsjetsjenië nog steeds een deel uitmaken van het grondgebied Rusland en dat heeft gevolgen voor de manier waarop de bevolking in de naburige gebieden behandeld wordt.

In de analyse wordt een belangrijke rol weggelegd voor het westen omdat er nagegaan wordt hoe dat westen reageert op het aanhoudend conflict. De noemer het westen omvat de VS, Europa waarbij ofwel een nadruk gelegd wordt op de houding van een bepaald Europees land ofwel op de houding die regionale organisaties als de Europese Unie (EU) of de Raad van Europa aannemen, en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). De kritiek die de OVSE formuleert weerspiegelt niet altijd de kritiek die gegeven wordt vanuit Europa of de VS, hoewel beide lid zijn van de OVSE.

Theoretisch kader

Binnen dit onderzoek wordt het realisme gebruikt om de anticipatie van Putin op de reactie van het westen, de VS en Europa, te verklaren. Deze internationale theorie wijst op het belang dat staten hechten aan de macht die ze bezitten. Staten streven in de realistische theorie altijd naar meer macht. Realisten zien de macht van andere landen niet graag groeien, want als de macht van het andere land groeit krimpt de eigen macht. Men is er voortdurend op uit om de belangen van de eigen staat voorop te stellen. Internationale samenwerking kan wel, voor zover die past binnen het kader van het maximaliseren van de belangen van de eigen staat².

De Bush-doctrine doet de coalitie ontstaan om het terrorisme te bestrijden. Een oorlog tegen het terrorisme maakt dat nationale belangen in groeiende mate belangrijker worden geacht dan internationale belangen. Elke staat wil zijn

² J. S. GOLDSTEIN, *International Relations*, American University Washington D.C., Longman, 2004, 116.

territorium beschermen. De moeilijkheid ligt in het feit dat er niet één duidelijke vijand bestaat die de strijd vanuit een vast grondgebied voert. Rusland gaat mee in die realistische politiek om de integriteit van het grondgebied, dat volgens Putin aangevallen wordt door terroristen, te beschermen. De terroristen in kwestie heetten hier Tsjetsjenen.

Putin mag dan wel geopteerd hebben om als bondgenoten de strijd tegen het terrorisme aan te gaan, dit gebeurde niet uit de overweging een verschuiving in het Russisch beleid naar een liberale internationale politiek in te voeren. Nationale belangen primeren als hij die 'war on terror' gebruikt om zijn interne problemen eraan te linken. In de hoop dat de kritiek op de aanpak van het conflict zal uitsterven doet hij aan die 'linkage politiek' want Rusland wil een grote speler zijn op het internationaal forum om zijn eigen belangen beter te kunnen dienen. Daartoe hanteert hij even de illusie een meer liberale politiek te willen voeren.

Onderzoeksmethode

In de thesis wordt een vergelijkende studie gemaakt van de gebeurtenissen in het Tsjetsjenië conflict voor en na de Bush-doctrine en de reactie van het westen daarop. Deze thesis omvat kwalitatief onderzoek die tot stand kwam door een intensieve literatuurstudie te doen. Een groot onderdeel bestaat uit puur beschrijvende analyse van het conflict en het beleid tegenover de republiek.

Een comparatieve analyse tot een goed eind brengen vergt veel leeswerk en grondig onderzoek van voldoende bronnen. Omdat dit onderzoek handelt over een Russisch conflict duikt een taalprobleem op. Russische bronnen kunnen enkel geraadpleegd worden als deze vertaald zijn in het Engels of het Nederlands. De inhoud van deze thesis zal echter uitwijzen dat dit geen onoverkomelijke moeilijkheden met zich heeft meegebracht. Daarnaast bestaat het er probleem van framen van het conflict langs beide kanten. Propagandistische taal wordt door zowel de Tsjetsjenen en de Russen gebruikt om de publieke opinie en de internationale gemeenschap te overtuigen van het grote gelijk. Alle bronnen werden kritisch gelezen en beoordeeld met dit gegeven in het achterhoofd. Het zou het onderzoek niet ten goede komen een partijdige houding aan te nemen tegenover één van de actoren in het conflict. Op het einde van de analyse kan er een conclusie getrokken

worden hoe het westen gereageerd heeft voor en na de Bush-doctrine op het beleid van Putin.

In de analyse wordt ervoor geopteerd de eerste verklaring na 11 september aan te duiden als de Bush-doctrine. De stelling waarbij Bush dus stelt dat er geen onderscheid bestaat tussen landen die terroristen onderdak verlenen en terroristen zelf. Een jaar later op 20 september 2002 komt er een versterking van de doctrine met een Nationale Veiligheidsstrategie (National Security Strategy, NSS) waaruit opgemaakt kan worden dat preëmptieve aanvallen niet geschuwd zullen worden als er terroristische dreiging uitgaat van een staat. In de literatuur bestaat er onenigheid over wat de Bush-doctrine exact is, de eerste verklaring of de veiligheidsstrategie. Omdat Putin na 11 september onmiddellijk het internationaal terrorisme linkte aan het Tsjetsjeniëconflict wordt die eerste reactie van Bush binnen het kader van dit onderzoek als de Bush-doctrine beschouwd.

De OVSE krijgt in elke deel van de reactie een afzonderlijke behandeling. De VS en Europa zijn beide lid van de veiligheidsorganisatie, maar hun reactie buiten de organisatie komt niet altijd overeen met de kritische houding die de organisatie doorheen de geanalyseerde periode stelt. Om die reden wordt de reactie van de OVSE apart behandeld. Een verklaring voor de kritische houding van de OVSE over de volledige lijn valt te wijten aan het feit dat binnen een organisatie minder duidelijk naar voor komt welk land exact welk standpunt inneemt. Voor Rusland is het makkelijker om met afzonderlijke landen af te rekenen dan met een organisatie. De OVSE mag dan wel een invloedrijk orgaan zijn, toch blijkt ze in veel gevallen niet in staat een beleid op te dringen aan een staat die in overtreding is met bepaalde mensenrechten. Vanuit de OVSE kan er geen missie vertrekken om te interveniëren in de regio. Missies van de OVSE kunnen enkel rapporteren. Rusland hecht dan ook meer belang aan de reactie van de Raad van Europa en de VS dan de reactie van de OVSE.

Structuur van het onderzoek

Deze thesis bestaat uit twee hoofdstukken die elk een onderdeel van de onderzoeksvraag belichten. Het eerste hoofdstuk gaat dieper in op het ontstaan van de vijandige relatie tussen Rusland en zijn republiek. Historisch wordt er kort een

heel eind terug in de tijd gegaan om het conflict van vandaag beter te begrijpen. Omdat een te lange beschrijving van de geschiedenis geen onderdeel vormt om een antwoord te formuleren op de onderzoeksvraag wordt, na een schets over het conflict tijdens de Jeltsin-periode, overgegaan naar de tijd waarin Putin op het strijdtoneel verschijnt. Binnen het kader van dit onderzoek is het noodzakelijk te schetsen hoe Putin zich verhoudt tegenover Tsjetsjenië en welke factoren een invloed hebben op die houding. In dit hoofdstuk komen zijn standpunten over de oorlog, Tsjetsjenië, de Bush-doctrine en mensenrechten aan bod.

Het tweede hoofdstuk beschrijft de reactie van het westen. Dat hoofdstuk bevat drie grote onderdelen. De reactie voor de Bush-doctrine, de reactie net na de Bush-doctrine en de reactie vanaf 2002. Elk deel schuift dezelfde actoren die onder de noemer het westen vallen naar voren. Telkens wordt er aandacht besteed aan de VS, Europa en de OVSE. Bij het onderdeel over de VS en Europa wordt afzonderlijk aandacht besteedt aan de reactie en de verklaring voor die reactie. Het besluit trekt uiteindelijk een conclusie over de evolutie van verklaringen, over de drie periodes heen, door de VS, Europa en de OVSE, kortom het westen.

1. Conflictbeschrijving

Inleiding

Het Russo-Tsjetseens conflict vierde in 2004 zijn tienjarig bestaan. Beslan was de kers op de terroristische taart. Dit hoofdstuk tracht een overzicht te schetsen hoe de vete tussen Rusland en zijn opstandige regio over de jaren heen evolueerde. Tien jaar lijkt lang, maar de oorsprong van de vijandige Russo-Tsjetsjeense relaties ligt in de 19^e eeuw.

Een exhaustief relaas van de feiten valt buiten het onderzoek van deze thesis, maar een historische achtergrond biedt de noodzakelijke achtergrondinformatie die men nodig heeft om de betrekkingen tussen de twee partijen voldoende te begrijpen.

Even stilstaan bij de onafhankelijkheidsverklaring van 1990 is geen overbodige luxe. Die verklaring lokte heel wat Russische reactie uit en er klinkt alsmaar groter afscheidingsgeroep uit Tsjetsjenië.

Vanaf de eerste oorlog worden de feiten uitgebreider weergegeven, startend met de oorzaken die het conflict deden ontstaan. Daarop wordt duidelijk waarom de Tsjetsjenen bereid werden Dudaev te steunen en plots zelf de wapens wilden opnemen. Deze passage eindigt met een overzicht over het einde van de oorlog en de totale ontredding die dat einde teweeg bracht bij de Russen.

De tweede oorlog vormt een kerngedeelte van deze thesis. Putin krijgt nu een aandeel in het conflict, weliswaar op dit moment nog als premier. Een aantal oorzaken voor het tweede militaire conflict worden besproken in een aparte sectie.

Zowel de Russen als Maskhadov trachten na de eerste oorlog het Vredesakkoord in eigen voordeel te interpreteren. Hierdoor wordt duidelijk dat het moeilijk wordt een langdurige oplossing te bereiken. Ondertussen groeit de ontevredenheid bij de Tsjetsjeense bevolking en moslimextremisten spelen hier handig op in. Door de opkomst van het wahhabisme ontstaan er verschillende groeperingen onder de rebellen die niet dezelfde kaart trekken als Maskhadov. De aanslagen in Dagestan en

Moskou blijken hiervan het resultaat te zijn. Deze vormen dan ook de rechtstreekse aanleiding voor vernieuwde militaire reactie.

Vladimir Putin speelt een opvallende rol vanaf 1999. Hij knoopte zijn politieke carrière vast aan de Tsjetsjeense kwestie. Hoe verhoudt hij zich ten opzichte van de oorlog, Tsjetsjenië als republiek, de Bush-doctrine en mensenrechten? Vier vragen die in een passage gewijd aan Putin hun antwoord vinden.

Het laatste gedeelte in dit hoofdstuk handelt over de nasleep van het conflict. Niet geheel verwacht sleept het conflict vandaag de dag nog steeds aan door aanhoudende aanslagen. De aanslagen worden brutaler en treffen Rusland op de wreedste manier. In 2004 vormt een school vol kinderen het doelwit van terroristen.

In een poging om Rusland ervan te overtuigen dat hij niet tot de terroristische strekking behoort, biedt Maskhadov Moskou een vredesplan aan. Begin 2005 wordt een nieuwe poging gedaan, maar Rusland is niet van zins om met een terrorist te onderhandelen, laat staan te luisteren.

Het moet dan ook niet verwonderen dat prominente figuren aan beide zijden meegesleurd worden in de spiraal van geweld. Ze graven hun eigen ondergang, want zij blijven naast onschuldige burgers ook het doelwit van aanslagen. Leiders worden om de haverklap gedood. Actie vraagt reactie, wraak roept om wraak.

1.1. Historische achtergrond³

Historisch gezien hebben de Tsjetsjenen en de Russen nooit een gemakkelijke relatie gekend. Reeds in de 18 eeuw bestonden er spanningen in de regio toen Rusland begon met de verovering van de Kaukasus. Tsjetsjenen bleken een hardnekkig volk, want ze contesteerden als enige het langst de inlijvingstocht van de Russen. Het administratief hoofd van Georgië en de Kaukasus, generaal Alexei Ermolov, ligt aan de basis van de uiterst vijandige relatie tussen Tsjetsjenië en Rusland. Generaal Ermolov heerste in 1816 autocratisch over de regio en hield er uitermate wreedaardige praktijken op na. “He would find no peace until a single Chechen remained alive”. In één zin kan men zijn visie op het Tsjetsjeense volk weergeven. De uitroeiings- en verbanningspolitiek die hij doorvoerde kende echter een contra-

³ M. BENNIGSEN, “Chechnia: political developments and strategic implications for the North Caucasus” in *Central Asian Survey*, 18, (1999),4, pp. 536-537.

productieve werking. Jaren van totale oorlog volgden tot Shamil, de imam van Dagestan en Tsjetsjenië zich overgaf in 1859. Officieel veroverde Rusland Tsjetsjenië bij die overgave van de imam, hoewel de bezetting nooit aanvaard werd door de Tsjetsjenen. Ze bleven ervan overtuigd dat ze een onafhankelijk volk waren en zich niet overgegeven hadden, omdat Shamil oorspronkelijk Dagestaans was.

Oorlogsmoe volgde een rustige periode, waarbij volgens de Sovjet Republiek, Tsjetsjenië bij Rusland hoorde. Na de afloop van de Tweede Wereldoorlog in 1944 volgde een nieuwe harde periode waarin het hele volk in opdracht van Stalin gedeporteerd werd onder het mom van collaboratie met de Duitse Nazi's. Dit bleek een absurde stelling aangezien de Duitsers nooit die gebieden hadden bereikt. De Tsjetsjeens Inghusjetische republiek werd uit de Russische geschiedenisboeken geschrapt. Een deportatiepolitiek had als doel een volk te breken om hen uiteindelijk te doen geloven dat ze als etnisch volk niet meer bestonden. Het gedwongen vertrek van het eigen grondgebied zou dat in de hand werken doordat het volk geen voeling meer heeft met zijn omgeving. Andere volkeren ondergingen dezelfde beproeving maar de Tsjetsjenen zijn het enige volk dat zich psychologisch niet wilde overleveren aan hun onderdrukking. Zo creëerde Rusland een volk met een hechte structuur en een ondoordringbaar samenhorigheidsgevoel door de deprivaties die het moest doorstaan. Daarvoor was het Tsjetsjeense volk gefragmenteerd in verschillende familieclans en stammen.⁴ Tijdens de jaren van ballingschap hielden ze de as bij van de doden om ooit terug in hun thuisland te begraven. Tsjetsjenen blijken een volk te zijn dat sterk gebonden is aan de grond en het gebied waar ze geboren zijn. Na de dood van Stalin in 1953 kregen ze pas in 1957 de toestemming om terug te keren naar hun geboortestreek zij het onder strikte voorwaarden. Ze werden onderworpen aan de strengste controle die er bestond binnen het Sovjet systeem en kregen niet de geringste inspraak in de organisatie van de administratie van hun republiek tot 1990.

1.2. De onafhankelijkheidsverklaring van 1991

Niemand zag een van de meest markante feiten van de geschiedenis aankomen. De politieke wetenschappers gespecialiseerd in Russische aangelegenheden

⁴ M. SULTAN, "The quest for peace in Chechnya: the relevance of Pakistan's Tribal Areas Experience" in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, p. 445.

analyseerden dagelijks het communistisch systeem en de tegenstrijdigheden waarmee het systeem kampte, maar geen enkele van hen dacht dat de Sovjet-Unie werkelijk kon ophouden te bestaan. In 1991 gebeurde datgene wat onmogelijk werd geacht. De Sovjet-Unie was niet meer. Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie bracht een nationale beweging teweeg die op zoek was naar zelfdeterminatie. Op 27 november 1990 wordt een eerste verklaring afgelegd waarin de Autonome Tsjetsjeens-Inghusjetische Socialistische Sovjet Republiek staatssoevereiniteit claimt.⁵ Dit was nog geen daad van secessie want het doel bestond er in om een Unierepubliek te worden. Unierepublieken bezaten een betere wettelijke autonome status dan louter autonome republieken. Djohkar Dudaev, verkozen tot Tsjetsjeens president, riep in november 1991 een onafhankelijkheidsverklaring uit waardoor Tsjetsjenië een aparte staat zou worden, niet langer onderhevig aan het Russische gezag. Niet alleen Tsjetsjenië maar meerdere gebieden streefden naar onafhankelijkheid na de implosie van het Sovjet systeem. Ze namen een voorbeeld aan de vroegere Sovjet staten die één voor één onafhankelijkheid verwierven.⁶

Een peiling naar steun onder de bevolking in Tsjetsjenië pro of contra de onafhankelijkheid kwam er nooit. Er bestond een nationalistisch gevoel onder grote lagen van de bevolking, maar het is niet duidelijk hoe ze die gevoelens zouden beantwoorden. Het is beslist mogelijk dat de bevolking in die fase bereid was te leven in een Tsjetsjeense republiek die aanzienlijk meer autonomie zou verwerven maar nog altijd deel zou uitmaken van Rusland. Dudaev besliste eenzijdig om een soevereiniteitsverklaring uit te roepen zonder de onderhandelingsoptie over een autonoom Tsjetsjenië binnen Rusland open te houden. Onafhankelijkheid werd een begrip waarover niet te negotiëren viel.⁷ Oude communistische structuren werden weggehaald opdat ze geen invloed meer konden uitoefenen via vroegere partijnetwerken.⁸ Dat was dikwijls het geval bij nieuwe onafhankelijke staten, waardoor er eigenlijk niets kon veranderen. Nieuwe partijen beschikten niet over voldoende know how om verkozen te raken en de communisten bleven aan de macht. Rusland erkende de onafhankelijkheid niet en evenmin deed de internationale

⁵ G. W., LAPIDUS, "The war in Chechnya: Opportunities Missed, Lessons to be learned in B. W. JENTELSON (Red.), *Opportunities Missed, opportunities seized. Preventive Diplomacy in the Post-Cold World*, New York, Carnegie Corporation, 2000, 41.

⁶ W. ALONSO, "Citizenship, Nationality and Other identities" in *Journal of International Affairs*, 48, (1995), 2, ongepag.

⁷ B. COPPIETERS, "Secession and war: a moral analysis of the Russian-Chechen conflict" in *Central Asian Surve*, 22, (2003), 4, p. 384.

⁸ M. BENNIGSEN, *l.c.*, p. 538.

gemeenschap dat. Zo bleef Tsjetsjenië op dat moment een binnenlandse aangelegenheid aangezien de internationale gemeenschap Tsjetsjenië niet beschouwde als een onafhankelijke staat.

Zoals reeds vermeld kondigden verschillende republieken in Rusland een soevereiniteitsverklaring af. Enkel in het Tsjetsjeense geval heeft dit geleid tot een interventie met gewapende strijdkrachten. Tatarstan vaardigde op 30 augustus 1990 zijn eigen soevereiniteitsverklaring uit,⁹ maar bereikte na enkele jaren van onderhandelingen een overeenkomst met Rusland, waarin Tatarstan geen soevereine staat werd maar een republiek met voldoende autonomie. Tatarstan erkende dat het grondgebied ondeelbaar tot Rusland behoorde, datgene wat Tsjetsjenië weigerde te erkennen. Tsjetsjenië kende echter een verleden dat bol stond van de vijandigheid tegenover Rusland, een gegeven dat niet het geval is voor Tatarstan. Tsjetsjenië zocht bij de soevereiniteitsverklaring naar etnische erkenning van hun volk. Een volk dat een geschiedenis kende van uitroeiing en deportatie. Tatarstan's beweegredenen om zich soeverein te verklaren hadden een economische connotatie waardoor er ruimte voor onderhandelingen bestond.

Die stroom onafhankelijkheidsverklaringen werd ervaren als een bedreiging voor de Russische federatie die in de hand moest gehouden worden om een totale fragmentering zonder centraal gezag te voorkomen. Verschillende akkoorden aangaande de verdeling van autonomie tussen de Russische federale regering en de regio's werden in 1992 in één Federaal Akkoord opgenomen, die het streven naar soevereine identiteit moest indammen. Dit akkoord bezorgde de republieken een sterkere wettelijke status en droeg een grote mate van autonomie over.¹⁰ Tsjetsjenië nam hier geen vrede mee, vasthoudend aan de idee dat Tsjetsjenië geen grondgebied was dat toebehoorde aan het Russisch federaal gezag. Tot een ondertekening van het Federaal akkoord kwam het dan ook niet. Hoewel Tatarstan dit akkoord ook niet ondertekende konden de Tataren wel onderhandelen over hun positie. Tsjetsjenië werd de enige republiek waar het uitbreken van een totale oorlog de enige oplossing leek om de onafhankelijkheidsdrang terug te dringen.

⁹ K. MALFLIET, "Een verdrag voor Tatarstan, Proeftuin in een nieuwe Russische Invloedsfeer?" in *Internationale Spectator*, (1995), 1, p. 33.

¹⁰ M. F. KAZANTSEV, "Legal Constitutional Status of the Regions of The Russian Federation" in V. ALEXEYEV, T. CASIER en K. MALFLIET (Reds.), *Regionalism in Russia, The Ural Case*, Leuven, KUL Institute for European Policy, 1996, 61.

1.3. Eerste oorlog: 1994-1996

1.3.1. Oorzaken

De eenzijdige Tsjetsjeense onafhankelijkheidsverklaring vormde de aanloop tot de eerste oorlog. Hoewel die verklaring dateerde van november 1991 ging Rusland niet onmiddellijk over tot militaire actie. Pas in 1994 besloot president Jeltsin dat een militair ingrijpen onafwendbaar was. Officieel heet het dat Rusland gedwongen werd de constitutionele orde te herstellen en de territoriale integriteit van de Federatie te beschermen.¹¹ De vrees voor een domino-effect, moest Tsjetsjenië werkelijk onafhankelijk worden of moest er niet ingegrepen worden tegen de onwettige onafhankelijkheidsverklaring, wat betekent dat andere regio's vrij spel zou hebben, paralyseerde het Russische federale gezag. Door de Russen werd de Monroeski-doctrine gretig aangehaald, wanneer ze wilden hameren op het feit dat er wel degelijk gevaar bestond voor de eenheid van de Russische Federatie. De Monroeski doctrine werd gehanteerd naar analogie met de Monroe-doctrine, die gebruikt werd door de Amerikanen toen ze in Azië het communisme niet wilden laten verspreiden in één enkel land vanuit de gedachte dat wanneer één land communistisch zou worden, alle andere zouden vallen als dominostenen in de poel van de communistische ideologie. Waarom was het van belang dat die regio deel bleef uitmaken van Rusland? Men vreesde vooral een beperking van de invloedssfeer in voormalige Sovjet-staten aangezien ze niet meer aan Russisch grondgebied zouden grenzen moesten die republieken onderaan de Kaukasische buik van Rusland onafhankelijk worden. In januari 1993 installeerde een presidentieel decreet het Militair District van de Noordelijke Kaukasus¹², het eerste Militair district in Rusland, om de invloed te behouden en eventueel gewapenderhand te beschermen.

Dat het gewapend conflict enkel te wijten valt aan de noodzakelijkheid van Rusland om zijn territorium te beschermen zou een simplificatie van de feiten zijn. Olie-belangen en persoonlijke belangen spelen evenzeer een rol.

¹¹ M. MCFAUL, "Eurasia Letter: Russian Politics after Chechnya" in *Foreign Policy*, (1995), 99, p.150.

¹² M. BENNIGSEN, *l.c.*, p. 539.

Ten eerste beschikt Tsjetsjenië over olie-voorraden en raffinaderijen. Dat deel van Rusland grenst aan de Kaspische Zee waar blijkt een aanzienlijke waarde aan olie te zitten. Rusland wil in geen enkel geval zijn toegang tot die olie verliezen.

Ten tweede hebben de elite in Moskou en Tsjetsjenië de relaties zodanig gepersonaliseerd dat onderhandelingen van meet af aan onmogelijk werden. Jeltsin wou in geen beding onderhandelen met Dudaev, die over geen politieke ervaring beschikte, gehinderd werd door zijn temperamentvolle karakter en daardoor niet altijd beslissingen nam die de Tsjetsjeense bevolking ten goede kwam¹³.

Eén zekerheid ontsprong er in Jeltsin's standpunt over Tsjetsjenië. Dudaev, de secessionistische kracht in het conflict moest van het Tsjetjseens politieke toneel verdwijnen. Jeltsin omringde zich met adviseurs die er allen belang bij hadden een conflict in Tsjetsjenië uit te lokken. Dat zou de aandacht verslappen in Rusland zelf voor de persoonlijke politieke problemen waarmee ze te kampen hadden¹⁴. Op die manier ontstond er een versterkt groepsdenken waardoor de Russische politieke elite hun oplossing om de wapens op te nemen als de enige mogelijkheid zag. De uiteindelijke beslissing om Dudaev uit het Tsjetsjeens presidentieel zadel te lichten ontaardde in een totale strijd waarin de bevolking volledig betrokken werd. Het Dudaev-regime kon in Tsjetsjenië niet altijd op evenveel steun rekenen, alleen al omdat er een hoge mate van corruptie en banditisme heerste die hij niet onder controle hield. Een mislukte aanslag op Dudaev leverde het omgekeerde resultaat op dat Rusland wou bereiken. Dudaev bleef niet alleen aan de macht, maar de aanslag zorgde ervoor dat de bevolking hem massaal begon te steunen in zijn strijd en bereid werden de wapens op te nemen.¹⁵

1.3.2. Vechten of voor altijd de vrijheid verliezen

¹³ G. W. LAPIDUS, *l.c.*, 45.

¹⁴ H. HENDRIKSE, "Boris Jeltsin en de strijd om het Kremlin" in *Internationale Spectator*, (1996), 5, p. 232.

¹⁵ C.W. BLANDY, "Military aspects of the two Russo-Chechen conflicts in recent times" in *Central Asian survey*, 22, (2003), 4, p. 425.

Met de komst van de Russisch tanks in de Tsjetsjeense hoofdstad Grozny op 11 december 1994, nam het beleid, gevoerd tegenover Tsjetsjenië een onomkeerbare wending. Russische troepen verwachtten een gemakkelijke overwinning, overtuigd van de kracht van het eigen militaire overwicht. Het Russische leger beschikte over tanks, voldoende wapens en munitie, bommen, vliegeniers en meer strijdkrachten. In tegenstelling tot dat leger stelde het verzet niets voor, dacht de Russische legerleiding en samen met hen de soldaten. Door deze misvatting reden de Russen hun tanks met veel vertoon binnen in Grozny, zich niet verwachgend aan enige noemenswaardige tegenstand.

Waar de Russen echter geen rekening mee gehouden hadden was de wil om te strijden onder de Tsjetsjenen. Dudaev hanteerde slechts één principe, vechten of voor altijd de vrijheid verliezen¹⁶. Rekening houdend met het verleden zagen de Tsjetsjenen Rusland als een gevaarlijke agressor die na een periode van relatieve vrede en stilte opnieuw hun territorium binnendrong. Na het gedwongen vertrek uit hun geboortestreek onder Stalin, wilde het Tsjetsjeense volk een nieuwe verloochening van hun bestaan en hun Tsjetsjeense identiteit en geboortestreek ten alle koste vermijden. Hoewel ze in aantal duidelijk de minderheid vormden en in middelen eveneens het onderspit moesten delven, slaagden ze er in een grote mate van verzet te tonen bij de inname van Grozny. Na de verrassing dat luchtaanvallen een onderdeel van de tactiek van de Russen bleken te zijn, werd in de straten van Grozny hevige strijd geleverd door een slecht georganiseerd verzet dat enkel op het geluid van schoten afging om zich te verdedigen. Aan Russische kant leden de troepen, tegen de verwachtingen in, zware verliezen. Aan Tsjetsjeense kant vielen onder de burgerbevolking veel doden, door de ongecoördineerde aanpak van het offensief om de stad in te nemen, en het voortdurend terugschieten van de rebellen. Door hun beperkingen betekende drie weken strijd het eindpunt voor de rebellen in Grozny. Op 31 december bereikte de terugslagkracht van de rebellen zijn limiet, Grozny viel in Russische handen en de rebellen trokken zich terug in de bergen van Tsjetsjenië waarop een bloedige guerrillastrijd begon.

Ondanks de gefragmenteerde structuur van de Tsjetsjeense samenleving in clans bestond er geen verdeeldheid over de aanpak hoe zich te verdedigen tegen de Russen. Dat kon ook niet als men niet onmiddellijk ten onder wilde gaan in de oorlog

¹⁶ M. BENNIGSEN, *l.c.*, pp. 539.

aangezien de rebellen over aanzienlijk minder mankrachten konden beschikken. Aslan Maskhadov, Shamil Basaev, Arbi Baraev, Ruslan Ghaev, Katthab, enkele van de belangrijkste krijgsheren en rebellenleiders hadden maar één doel voor ogen, de Russen van het Tsjetsjeens grondgebied verdrijven. Dat maakte dat ze hun krachten bundelden door zich met alle middelen, die ze bezaten, te verzetten tegen de vijand, al dan niet in gezamenlijke acties.

Grozny mocht dan wel in Russische handen zijn, Tsjetsjenië was dat niet en de gevechten gingen door. Het Samashki bloedbad is maar één van de vele wreedaardige gevallen waarin de bevolking het slachtoffer werd vanwege de ontaardende relaties tussen Russische manschappen en rebellentroepen. De inwoners van Samashki verzetten zich tegen de inname van hun stad waarop de Russische troepen de bevolking immuniteit beloofden voor het inleveren van hun wapens¹⁷. Dat gebeurde, daarna omsingelden troepen de stad, vielen aan en moordden iedereen aanwezig uit. Deze ontradingsstrategie werkte echter niet. Het jus in bello werd ook niet gerespecteerd onder de Tsjetsjeense verzetsstrijders. Ze verkleedden zich in Rode Kruis medewerkers om zo het vertrouwen van de Russen te winnen en binnen te dringen in hun kampen. Basaev voerde verschillende gijzelingsacties uit, onder meer op een ziekenhuis in Budennosk¹⁸. Er zijn tal van voorbeelden te geven van aanvallen en gijzelingsacties van Tsjetsjeense leiders tegen steden en dorpen waar de Russen zich bevonden, en omgekeerd hevige bombardementen en offensieven van het Russische leger om gebied te veroveren. Van meet af aan leidden deze tactieken tot een wantrouwen dat als het zwaard van Damocles beide partijen boven het hoofd hing. Daarnaast bemoeilijkte een duale politiek van onderhandelingen en het voortzetten van de militaire operatie het zoeken naar een oplossing om een einde te maken aan de toestand van bloedvergieten¹⁹. Onderhandelen kon strikt genomen niet zolang Dudaev aan de macht bleef, want men weigerde te onderhandelen met iemand die zo radicaal de Russisch staat wou treffen en onafhankelijkheid eiste.

1.3.3. Einde van de oorlog

¹⁷ M. BENNIGSEN, *l.c.*, p. 542.

¹⁸ O. OLIKER, *Russia's Chechen wars 1994-2000: lessons learned from urban combat*, Santa Monica, Rand, 2001, 29.

¹⁹ G. LAPIDUS, *l.c.*, 49.

Een zware nederlaag voor Rusland, ervaren als één van de zwaarste nederlagen in de geschiedenis van de Russische troepen, zou in augustus 1996 leiden tot het einde van de oorlog. Jeltsin beloofde in maart zich te houden aan een staakt-het-vuren en onderhandelingen te voeren die niet op voorhand een maat voor niets waren. Toch gaf hij opdracht voor een raketaanval die op 22 april, na een moeilijke lokalisatie in de onherbergzame gebieden, Dudaev om het leven zou brengen²⁰. Meteen strandden de gesprekken maar generaal Aleksandr Lebed werd aangesteld om de onderhandelingen te voeren in de Russische Veiligheidsraad, met de opdracht zodanig te bemiddelen dat er een vredesakkoord uit de bus zou komen.

De ultieme vernedering voor Rusland kwam er de zesde augustus toen een goed voorbereide actie van Maskhadov en Basaev er toe leidde dat Grozny terug onder Tsjetsjeens gezag kwam te staan. De stelling dat de oorlog voorbij was door de politieke top in Rusland ging dan ook niet op. De totale ontredde bij het Russische leger door de nederlaag versnelde het vredesproces. Op 31 augustus aanvaardden beide partijen, na twee jaar oorlogsvoeren, eindelijk vredesakkoorden, de Khasavyurt akkoorden²¹. Lebed en Maskhadov zetten hun handtekening onder de akkoorden in de hoop een eeuwige vrede te hebben bereikt. Artikel 1 van de akkoorden stelt dat het verdrag de basis vormt om de gemeenschappelijke relaties tussen de Russische Federatie en de Tsjetsjeense Republiek te regelen volgens de universeel aanvaardde principes van het internationale recht²². Onder de Tsjetsjenen werd dit verdrag beschouwd als de erkenning van hun overwinning in de oorlog en hun rechten als natie. Dit versterkt hun overtuiging dat ze recht hebben hun onafhankelijkheid te claimen tegenover Rusland maar ook tegenover de internationale gemeenschap omdat de Russische Federatie zich er toe bindt internationale regels te respecteren in de betrekkingen die beiden met elkaar zullen aangaan.

Lebed, die het akkoord bemiddelde, werd als landverrader onthaald in het Kremlin²³. Volgens het Kremlin gaf hij te veel toe door een volledige terugtrekking van de troepen te beloven. De initiële weigerachtige houding van Rusland tegen bemiddelingen met Tsjetsjeense onafhankelijkheidsstrijders bemoeilijkte zijn taak. Wat de uitkomst van het akkoord ook zou zijn, hij zou er telkens van beschuldigd

²⁰ N. ABDULAEV, "Chechnya Ten Years Later" in *Current History*, 102, (2004), 664, p. 333.

²¹ G. LAPIDUS, *l.c.*, 51.

²² M. BENNIGSEN, *l.c.*, p. 545.

²³ H. HENDRIKSE, "De offensieve terugkeer van president Boris Jeltsin" in *Internationale Spectator* (1997), 5, p. 258.

zijn geworden te veel te hebben meegewerkt met de Tsjetsjenen. Eigenlijk was de tijd niet rijp om tot een duurzame oplossing te komen, maar de oorlog kon niet blijven aanslepen doordat Jeltsin zelf begon in te zien, in 1995 al, dat een oorlog starten zijn politieke ondergang betekende.

1.3.4. Reactie van het Westen

Nooit is er enige ernstige reactie gekomen op de inval in Tsjetsjenië. Geografische redenen spelen zeker een rol, Tsjetsjenië is een kleine onherbergzame republiek die weinig van betekenis kon zijn voor het westen. Tsjetsjenië beschikt wel over wat olie, maar niet in die mate dat ze voor een invloed kan zorgen op het internationale toneel. Daarnaast betrof het conflict eigenlijk maar één staat en dat was Rusland. Zodoende beschouwde men dit niet als een interstatelijk conflict waar onmiddellijk meer aandacht naar zou zijn uitgegaan vanuit bijvoorbeeld een organisatie als de VN. Volgens Rusland was dit een intern conflict en de internationale gemeenschap volgde. Door de onafhankelijkheid niet te erkennen zag het westen Tsjetsjenië niet voor een aparte soevereine staat aan²⁴. Uiteraard volgde daaruit de consequentie dat Rusland de problemen als intern kon aanzien en kon beslissen ze naar eigen goeddunken en oordeel op te lossen.

In het achterhoofd houdend dat de Sovjet Unie niet langer meer bestond en er bereidwilligheid getoond werd om te democratiseren, valt de westerse reactie te begrijpen. Toenmalige president van de VS, Bill Clinton verklaarde de elfde december nog dat het een interne zaak was. Hij ging zelfs zo ver de hele problematiek te vergelijken met de Amerikaanse burgeroorlog²⁵ waarin het ook noodzakelijk was om de Amerikaanse Federatie in stand te houden, net zoals Rusland nu de Russische Federatie wil samenhouden. Dat de vergelijking niet echt opgaat blijkt uit het feit dat er een grote tijdspanne zit tussen de twee conflicten en dat er sinds de Amerikaanse burgeroorlog een enorme evolutie op gang gekomen is om het geweld tegen eigen onderdanen te verbieden en toch zeker te beperken tot een uiterst minimum in het geval van een totale oorlog. Eerder kwam aan bod dat

²⁴ M. FREDHOLM, "The prospects for genocide in Chechnya and extremist retaliation against the West" in *Central Asian Survey*, 19, (2000), 3, p. 322.

²⁵ C. KING, "Crisis in the Caucasus: A New Look at Russia's Chechen Impasse" in *Foreign Affairs*, 82, (2003), 2, ongepag.

internationale regels aangaande de het oorlogsvoeren niet werden gerespecteerd. Daarop kon het democratische VS duidelijk kritiek geleverd hebben. Maar men opteerde er voor om de democratische hervormingen in Rusland niet in het gedrang te brengen door beschuldigingen te uiten dat Rusland zich niet aan democratische principes hield. De oorlog mocht geenszins de bilaterale relaties beïnvloeden tussen de twee staten.²⁶

De EU reageerde niet anders dan de VS en weigerde harde kritiek te leveren. Expliciet stelde de EU dat de steun voor het democratiseringsproces boven de naleving van mensenrechten werd gesteld.²⁷ Snel werd duidelijk dat de bevolking verwickeld in het conflict onmenselijke wreedheden onderging. Daarop nam het Europees Parlement een resolutie aan die Tsjetsjenië als Russisch grondgebied aanschouwde maar die een diepe bezorgdheid uitte over het gebruik van gewapende strijdkrachten tegen nationale minderheden. Dit is een typische Europese reactie aangezien de EU veel belang hecht aan de bescherming van de rechten van minderheidsgroeperingen. Vervolgens valt op te merken dat deze reactie kwam van het Europees Parlement en niet van de Europese Commissie of de Europese Raad.

Denemarken werd het eerste land dat effectief een teken van ernstig ongenoegen zou uitten door alle militaire samenwerking met Rusland op te zeggen. Toen duidelijk werd dat burgers rechtstreeks het doelwit vormden van bombardementen groeide de kritiek aan Europese zijde, niet op het uitbreken van de oorlog zelf maar op het verloop ervan en de praktijken van het Russische leger die beschouwd werden in overtreding te zijn met het internationale recht. Helmut Kohl, de Duitse premier en de Franse minister van Buitenlandse Zaken verklaarden de negende januari 1995 elk afzonderlijk dat wat in Tsjetsjenië gebeurde complete waanzin was en niet beantwoordde aan de standaarden van het Europese democratisch model. Hans van den Broek verklaarde als commissielid voor Buitenlandse Zaken dat de EU de gesprekken met Rusland zou uitstellen om tot een partnerschap te komen. Dit zijn maar enkele aanhalingen van gemaakte verklaringen, maar een totaal afwijzen van de oorlog kwam er niet. Men uitte wel bezorgdheid naar de omstandigheden waarin die oorlog gevoerd werd, komende uit het feit dat journalisten in de eerste oorlog nog gemakkelijk toegang hadden tot het oorlogsgebied en berichtten over massale

²⁶ S. VEUGELLEN, *Het Amerikaanse veiligheidsbeleid tegenover Rusland na de Koude Oorlog*, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 2003, (Diss. Lic.) 63.

²⁷ G. LAPIDUS, *l.c.*, p. 60.

afslachtingen en oorlogsmisdaden specifiek gericht tegen de burgerbevolking ongeacht geslacht of leeftijd²⁸.

In mei '92 vroeg de Russische Federatie toetreding tot de Raad van Europa, die enkele het lidmaatschap verleent aan staten die alle democratische principes hanteert. De oorlog en het schenden van internationale regels voor de bescherming van mensenrechten heeft de toetreding aanzienlijk vertraagd. De procedure werd zelfs opgeschort van februari tot september in 1995.²⁹ Toch verkreeg de Russische Federatie op 26 februari 1996 het lidmaatschap terwijl de oorlog nog aan de gang was en er berichten bleven binnenstromen dat mensenrechten niet nageleefd werden. De toetreding en de kwestie Tsjetsjenië werden duidelijk van elkaar gescheiden.

De OVSE, de enige Europese veiligheidsorganisatie waar Rusland volledig deel van uitmaakt, nam het hardste standpunt in. Enerzijds werd dit bemoeilijkt door Rusland, als lid van de organisatie, die bleef volhouden dat het om een interne materie ging. Anderzijds voerde het Hongaars voorzitterschap druk uit om een afgevaardigde naar het gebied te sturen om de toestand te gaan bekijken in januari 1995. Daarop besloot de permanente vergadering van de OVSE dat het noodzakelijk was dat er een Assistentiegroep kwam in Tsjetsjenië om de problemen in toom te houden en Rusland hulporganisaties moest toelaten in het oorlogsgebied. Eind maart arriveerde de Assistentiegroep Tim Guldemann van de OVSE, na toelating van Rusland, in Tsjetsjenië waar het extreem moeilijk werken was omdat Moskou de werking constant belemmerde.³⁰ De EU speelde een belangrijke rol bij het installeren van de Assistentiegroep. Ze koppelde namelijk de voorwaarde om tot een interim handelsakkoord te komen tussen de EU en Rusland, aan het inzetten van een OVSE-missie in Tsjetsjenië. Guldemann slaagde erin om de positie van de gematigden van beide partijen te versterken waarvoor een belangrijke rol was weggelegd in de vredesgesprekken.

Over de reactie van de Verenigde Naties (VN) kan men kort stellen dat er vrijwel geen kwam hoewel Dudaev hevig lobbywerk verrichte om Tsjetsjenië op de agenda te plaatsen van de Veiligheidsraad. Aangezien Rusland permanent lid is van de Veiligheidsraad beschikt ze hier over een groot voordeel om enige discussie over het conflict tegen te werken. Russisch ambassadeur, Sergei Lavrov, hamerde er telkens

²⁸ O. OLIKER, *o.c.*, 63.

²⁹ B. COPPIETERS, *l.c.*, p. 387.

³⁰ S. BEANO, "The Chechen crisis and the desired international support" in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, p. 474.

op dat Tsjetsjenië tot de interne agenda van Rusland behoorde. VN secretaris-generaal Boutros-Ghali antwoordde op de vraag waarom de VN niet ingreep omdat de VN gebonden is door het VN charter. Daarmee doelde hij op artikel 2 (7) van dat charter waarin gesteld wordt dat de VN niet kan tussenkomen in materies die onder de interne jurisdictie vallen van een staat.

1.4. Tweede Oorlog: 1999-2000

1.4.1. Maskhadov en het Vredesakkoord

Het probleem Dudaev verdween met een raketaanslag, het probleem Aslan Maskhadov rees ten berge met de presidentiële verkiezingen eind januari 1997. Bij het plaatsvinden van die verkiezingen hielden waarnemers van de OVSE het verloop ervan in het oog en uitgaande van het resultaat, 59 procent van de stemmen voor Maskhadov, kan gesteld worden dat ze op een democratische en legale manier verliepen. Uiterst hoge verkiezingscijfers voor één specifieke persoon wijzen meestal op onregelmatigheden bij het verloop van de verkiezingen, maar Maskhadov behaalde een meerderheid die niet uitzonderlijk genoemd kan worden waardoor er minder twijfels rijzen over de geldigheid van de verkiezingsuitslag. De verkiezingsuitslag verplichtte het Kremlin Maskhadov te aanvaarden als president, ook al was dat niet de kandidaat die ze het meest geschikt vond. Aan de onderhandelingstafel bereikte men een akkoord, dat de oorlog officieel beëindigde, zonder één partij naar voor te schuiven als overwinnaar in de strijd. Het Khasavyurt akkoord beëindigde het gewapend conflict, bevatte plannen voor economische heropbouw van het verwoeste gebied en zocht naar een politieke oplossing voor de Tsjetsjeense situatie. Concrete oplossingen voor de doelstellingen werden nog niet gevonden, maar de intentie om die oplossingen te vinden zat verweven in de tekst van het akkoord. Onderhandelingen voor een beslissend vredesakkoord startten onmiddellijk na de verkiezing van Maskhadov eind januari³¹. Rusland en Tsjetsjenië hielden er een ander standpunt op na over de inhoud van het akkoord dat moest bereikt worden tussen de twee partijen. Rusland stelde een akkoord voor dat binnen het Russisch Federatieverdrag paste, maar Tsjetsjenië eiste bilaterale

³¹ M. BENNIGSEN, *l.c.*, p. 553.

onderhandelingen tussen de twee 'staten' Rusland en Tsjetsjenië. Het spreekt vanzelf dat aan dit laatste niet voldaan kon worden door Rusland. Uiteindelijk ondertekenden Maskhadov en Jeltsin op 12 mei 1997 het Vredesakkoord dat bol stond van de vage termen die mogelijkheid gaven tot dubieuze interpretaties waardoor van een eigenlijke oplossing geen sprake kon zijn. Bijvoorbeeld:

The High Contracting Parties, desirous of ending centuries of confrontation and striving to establish sound and mutually beneficial relations as equals, have agreed to: reject forever the resort to or threat of force to resolve differences; build their mutual relations in accordance with the generally accepted principles and standards of international law; in this respect the Parties shall work together on the basis of specific and definite agreements³².

Het verwijzen naar standaarden van internationaal recht wordt door beide partijen anders opgevat. Tsjetsjenië ziet dit als een feitelijke erkenning van zijn soevereiniteit, maar Rusland vindt dit helemaal geen toegeving aan de Tsjetsjeense eis. Voor Rusland blijft Tsjetsjenië integraal deel uitmaken van het Russisch grondgebied. Waarom was het zo belangrijk voor Tsjetsjenië om die soevereiniteit te laten erkennen terwijl ze als soevereine staat het Russisch economisch systeem wilden blijven gebruiken net als de roebel, de Russische munt? Ook waren de Tsjetsjenen bereid tot het leveren van troepen om de veiligheid van de grensgebieden te vrijwaren. Hun lidmaatschap in het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) wilden ze daarbovenop eveneens behouden. Hieruit blijkt dat Tsjetsjenië erg veel toegevingen wilde doen om soevereiniteit te verkrijgen. Wat houdt die soevereiniteit dan nog in, is de vraag die men zich kan stellen en waarom gaf Rusland niet toe aan die Tsjetsjeense eis als er valt op te merken dat alle toegevingen die de Tsjetsjenen bereid waren te doen heel erg redelijk zijn? Rusland verkoos om het territorium integraal intact te houden aangezien dat de reden was geweest in de eerste plaats om het conflict te starten. Zoals eerder vermeld bood het bereikte Vredesakkoord geen oplossing voor het conflict alleen al door de verschillende interpretaties van beide partijen. Rusland zou nooit onafhankelijkheid toestaan en Tsjetsjenië zou niet zwichten vooraleer er onafhankelijkheid verkregen werd. De voortzetting van de strijd hing toen al in de lucht.

1.4.2. Opkomst van het Wahhabisme

³² M. BENNIGSEN, *l.c.*, p. 554.

De periode '97-'99, het interbellum, kan niet bepaald een periode van stabiliteit en vrede genoemd worden. Officieel was er een einde gekomen aan het gewapend conflict, eerst met het Khasavyurt akkoord en daarna met het Vredesakkoord, maar Maskhadov had echter de grootste moeite om de krijgsheren die kleine privé-legertjes ter beschikking hadden en gebieden in Tsjetsjenië tot hun persoonlijke bezittingen rekenden onder controle te houden. Een manier om veel geld te verkrijgen werd het ontvoeren van hooggeplaatste Russen in de administratie en de nog aanwezige westerlingen, meestal medewerkers van niet gouvernementele organisaties (NGO). Die ontvoeringsbusiness leidde tot af en toe wat buitenlandse aandacht voor het conflict die niet enkel binnen het kader viel van het internationale politieke forum, maar de aandacht van de westerse publieke opinie trok³³.

Tachtig tot negentig procent van de mannelijke bevolking was door de oorlog werkloos geworden. Shoot-to-kill tactieken van het Russische leger hadden heel Tsjetsjenië platgebombardeerd waardoor een enorme investering in de regio een vereiste werd om ze economische vooruitzichten te kunnen bieden. De uitzichtloze situatie bezorgde Rusland een groter probleem dan voorheen. Jonge mannen die de laatste jaren niets anders meer gekend hadden dan oorlog, sloten zich aan bij verschillende islamitische krijgsheren voor twee redenen. Ten eerste om in hun levensonderhoud te voorzien want de kans om werk te vinden was zo goed als onbestaande en ten tweede om zich te wreken voor de dood van een of ander familielid. De barbaarse tactieken van zowel de Tsjetsjeense strijders als de Russische troepen trof iedereen, Rus en Tsjetsjeen. Iedereen verloor iemand in die oorlog.

Het Wahhabisme vierde hoogdagen. Vanuit hun traditie zijn Tsjetsjenen aanhangers van het sufisme, een gematigde vorm van de islam. Samen met de eerste oorlog kwamen er enkele fundamentalistische moslimstrijders toe uit de Arabische wereld die het Wahhabisme, een conservatieve stroming binnen de islam, aanhangen. De bombardementen mochten dan wel zijn opgehouden, echt levensvatbaar werd Tsjetsjenië niet door het gebrek aan financiële steun en de nooit aflatende vrees onder de bevolking het slachtoffer te worden van een ontvoering. De krijgsheren konden via het Wahhabisme op financiële steun rekenen vanuit de Arabische wereld

³³ S. VAN DER MEER, "Oorlogsmoe Tsjetsjenië biedt Poetin een kans op vrede" in *Internationale Spectator*, (2003), 10, p. 492.

om de strijd verder te zetten. Udugov, een belangrijke figuur onder de krijgsheren had altijd een gematigd standpunt ingenomen over de moslimkwesie. Nu begon hij zich echter een devoot moslim te noemen³⁴. Zoals eerder vermeld slootten jongeren zich aan bij de fundamentalistische krijgsheren uit geldgebrek. Extremistische moslims speelden handig in op de onafhankelijkheidsstrijd door ze te gebruiken voor eigen doeleinden, met name een jihad uitvaardigen tegen Rusland, dat volgens hen moslims doodde in de Kaukasus die zij als strijders voor de islam moesten te hulp schieten.

Maskhadov stond aanvankelijk niet aan de kant van het Wahhabisme, maar om zijn electorale basis te vergroten en de steun te verkrijgen van de krijgsheren versterkte hij de Sharia-wetgeving die voor zijn aantreden ingevoerd was door de vorige president Zelimkhan Yanderbiev³⁵. In internationale kringen wordt Maskhadov vaak met de vinger gewezen als het op het gebruiken van de Sharia-wetgeving aankomt. Uiteindelijk zette hij het systeem dat al in voege was naar zijn hand om een grotere controle te krijgen op de krijgsheren, die zich verenigd hadden in de People's council. Die Sharia-wetgeving is geen onschuldige wetgeving aangezien het oerconservatieve moslimtradities als wet instelt.

1.4.3. Aanslagen in Dagestan en Moskou

Rechtstreekse aanleiding tot een nieuw gewapend conflict waren de aanslagen in Dagestan en Moskou. Op dit moment wordt Putin een belangrijke speler in het beleid dat gehanteerd wordt tegenover Tsjestjenië. In de lente van 1999 werd hij aangesteld

³⁴ T. DE WAAL, "A journalist reflects on the two wars in Chechnya" in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, p. 466.

³⁵ N. ABDULAEV, *l.c.*, p. 335.

als eerste minister en van toen al verklaarde hij dat de eerste bedreiging waar Rusland mee kampte het terrorisme betrof³⁶.

Dagestan werd het eerste trefpunt voor een terroristische aanslag, vanuit Tsjetsjenië voorbereid, die de aandacht trok van Moskou. Shamil Basaev stak de lont aan het vuur voor de tweede oorlog tussen Rusland en Tsjetsjenië door de zevende augustus 1999 een inval te plegen in Dagestan. Drie dagen na de inval verklaarden de groep mannen die de inval hadden uitgevoerd Dagestan onafhankelijk van Rusland. Basaev, leider van een extremistische moslimgroepering kon tegen het einde van september snel verdreven worden, maar de toon was gezet. Men heeft vermoedens dat hij begonnen was met het verzamelen van troepen om een Islamitische staat op te richten. Maar het aandeel van de troepen in het Tsjetsjeens conflict mag niet overdreven worden. Rusland doet dat wel om de link met het internationaal terrorisme te kunnen leggen. Maskhadov distantieerde zich van de inval en leden van zijn administratie verklaarden dat ze Moskou gewaarschuwd hadden voor een inval in Dagestan, maar dat Moskou naar alle waarschijnlijkheid de aanslag gewoon liet gebeuren³⁷. Vermoedelijk gebeurde dat om het gelijk te bewijzen van de Russische autoriteiten dat de Kaukasus een broeihaard voor terrorisme geworden was.

In Moskou zelf, het epicentrum van Rusland werd een dubbele bomaanslag gepleegd op twee appartementsgebouwen op 9 en 13 september waarbij in totaal 214 doden vielen.³⁸ Het vreemde aan deze aanslagen is dat niemand ze opeiste. Basaev en Katthab hadden al eerder tijdens het interbellum aanslagen gepleegd. Die waren kleiner qua omvang en Moskou was er weliswaar niet het doelwit van, maar ze eisten die altijd op Ze deinzen er niet voor terug uit te pakken met hun verwezenlijkingen hoe zwaar de dodentol ook mag zijn. Daardoor ontstond de samenzweringsthese dat de Russische autoriteiten de aanslagen beraadslaagden om de publieke opinie aan de kant van Putin te krijgen om zo de verkiezingen te winnen.

Het is goed mogelijk dat daar enig geloof mag aan gehecht worden want toen een auto in Ryazan, een stad ten oosten van Moskou, betrapte werd op het neerleggen van explosieven in een appartementsgebouw veranderde de FSB zijn versie van de feiten nadat telefoongesprekken naar de FSB onderschept waren. Eerst verklaarde de FSB dat er een terroristische aanslag was gepleegd die door het optreden van de FSB

³⁶ L BOBO, *Vladimir Putin and the evolution of Russian foreign policy*, Blackwell Publishing, 2003, 84.

³⁷ J. ANDREW, *Inside Putin's Russia*, London, Granta Books, 2004, 104-105.

³⁸ *Ibid.*, 103.

verhinderd werd. Later veranderde de FSB de officiële verklaring door te stellen dat daar een oefening aan de gang was om te anticiperen op terreurdaden³⁹. Ook moet in rekening gebracht worden dat deze praktijken Putin niet vreemd zijn door zijn KGB-verleden. Naar de ware toedracht van de feiten blijft het gissen, feit is dat Putin de gewenste steun kreeg voor een nieuwe militaire campagne en dat de aanslagen de rechtstreekse oorzaak vormden voor de twee oorlog.

1.4.4. September 1999: totale oorlog

Niet lang na de aanslagen, op 23 september 1999 lanceerde Rusland een serie van goed voorbereide luchtaanvallen tegen Tsjetsjenië en tegen eind september reden Russische tanks opnieuw het Tsjetsjeens grondgebied binnen. Een dag later verklaarde Putin dat Rusland zou blijven toeslaan waar de terroristen zich bevonden⁴⁰. De eerste minister sprak ware oorlogstaal en militair ingrijpen doelde niet op het terugbrengen van de stabiliteit in de Tsjetsjeense samenleving. Militair ingrijpen was specifiek gericht tegen de Tsjetsjeense samenleving waar de terroristen zich schuil hielden. De tweede militaire operatie werd aangekondigd als een ‘counter-terrorist-operation’ tegen de aanslagen die Rusland troffen⁴¹. Om zo’n gebeurtenissen in de toekomst te vermijden achtte de Russische overheid dat het noodzakelijk was alle terroristen die in Tsjetsjenië zaten plat te bombarderen om een voorbeeld te stellen hoe Rusland het terrorisme aanpakt. Toch blijft het aspect van het bewaren van de integriteit van het Russisch grondgebied in voege, maar nu wordt de nadruk gelegd op de dreiging afkomstig van islamitische strijders in plaats van radicale onafhankelijkheidsstrijders.

Op 14 september had Putin nog volgehouden dat er een onderscheid moest gemaakt worden tussen de Tsjetsjeense bevolking en de Tsjetsjeense terroristen die verantwoordelijk geacht werden voor de aanslagen in Moskou en Dagestan. De aanslagen creëerden echter een angstpsychose onder de Russische bevolking die heel wantrouwig werd tegenover Tsjetsjenen, want zij werden schuldig bevonden voor de onveiligheid die nu heerste in Rusland, althans volgens de berichten die de overheid

³⁹*Ibid.*, 103.

⁴⁰ R. ROSE en N. MUNRO, *Elections without order, Russia's Challenge to Vladimir Putin*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, 97.

⁴¹ C. W. BLANDY, *l.c.*, p. 427.

liet verspreiden. De publieke opinie aanvaardde vanuit dat oogpunt dat het om een ‘counter-terrorist-operation’ ging.

Doordat de Russen leerden uit hun fouten werd deze oorlog succesvoller dan de eerste. Angstvallig hielden ze alle journalisten en NGO-medewerkers weg uit het oorlogsgebied. Waar geen verslaggeving over kan gedaan worden en waar geen getuigen zijn valt het raden naar de ware toedracht van de gebeurtenissen en de praktijken die het leger er op nahield. De zaak Babitsky illustreert deze politiek. Hij was zowat de enige Russische journalist die trachtte verslaggeving te brengen over het conflict voor Radio Liberty. In januari 2000, pakte de Russische veiligheidsdiensten hem op, hij verdween voor een maand en werd uitgemaakt voor landverrader⁴².

Daarenboven hadden in de eerste oorlog de Tsjetsjeense leiders de media gebruikt om op de frontpagina’s te verschijnen in de pers waardoor de publieke opinie beïnvloed werd door die leiders die de gruwelijke praktijken van het leger aanklaagden zonder erbij te vermelden dat de Tsjetsjenen zelf er niet al te koosjere praktijken op nahielden in die oorlog. In de tweede oorlog is er geen sprake van het aan bod komen van Tsjetjseense leiders aangezien ze geen platform aangeboden krijgen om hun boodschap wereld- of eerder Ruslandkundig te maken.

Eind januari 2000 wordt de Russische vlag gehesen in Grozny waarbij er officieel een einde komt aan de tweede oorlog volgens het standpunt van de Russen. De gehanteerde tactiek was er één van zichzelf naar de overwinning te bombarderen zodat de tegenstand uitgeschakeld werd ongeacht of de burgerbevolking getroffen werd. Op die manier bleven de troepen gespaard door zo weinig mogelijk grondgevechten aan te gaan⁴³. Het standpunt dat Putin op 14 september 1999 nog had aangenomen dat er een verschil bestond tussen terroristen en bevolking bleken holle woorden geweest te zijn. Door de zware bombardementen die de burgerbevolking moet ondergaan wordt Grozny tegen 6 februari volledig verlaten en stromen de vluchtelingen Inghusjetië binnen. In vergelijking met de vorige oorlog duurt de tegenstand niet lang, want na enkele maanden kunnen de Russen claimen dat ze Grozny veroverd hebben. In de eerste oorlog ging dat ook relatief snel maar de

⁴² M. EVANGELISTA, *The Chechen Wars, Will Russia go the way of the Soviet Union*, Washington DC, Brookings Institution Press, 2002, 162.

⁴³ P. FELGENHAUER, “The Russian army in Chechnya” in *Central Asian Survey*, 21, (2002), 2, p. 158-159.

guerrillastrijd zette zich voort in de bergen waardoor de rebellen van daaruit een herovering van Grozny konden plannen.

Bij deze oorlog scharen de Tsjetsjeense partijen zich echter niet achter een specifieke leider. Maskhadov zweert officieel alle daden van terreur om de onafhankelijkheid te bekomen af. Wahhabisten Basaev en Khattab, die hun aanhang zagen groeien eind jaren '90, zijn wel bereid geweld te gebruiken tegen onschuldige burgerslachtoffers om hun doel te bereiken.

Door de opkomst van het Wahhabisme wordt het conflict onoverzichtelijk en blijft de voortdurende dreiging van terroristische aanslagen bestaan. De positie van Maskhadov staat voor de Russen ter discussie en ze weigeren te onderhandelen met 'de terrorist' Maskhadov. Voor Rusland hoeft er ook helemaal niet meer onderhandeld te worden: in Grozny werd de Russische vlag geplaatst waaruit volgt dat Rusland nog steeds controle heeft over Grozny.

1.5. Vladimir Putin

1.5.1. Putin en de oorlog

Waarom nam Putin het harde standpunt in om een militaire interventie te starten en legde hij de optie om aan de onderhandelingstafel een oplossing te bereiken volledig naast zich neer? Net voor de oorlog was Putin nog maar premier. De presidentsverkiezingen kwamen er echter snel aan en het werd duidelijk dat hij de kandidaat zou worden gesteund door de huidige president. Jeltsin zelf had zijn laatste presidentschap gelinkt aan de Tsjetsjeense oorlog, Putin kon niet anders dan Jeltsin steunen in zijn standpunten over Tsjetsjenië als hij zijn kandidaatschap niet op het spel wou zetten. Het parlement was in 1999 nog vastberaden om Jeltsin af te zetten voor het bevelen van de eerste oorlog, maar door de aanslagen in augustus en september schaarde het parlement zich bijna unaniem achter het inzetten van een tweede oorlog. Putin speelde op dat gunstige oorlogsklimaat in door propagandistische taal te gebruiken als 'counter terrorist operation' in plaats van oorlog en 'speciale operaties' in plaats van het bombarderen van grondgebied⁴⁴. Zijn tactiek bestond er in bij de bevolking een onveiligheidsgevoel te creëren door te

⁴⁴ J. ANDREW, *o.c.*, 116.

hameren op de dreiging die er bestond vanuit de Kaukasus waar aanslagen werden voorbereid en uitgevoerd tegen het hele Russische grondgebied⁴⁵. Deze anti-terroristische operatie gaf Putin de kans om onverschrokken te reageren tegen groeiende bedreigingen wat hem plots veel steun opleverde bij de bevolking want amper een maand voor de aanslagen was hij nog een vrij onbekende KGB-figuur. Doordat de militaire operatie een succes bleek te zijn groeide zijn aanhang bij de bevolking voor zijn gooi naar het presidentschap⁴⁶. Figuur 4.4 in bijlage toont hoe Putin een steun van 10 procent over vijf maanden tijd omzet naar een steun van 41 procent. Van een quasi onbestaande electorale basis maakt hij een opgang naar de grootste electorale basis ooit gekend in Rusland, gebaseerd op zijn Tsjetsjenië beleid als premier. Dat hij na die successen niet meer terugkan om zijn geloofwaardigheid niet te verliezen lijkt geen understatement.

My historical mission (...) consisted of resolving the situation in the North Caucasus. At that time nobody knew how it all would end. I said to myself, 'Never mind, I have little time – two, three, maybe four months – to bang the hell out of those bandits. Then they can get rid of me. (...) If we don't put an immediate end to this, Russia will cease to exist. It was a question of preventing the collapse of the country⁴⁷.

Met deze haast mythische woorden verduidelijkte Putin in 2000 waarom hij het noodzakelijk achtte een tweede oorlog te starten en waarom hij bereid was zijn politieke carrière daaraan vast te haken.

1.5.2. Putin en Tsjetsjenië

Tsjetsjenië, een door geweld geteisterde Russische republiek, heeft de laatste tien jaar, twee oorlogen op korte tijd achter de rug. Althans officieel zou de laatste oorlog achter de rug zijn, hoewel er meer en meer stemmen opgaan dat de tweede militaire

⁴⁵L. SHEVTSOVA, *l.c.*, 91.

⁴⁶M. MCFAUL, "Putin in Power" in *Current History*, 99, (2000), 639,p. 309.

⁴⁷R. ROSE en N. MUNRO, *o.c.*, 97.

campagne nooit stopte. Boris Jeltsin, de vorige president, gaf opdracht voor een eerste militaire interventie in 1994. Die werd uitgevoerd onder het mom van de voortdurende zoektocht van de Tsjetsjenen naar een erkenning van hun soevereiniteit terwijl ze volgens de Russische regering daar geen recht toe hebben. Tsjetsjenië behoort tot Rusland en moet er een onderdeel van blijven. Het inzetten van geweld in het conflict werd gerechtvaardigd uit de idee dat Tsjetsjenië zichzelf niet soeverein kon verklaren en zo de Russische Federatie in gevaar bracht. Van secessie kon geen sprake zijn.

De tweede oorlog startte nog onder hetzelfde presidentschap. Maar toen nog eerste minister Vladimir Putin speelde een belangrijke rol in de zoektocht naar steun voor een tweede militaire campagne in de opstandige republiek en het uitvoeren van die campagne. Er trad evenwel een verschuiving op in het rechtvaardigen van de oorlog. De noodzaak om een nieuwe militaire campagne te starten tegen Tsjetsjenië werd uitgelokt door een reeks aanslagen in Dagestan en Moskou, het epicentrum van de Russische staat⁴⁸. De woorden terrorisme en terroristen werden herhaaldelijk uitgesproken als men het over Tsjetsjenië had. In 1999 begon de tweede oorlog als een bescherming tegen terroristen, volgens het beleid dat Putin hanteerde.

Vladimir Putin is een opmerkelijke figuur in Rusland, een land dat na de val van het Sovjetrijk nog steeds op zoek is naar de grootmachtstatus van weleer. In 2000 domineerde hij het verkiezingsdebat, gesteund door president Jeltsin die hem naar voor schoof als de ideale opvolger, door de publieke opinie te beïnvloeden met een strijdlustige taal over het Tsjetsjenië-conflict in Rusland. Volgens Putin's discours was een hard optreden tegen de Tsjetsjenen onvermijdelijk.

If need be, Russian forces will chase the Chechen bandits into their own outhouses and wipe them out while they sit on their toilets.⁴⁹

Putin lanceerde deze woorden in een interview op de Russische televisie in februari 2000. Nooit spreekt hij zalvende woorden van verzoening uit, zijn retoriek bestaat uit een rechtlijnig en hard discours tegen de Tsjetsjenen.

1.5.3. Putin en de Bush-doctrine

⁴⁸ L. SHEVTSOVA, "From Yeltsin to Putin: Evolution of Power" in A. BROWN (Red.), *Gorbachev, Yeltsin and Putin, Political leadership in Russia's transition*, Washington D.C., Carnegie endowment for international peace, 2001, 91.

⁴⁹ V. SLAPENTOKH, "Putin's first year in office: the new regime's uniqueness in Russian history" in *Communist and Post-Communist Studies*, 34, (2001), p. 385.

Elf september 2001 blijft een datum, gegrift in het geheugen van niet alleen Amerikanen maar de hele Westerse samenleving, zonet de hele wereld. De grootste terreurdaad in jaren verwoestte de twee WTC-torens, het centrum van economische bedrijvigheid in de VS, met twee burgervliegtuigen. Daarenboven werd het Pentagon, symbool voor Amerikaanse militaire macht ook gedeeltelijk verwoest. Er bestaat geen twijfel over dat dit een daad van terreur was, ten eerste gericht tegen de VS en in tweede instantie, alle bondgenoten van de VS.

George W. Bush junior, president van de VS, verklaart nog dezelfde dag “We will make no distinction between the terrorists who committed these acts and those who harbor them”.⁵⁰ Onmiddellijk na de aanslagen belt Putin als eerste president Bush op om de Amerikanen te steunen in hun strijd tegen de terroristen. Hij laat niet na om meteen de link te leggen tussen het terrorisme in Amerika en de Russische strijd tegen het terrorisme, namelijk de Tsjetsjeense terroristen. Op 12 september betuigt Putin met deze woorden zijn steun aan het Amerikaanse volk:

The event that occurred in the United States today goes beyond national borders. It's a broken challenge to the whole of humanity, at least to civilized humanity. Addressing the people of the United States on behalf of Russia, I would like to say that we are with you, we entirely and fully share and experience your pain⁵¹.

Putin ziet een ‘window of opportunities’ en grijpt ze met beide handen aan. De link leggen tussen internationaal terrorisme en Tsjetsjenië rechtvaardigt niet enkel het militair optreden, maar Rusland krijgt de kans om het grote te gelijk te halen. Sinds 1999 hadden de Russen immers al gehamerd op het feit dat er gevaar dreigde voor extremistische moslimaanslagen. Als de VS een globale oorlog tegen het terrorisme afkondigt kan Rusland daar enkel in volgen want ze is feitelijk al twee jaar eerder begonnen met de oorlog tegen het terrorisme, redeneert Putin.⁵²

Op 20 september 2002 wordt de Bush-doctrine versterkt in de Amerikaanse NSS door te stellen dat de VS zich het recht toeigent unilateraal en preëmtief op te treden tegen imminente dreigingen tegenover zichzelf en bondgenoten van de VS⁵³. De VS verklaart niet te zullen aarzelen preëmtief op te treden tegen terroristen om hen

⁵⁰ B. KERREMANS, *Internationale Politiek sinds 1945*, Leuven, Acco, 2002, 266.

⁵¹ R. AZIZIAN, “A Marriage of Convenience: Russia and US Foreign Policy” in *Asian Affairs*, 30, (2003), 2, p. 151.

⁵² A. Z. RUBENSTEIN, “America’s war against terrorism” in *American Diplomacy*, (2001), ongepag.

⁵³ A. DE HOOGH en G. MOLIER, “Anticiperende zelfverdediging, preventieve militaire actie en de Bush-doctrine. Noodzakelijk kwaad of heilloze geweldsspiraal?” in *Vrede en Veiligheid*, 34, (2005), 1, p. 25.

preventief er van te weerhouden aanslagen te plegen tegen de VS en zijn bevolking⁵⁴. Dit wordt gezien als het uitoefenen van het recht op zelfverdediging. De grens tussen preëmtief en preventief optreden wordt erg vaag.

Als dit een deel uitmaakt van de oorlog tegen het terrorisme en Putin noemt zichzelf een bondgenoot van de VS dan wordt het mogelijk dat hij ook zo'n strategie hanteert tegenover imminente bedreigingen die de veiligheid van Rusland in gevaar brengen. Imminente dreiging linken aan Tsjetsjenië kan niet geheel fout genoemd worden, want vanuit Tsjetsjenië worden effectief aanslagen beraamd tegen het Russisch grondgebied. Op die manier wordt het moeilijk Putin te veroordelen vanuit internationale context bij het uitvoeren van een militaire campagne met het opzicht dat er imminente dreiging bestaat dat Russische burgers in gevaar zijn.

1.5.4. Putin en de mensenrechten

De concrete problematiek draait geheel rond het beleid dat Putin opstelt tegenover de opstandige regio en de reactie van het westen daarop. In een westerse wereld waarin totale oorlogen tegen eigen onderdanen, die secessie nastreven, zelden voorkomen valt het op te merken dat de Westerse wereld het met geweld neerslaan van een opstandige minderheid binnen de eigen landsgrenzen van Rusland naast zich neerlegt. Europa kreeg zelf reeds te maken met een aantal bewegingen die niet altijd op geweldloze manier onafhankelijkheid nastreven, waaronder het IRA in Noord-Ierland of de ETA in het Baskische gedeelte van Spanje. Hoe komt het dat Putin een hard beleid mag voeren tegenover de Tsjetsjenen en dat daar geen al te grote ruchtbaarheid wordt aan gegeven in de Westerse samenleving? Interesseert het de Westerse maatschappij niet of staan er andere belangen op het spel?

Rusland wordt blijkbaar als een bevoorrechte partner behandeld waarmee vriendschappelijke relaties onderhouden moeten worden. Kritiek hebben op een Russisch probleem is hoe dan ook niet zonder risico's ervan uitgaande dat Rusland het enige land is dat beschikt over een voldoende groot nucleair arsenaal om de VS aan te vallen. Bovendien beschikt Rusland over een arsenaal aan conventionele wapens waarvan minsten een even grote dreiging kan uitgaan als die nucleaire

⁵⁴ W. N. DALE, "U.S. National Security Policies in the Cold War and the War on Terror, A comparison" in *American Diplomacy*, (2003), ongepag.

wapens. Maar nog meer dan die mogelijke gewapende bedreiging staan er oliebelangen op het spel. De wetenschap dat er een natuurlijke rijkdom aan olie in de grond van Kaspische Zee zit, de Kaukasische regio grenst aan de Kaspische Zee, dateert van een recentelijk tijdstip. Westerse landen worden niet graag buitenspel gezet als het olie betreft, aangezien men er graag alles aan doet om de macht van de Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC) te doorbreken.

Als er kritiek geleverd wordt op het verloop van de oorlog, dan gaat die kritiek niet rechtstreeks over het feit of die oorlog er wel moet zijn, maar over gedragscodes die overschreden worden binnen het voeren van een oorlog. Jus in bello moet tijdens het voeren van een oorlog gerespecteerd worden volgens internationale afspraken. Dat jus in bello bestaat om de burgerbevolking te beschermen tegen het gebruik van bepaalde wapens. Een voorbeeld daarvan zijn massavernietigingswapens. Daarenboven moet het gebruikte geweld proportioneel en noodzakelijk zijn om de militaire doeleinden te bereiken⁵⁵. Mensenrechtenactivisten van verschillende niet-NGO's hebben het probleem van een uitermate wreedaardig leger tegenover de Tsjetsjeense bevolking aangekaart. Die trachten op internationaal vlak te lobbyen om steun te verkrijgen voor de Tsjetsjeense zaak. Uiteraard ligt die problematiek gevoelig omdat Rusland mensenrechtenverdragen ondertekend heeft en daaruit automatisch volgt dat Rusland mensenrechten moet respecteren volgens de exacte letter van die verdragen.

Na de val van de Sovjet Unie zocht Rusland toenadering tot het Westen. Om tot een politiek van toenadering te komen werd het communistisch systeem grondig hervormd. Glasnost en perestrojka moesten die liberalisering en democratisering vertegenwoordigen. Vandaag gaan er echter stemmen op die beweren dat Rusland gestopt is met die politiek. De Russen zouden deel uitmaken van een systeem dat pretendeert democratisch te zijn naar het Westen toe, maar de eigen burger anno 2005 graag als de vroegere zwijgzame communistische burger beschouwt. Putin's invloed is niet gering te noemen, aangezien onder zijn presidentschap verschillende maatregelen werden genomen om de vrije meningsuiting en de persvrijheid te beknotten. In het geval van de tweede oorlog in Tsjetsjenië moesten journalisten beschikken over een volmacht om oorlogsgebied te betreden. Enkel in het bijzijn van gewapende militairen mochten geaccrediteerde journalisten verslag uitbrengen uit

⁵⁵ J. S. GOLDSTEIN, *o.c.*, 294.

Tsjetsjenië⁵⁶. In hoeverre is een objectieve verslaggeving in die omstandigheden mogelijk? Het wordt denkbaar dat journalisten weggehouden worden van bepaalde plaatsen waar bombardementen gebeurd zijn die duidelijk maken dat de burgerbevolking tot het doelwit behoorde. Neutrale verslaggevers in Irak klaagden ook over het ‘embedded journalism’ waarbij ze enkel mochten verslag geven onder toezicht van de troepen daar aanwezig.

1.6. Aansleep na de oorlog

1.6.1. Aanhoudende aanslagen tussen 2002 en 2005

Terrorisme gaat om politiek geweld dat ons allen aangaat. Walter Laquer stelt in zijn definitie over terrorisme dat terroristen ernaar streven om politieke, sociale en economische onrust te zaaien en om dat doel te bereiken gebruik maken van gepland geweld dat tegen om het even wie gericht kan zijn⁵⁷. De media, geschreven pers of radio en tv, spelen een grote rol in de ruchtbaarheid die er gegeven wordt na daden van terreur want zonder de media bestaat er voor terroristen geen platform om enige aandacht te vestigen op de zaak waarvoor ze vechten. Het doel bestaat er uit wereldwijde aandacht te krijgen en druk uit te oefenen op de regering die gevisieerd wordt om aan hun eisen toe te geven. Enkele van de meest opzichtbare aanslagen komen in dit stuk aan bod, maar om de ernst van de situatie in te schatten moet het duidelijk zijn dat deze niet de volledige lading dekken. In de regio gebeuren maandelijks kleinere en grotere gijzelingsacties die nooit het nieuws halen maar een totaal gefragmenteerde samenleving achterlaten in het Kaukasisch gebied.

Na de opgedrongen vrede in 2000, ontstond er een klimaat van ontevredenheid in Tsjetsjenië, niet zozeer bij de burgerbevolking die het strijden en een leven van constante onzekerheid moe was en geen traditie van extremistisch islamisme kende, maar eerder bij de krijgsheren, met alsmaar groeiende groepen volgelingen die geen uitweg meer zagen en uit waren op wraak. Die groepen bestonde uit intelligente mensen die goed geïnformeerd waren, niet zomaar barbaren. Ze hebben echter hun hele leven lang gezien hoe de oorlog Tsjetsjenië heeft kapot gemaakt en

⁵⁶ K. MALFLIET, *De Geest van het Russische Recht*, Leuven, Acco, 2002, 134.

⁵⁷ H. SCHRADER, “Patterns of international terrorism” in *American Diplomacy*, (2001).

ontwikkelde daardoor een agressieve ideologie.⁵⁸ Doordat de krijgsheren niet op dezelfde lijn zitten bestaat er weinig controle in Tsjetsjenië om aanslagen tegen te gaan. Van eensgezindheid tegen de Russische vijand zoals in de eerste oorlog is geen sprake meer. Dit gaat niet enkel meer om het streven naar onafhankelijkheid, toch niet bij alle groepen die een aandeel hebben in het conflict.

In augustus 2002 bliezen twee zwarte weduwen, Tsjetsjeense vrouwelijke verzetsstrijders, zich op in twee verschillende vliegtuigen waarbij 89 dodelijke slachtoffers gemaakt werden. Net na de aanslag was de ware toedracht van de feiten niet duidelijk omdat de Russische veiligheidsdiensten niet wilden toegeven dat het om een aanslag ging. Ze wilden eerst laten uitschijnen dat er door een technisch mankement iets fout gelopen was.

Moskou 23 oktober 2002, een gijzelingsactie in opdracht van Basaev tijdens de musical Nord-Ost in een Moskou theater houdt de stad 57 uur in de ban. De actie werd uitgevoerd door Tsjetsjeense verzetsstrijders, onder leiding van de slechts 24-jarige Baraev, die ijverden voor het einde van de tweede oorlog, maar de tactiek werkte duidelijk niet⁵⁹. Bij een inval van het leger in het theater kwamen alle gijzelnemers om en daarbij 129 van de gijzelaars doordat een gas de zaal werd ingespoten die ernstige gevolgen teweegbracht op de fysieke toestand van alle aanwezigen. Het hoge dodental onder de slachtoffers bracht een deuk in Putin's imago van de sterke leider die tot dan toe bekend stond als redder van het volk en vaderland. Een leider doodt zijn eigen burgers niet volgens de publieke opinie. Putin liet uitschijnen alsof hij de volle verantwoordelijkheid opnam voor de gebeurtenissen maar hij schoof die uiteindelijk toch door naar anderen⁶⁰.

Die aanslagen versterkten Putin in zijn idee dat hij het terrorisme en de Tsjetsjenen hiervoor verantwoordelijk zwaar moet aanpakken. In Tsjetsjenië zelf is niemand veilig voor het leger. De zachtstiki, speciale militaire operaties waarbij mensen worden opgepakt, gefolterd, soms worden vrijgelaten maar meestal gedood en teruggevonden in massagraven drijven velen die een gematigd standpunt innemen naar een extremistische schemerzone⁶¹. Putin wil ten koste van alles de terroristen in Tsjetsjenië opsporen en doden ook al treft hij daarmee burgers waarvan niet met

⁵⁸ Y. MILASHINA, "Ruslan Aushev: the war is leaving us behind" in *Novaya Gazeta*, 17.02.2005, (nieuwsbrief)

⁵⁹ A. POLITOVSKAYA, *Putin's Russia*, London, The Harvill Press, 2004, 262.

⁶⁰ L. BOBO, "A People's Trauma" in *The World Today*, 60, (2004), 10, p. 6.

⁶¹ A. KADIEV, "Peace Initiatives of the government of President Aslan Maskhadov" in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, p. 435.

zekerheid gezegd kan worden dat ze iets afwisten van terroristische plannen. Uit die optiek werden de aanslagen op het theater en de vliegtuigen gepleegd door radeloze Tsjetsjenen die het leven in angst achter zich wilden laten en daarvoor bereid waren hun leven op te geven.

De gruwelijkste aanslag die Rusland trof, de laatste tijd, was de gijzeling door 32 Islamitische terroristen van school nummer 1 in Beslan gelegen in Noord- Ossetië, op 1 september 2004. Het is niet zonder toeval dat dit drama op de eerste september plaatsvond. Op de eerste schooldag gaan de kinderen op hun paasbest naar school met hun ouders om geschenken aan te bieden aan de leerkrachten die een heel jaar voor hen zullen zorgen⁶². Daardoor kreeg de gijzeling een omvang van nooit geziene grootte, net daar waar de gijzelnemers op doelen om onder de media-aandacht te raken. In de school waar bijna 1200 mensen aanwezig waren, lieten er bij de bestorming door de Russen om en bij de 330 mensen het leven waaronder de helft kinderen⁶³. Tijdens de bestorming liep veel fout, waardoor er vragen rezen over wie de verantwoordelijkheid op zich moest nemen voor het hoge aantal doden. De gijzelnemers werden niet onmiddellijk met de vinger gewezen maar de Russische autoriteiten en president Putin daarentegen wel, omdat verschillende controleposten zonder moeilijkheden omgekocht werden, de onderhandelingen niet opschoten door de starre houding van de Russische overheid om niet te onderhandelen met terroristen en omdat de bestorming zonder coördinatie werd uitgevoerd waardoor het dodental aanzienlijk steeg. Deze terroristische actie uitgevoerd in opdracht van Basaev deed het imago van Putin als ongecontesteerde Russische leider weeral geen goed. De terroristen eisten Murat Zazikov, president van Inghusjetië, en Alexander Dzasokhov, president van Noord-Ossetië als onderhandelaars, maar het Kremlin beval hen, zich niet te verwickelen in onderhandelingen met de terroristen⁶⁴. Daarnaast begint de bevolking Putin te verwijten dat hij geen maatregelen neemt tegen de florerende corruptie binnen de Russische staat⁶⁵. Corruptie ziet men als een grotere dreiging dan mogelijk terroristische aanvallen, want net doordat administraties en controleposten makkelijk om te kopen zijn vallen er gaten in de veiligheid van Rusland.

⁶² L. BOBO, *l.c.*, p. 5.

⁶³ R. GIDLEY, *l.c.*, (nieuwsbrief)

⁶⁴ X., *President of South Russia Republic Says Putin's Men Barred Him From Beslan Negotiations*, (18.02.2005, Mosnews) (nieuwsbrief).

⁶⁵ V. SLAPENTOKH, "The Terrorist Basaev as a Major Political Actor in Russia" in *World Affairs*, 167, (2005), 4, p. 141.

Putin legde de vierde september, enkele dagen na de dramatische afloop van de feiten de volgende verklaring af:

Some would like to tear from us a juicy peace of pie. Others help them. They help reasoning that Russia still remains one of the world's major nuclear powers, and as such still represents a threat to them. And so they reason that this threat should be removed. Terrorism, of course, is just an instrument to achieve those aims. (...) Our country is under attack.⁶⁶

Putin voelt dat hij niet gesteund wordt in zijn internationaal terroristisch discours en verwijst naar landen die kritiek geven op het beleid van Putin. Tenslotte moet opgemerkt worden dat na 11 september 2001 een coalitie gemaakt werd om het internationaal terrorisme te bestrijden. Volgens Putin werd Rusland met de gijzelingsactie in Beslan even erg getroffen als de VS op 11 september. Hij zal geen inmenging dulden in zijn beleid hoe hij de terroristen moet aanpakken.

Eerder aangehaald ging het om 32 Islamitische terroristen, hoofdzakelijk Dagestani's en Inghusjetiërs⁶⁷. In Beslan betroffen het geen Tjsetjsenen die aanslagen pleegden maar individuen die in nabij gelegen gebieden wonen. Zij voelen rechtstreeks de gevolgen van de twee oorlogen waardoor bij hen ook een groeiende ontevredenheid ontluikt. Inghusjetië is één van de armste regio's van Rusland die na de oorlogen te kampen kreeg met een immense vluchtelingenstroom die ze niet kon slikken en waarvoor ze niet de minste financiële middelen kreeg. Een verpaupering van de regio zorgt voor een groeiend islamisme en een groeiende aanhang om terreur te rechtvaardigen om een uitweg te vinden uit hun benadeelde positie. Rusland lijkt de theorie te hebben waargemaakt dat er een besmettingsgevaar bestond voor de regio als Tsjetsjenië onafhankelijk zou worden, maar het is ten eerste te vraag wie verantwoordelijk gesteld moet worden voor die besmetting en of de oorzaak bij de onafhankelijkheidsstrijd ligt.

1.6.2. Tsjetsjenië zoekt vrede

Een eerste voorstel tot een vredesakkoord na de tweede oorlog kwam er met het Liechtensteinplan voor Vrede in de Tsjetsjeense Republiek. Akhmed Zakaev, de

⁶⁶ V. PUTIN, "Speech 4th september 2004 to the Russian Federation" in *International Debates*, (2004), p. 210.

⁶⁷ J. DE COCK, *Het conflict in Tsjetsjenië: documentaires, interviews en gelegenheid om vragen te stellen*, Leuven, 24.03.2005 (Persoonlijke Mededeling).

latere vertegenwoordiger van de regering Maskhadov, had een groot aandeel in het plan waarbij Tsjetsjenië niet geheel onafhankelijk zou worden van Rusland maar autonomie zou krijgen in interne en externe materies. In februari 2003 volgt een nieuw voorstel van het ministerie van Buitenlandse zaken van de Tsjetsjeense Republiek van Ichkeria, namelijk een plan met een grotere internationale betrokkenheid. Om uit de impasse te geraken stelt het ministerie een protectoraatschap voor van de VN om geleidelijk aan onafhankelijkheid te bekomen⁶⁸. Het ministerie stelt in ruil voor democratie een conditionele onafhankelijkheid voor. Door een internationale VN administratie in te stellen in Tsjetsjenië zou dit kunnen een aanvaardbare oplossing zijn voor Rusland aangezien zij één van de vijf permanente leden van de VN-Veiligheidsraad is en er geen uitdrukkelijke Westerse inmenging mee gepaard gaat⁶⁹. Rusland heeft immers veto-recht en kan elke beslissing waarmee ze niet akkoord gaat in de Veiligheidsraad blokkeren. Hierdoor zou de internationale VN administratie geen blijk van overwinning zijn voor de Tsjetsjenen omdat Rusland er uitdrukkelijk moet mee instemmen. Tot nog toe werd hierop niet ingegaan en het lijkt weinig waarschijnlijk dat Rusland hiermee ooit zal instemmen in de Veiligheidsraad.

Het laatste initiatief in een poging om vrede te zoeken of op zijn minst onderhandelingen te starten met Rusland dateert van 14 januari 2005. Maskhadov riep een eenzijdig bestand uit in naam van alle Tsjetsjenen, daar horen alle rebellenleiders bij, onafhankelijkheidsstrijders en mujahedeën, om tot 22 februari geen aanslagen meer te plegen. Basaev, de meest gezochte terrorist in Rusland heeft zelf verklaard het bestand te respecteren hoewel hij na de aanslag in het theater in Moskou geen deel meer uitmaakte van de reguliere troepen⁷⁰. Maskhadov gaf een interview over dit bestand in de Russische krant Kommersant. De reactie van Moskou op dit voorstel was er geen van een hand uitreiken naar vrede, maar Moskou dreigde er onmiddellijk mee de krant aan te klagen. Alu Alkhanov, de nieuwe Tsjetsjeense president had al eerder verklaard dat dit een propagandastunt moest zijn van Maskhadov om de aandacht te trekken dat hij de troepen in Tsjetsjenië onder controle heeft en zelfs de ergste terrorist Basaev nog kan terugfluiten⁷¹.

⁶⁸ B. COPPIETERS, *l.c.*, p. 395.

⁶⁹ THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE CHECHEN REPUBLIC OF ICHKERIA, "The Russian-Chechen tragedy: the way to peace and democracy, Conditional independence under an international administration" in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, pp. 500-503.

⁷⁰ J. DE COCK, "Bestand Tsjetsjenië houdt stand" in *De Standaard*, (2005) p. 16.

1.6.3. Leiders vallen bij bosjes

Tussen 2002 en 2005 vallen de Tsjetsjeense prominente figuren bij bosjes. Zowel de aanhangers van het Russische kamp als de aanhangers van het Tsjetsjeense kamp worden door explosies gedood. Constante vergeldingsacties zorgen voor een klimaat van angst en terreur onder de leidersfiguren in Tsjetsjenië. Putin blijft er echter van overtuigd dat men niet moet onderhandelen met terroristen maar hen moet uitschakelen om zo het conflict te kunnen oplossen.

De Jordaan Katthab, geen politieke figuur maar een krijgsheer, is de eerste die in 2002 het leven laat maar het blijft onduidelijk of enkel de Russen verantwoordelijk gesteld moeten worden voor deze aanslag⁷². Katthab zorgde voor onrust binnen Tsjetsjenië doordat hij een van de grootste groepen islamitische strijders onder zijn hoede had. In de eerste oorlog vocht hij ook, maar toen stond hij nog aan de zijde van Maskhadov om onafhankelijkheid na te streven. Toen de tweede oorlog begon, radicaliseerde hij zijn standpunt in verband met het extremistisch islamisme waardoor Maskhadov met hem brak. Zijn mannen probeerden daarop Maskhadov een paar keer te vermoorden, zonder succes. Men is er zeker van dat de Russen hulp kregen vanuit de administratie Maskhadov om Katthab uit de weg te ruimen.

Zelimkhan Yanderbiyev, een voormalige Tsjetsjeense president wordt in februari in Qatar, zijn verblijfplaats, om het leven gebracht door een bom⁷³. Yanderbiyev had zich kort voor de aanslag uit het conflict weggehouden. Hij genoot geen steun meer van Maskhadov aangezien Yanderbiyev verklaringen deed die niet strookten met de opinie van Maskhadov over terrorisme en moslimfundamentalisme. Yanderbiyev was een ideoloog geweest van de separatisten, maar zijn ideologie schoof op naar die van Khattab waarvoor hij geldschietster werd en speciale gezant in het Midden-Oosten om geld in te zamelen bij islamitische staten.

Negen mei 2004 betekende een zwarte dag voor de Russische gezinde administratie in Tsjetsjenië. Akhmad Kadyrov, de in oktober 2003 verkozen president, nadat Maskhadov niet langer werd aanzien als de legitieme president van

⁷¹ L. DE VOCHT, "Tsjetsjeense rebellen bieden bestand aan, Tsjetsjeense overheid noemt staakt-het-vuren propagandastunt" in *De Tijd*, (2005) p. 4.

⁷² M. GALEOTTI, "Two wars, nog one" in *The World Today*, 60, (2004), 11, p. 18.

⁷³ M. MURADOV, "Chechen Monyebag dies" in *The Current Digest of the post Soviet Press*, 56, (2004), 7, ongepag.

Tsjetsjenië, werd niet toevallig vermoord door een explosie op de dag dat de Russen de overwinning op Nazi-Duitsland herdenken. Voor de Tsjetsjenen staat die dag echter niet gelijk aan overwinning maar aan overheersing en verbanning van hun grondgebied tijdens het Stalin-tijdperk⁷⁴. Daarmee verdwijnt de door Rusland gesteunde figuur in Tsjetsjenië. Putin's politiek van tsjetsjenisering van de administratie mislukt aangezien de verkozen individuen geen voldoende steun krijgen van prominente Tsjetsjeense krijgsheren en het volk. Tsjetsjenisering betekent dat de administratie niet langer wordt bezet door Russen maar door Tsjetsjenen zelf om zo steun te verkrijgen voor de regering en de president. Probleem blijft echter dat dit mensen zijn die door het Kremlin worden uitgekozen en dat zij weinig steun genieten in Tsjetsjenië zelf. Ze worden wel rechtmatig aan de macht gebracht door verkiezingen, maar veel kritiek rijst er op hoe die verkiezingen gehouden worden. Negentig procent van de stemmen voor een Russisch gezinde kandidaat kan niet anders dan absurd genoemd worden. Desalniettemin werden er in augustus 2004 nieuwe presidentsverkiezingen gehouden om Kadyrov op te volgen, Alu Alkhanov trok aan het langste eind, al moest hij met weinig tegenstand afrekenen⁷⁵.

Rusland zint na de aanslag op wraak en Maskhadov blijkt het ideale slachtoffer. Hij mag dan wel openlijk de terreurdaden van Basaev afkeuren toch wordt hij door het Kremlin over dezelfde kam geschoren en men gelooft niet dat hij geen aandeel heeft in die aanslagen hoewel hij met zijn regering is blijven volhouden dat Tsjetsjenië de aanslag in Moskou veroordeelde en dat het een autonome daad was, gesteld door extremisten. Het Kremlin verwijt hem na de oorlog geen stabiliteit gebracht te hebben hoewel dat zijn taak was al president. Voor Rusland werd toen duidelijk dat Maskhadov te kampen had met een grote verdeeldheid binnen de Russische samenleving en dat hij de verschillende partijen nooit zou kunnen verzoenen. De Russische autoriteiten verwijderden hem reeds van het presidentschap door hem niet meer te zien als de legitieme leider van Tsjetsjenië, na de aanslagen in 2002, nu was de tijd echter rijp om hem volledig uit het conflict weg te blazen. Acht maart 2005 wordt Maskhadov omgebracht door de Russische veiligheidsdiensten met een kogel in het hoofd, in een dorp nabij Grozny, waar hij zich geruime tijd

⁷⁴ J. RUSSEL, "Primed to explode" in *The World Today*, 60, (2004), 6, p. 20.

⁷⁵ N. ABDULAEV, *l.c.*, p. 333.

schuilhield⁷⁶. Putin had voor de aanslag beloofd dat wie Maskhadov te pakken kreeg goed beloond zou worden waarmee hij duidelijk maakte dat Maskhadov uit de weg geruimd moest worden. Op televisie worden triomfantelijke beelden getoond van een bloedende Maskhadov, teken van overwinning en wraak voor de moord op hun president Kadyrov. Nu Maskhadov vermoord is wordt het moeilijker dan ooit om tot onderhandelingen over te gaan voor Moskou. Maskhadov kon beschouwd worden als een gematigde figuur in Tsjetsjenië dat momenteel een broeihaard is geworden voor extremisten. Nu Maskhadov er niet meer is blijft er geen prominente gematigde figuur meer over.

Besluit

In een historische achtergrond werd geschetst hoe ver de vijandelijke gevoelens tussen Tsjetsjenen en Russen al terug gaan in de tijd. Nooit heeft Tsjetsjenië aanvaard een deel van Rusland uit te maken. Die specifieke eigenheid ging zelfs niet ten onder toen ze onderhevig werden aan een deportatiepolitiek van Stalin. Hieruit moet duidelijk geworden zijn dat het conflict diepe wortels kent.

Dudaev's onafhankelijkheidsverklaring zorgde voor veel onrust maar vooreerst werd er niets ondernomen tegen de Tsjetsjenen. Veel steun kreeg Dudaev niet van de bevolking tot op het moment dat Rusland, vier jaar na de verklaring, besliste om een oorlog te starten. Rusland verwachtte een snelle overwinning, maar het verzet bleek onverwacht lang stand te houden. Na de val van Grozny trokken de verzetsstrijders zich terug in de bergen, wachtend op hun kans.

Tot overmaat van ramp voor de Russen heroverden de Tsjetsjenen in 1996 Grozny. Rusland besloot waar voor zijn geld te kiezen en een einde te stellen aan een oorlog die al twee jaar te lang geduurd had. Met het Khasavyurt akkoord viel er een eerste oplossing uit de bus. Niet iedereen lachte dit akkoord toe. Rusland wilde vooral niet als verliezer uit de strijd komen. De Tsjetsjenen hielden graag de idee op dat ze de Russen hadden verdreven.

Enige tijd later werd het Vredesakkoord getekend, maar dit zorgde niet voor beterschap in de situatie. Het akkoord bleek multi-interpreteerbaar voor beide partijen. Van een echte oplossing was geen sprake. Wat de Tsjetsjenen zagen als een

⁷⁶ X. "Aslan Maskhadov, leader of the Chechen rebels, died on March 8th, aged 53" in *The Economist*, 374, (2005), 8417, p. 84.

erkenning van hun soevereiniteit werd gezien als het behoren van Tsjetsjenië tot de Russische Federatie door de Russen.

Daarnaast kreeg Maskhadov binnen Tsjetsjenië af te rekenen met een groeiend moslimextremisme. Om de wahhabisten voor zijn beleid te winnen versterkte hij de conservatieve Sharia-wetgeving. Verschillende groepen hielden er een andere visie op na hoe men de onafhankelijkheid van Tsjetsjenië moest bereiken.

De aanslagen in Dagestan en Moskou illustreren hoe Maskhadov zijn doel niet bereikte. Basaev volgde duidelijk zijn eigen weg. De inval in Dagestan was zeer zeker aan hem toe te schrijven, al kan dat niet met zekerheid gezegd worden van de aanslagen in Moskou. Grote onduidelijkheid rond die aanslagen blijft bestaan. De vraag rijst zelfs of Moskou de aanslagen wel wilde tegenhouden. Ze bleken een blanco cheque om een tweede militaire campagne te starten.

Over de tweede oorlog kan men kort zijn. Grozny werd vlug ingenomen en het verzet duurde niet zo lang als tijdens de eerste oorlog. Gevaar voor een herovering van Grozny zat er niet in, maar het onherbergzame gebied in Tsjetsjenië bleek deze keer een broeihaard voor terroristische aanslagen van kleine en grote omvang.

Vladimir Putin verscheen in 1999 in de politieke arena en werd meteen als presidentskandidaat naar voren geschoven door Jeltsin. Putin linkte zijn carrière aan dat van de Tsjetsjenen. Tijdens zijn premierschap vonden de bomaanslagen in appartementsgebouwen in Moskou immers plaats. Een harde lijn hanteren tegenover de Tsjetsjeense terroristen leverde hem daarenboven electorale steun op. Putin begrijpt de kunst van het pragmatisme en tracht zo de dingen naar zijn hand te zetten. De Bush-doctrine interpreteerde hij alvast naar zijn eigen voordeel en klaarblijkelijk leek men hem daar in te volgen.

Wat Putin evenwel niet voorzien had was de lange nasleep van de oorlog. Men verwachtte een uiterst snelle overwinning, die er officieel ook kwam, maar de vloed van terreurdaden hield er niet mee op. De oorlog versterkt die eerder. Moskou werd opnieuw het strijdtoneel voor terroristen, die nu wel degelijk opgeëist werden door Basaev. Maar in 2004 overtrof de aanslag in Beslan alle gruwel. Deze aanslag toonde ook aan dat de Tsjetsjenen niet alleen verantwoordelijk geacht mogen worden voor zo'n terreurdaden. De groep terroristen bestond immers uit verschillende nationaliteiten uit de hele regio.

In 2003 had de regering Maskhadov een poging gedaan om een vrede te sluiten met Rusland. Hij distantieerde zich van de terreur. Moskou scheerde hem

desondanks over dezelfde kam als Basaev. In januari 2005 probeerde hij nog eens toenadering te zoeken tot Rusland door een bestand af te kondigen dat drie weken zou duren. In eerste instantie lukte dit en Basaev zegde toe het bestand te respecteren. De Russische autoriteiten deden dit bestand af als een propagandastunt.

Na een wraak en weerwraak politiek door de Russen en de Tsjetsjenen werd Maskhadov uiteindelijk uitgeschakeld in mei 2005. Daarvoor waren al enkele doden gevallen onder de leiders van Tsjetsjenië, Russischgezinde en Tsjetsjeensgezinde. Met de dood van Maskhadov geraakt het conflict echter in een impasse. De enige figuur waarmee nog kon onderhandeld worden omwille van zijn meer gematigde visie ligt nu ook begraven onder de grond en daarmee ook de Tsjetsjeense pogingen om een aanvaardbare vredessituatie te vinden.

2. Reactie van het westen op het Russo-Tsjetsjeens conflict

Inleiding

Dit hoofdstuk schets de reactie die het westen vormt op Putin's beleid tegenover Tsjetsjenië. Hoe komt die tot stand? Waar richt men zich specifiek op? Verandert die reactie? Laat men Putin die reactie beïnvloeden? Is men bereid toegevingen te doen om de kritiek te verzwakken na de Bush-doctrine. Vindt het westen dat men in een oorlog tegen het terrorisme Rusland moet steunen in zijn beleid tegenover de Tsjetsjeense 'terroristen'? Vragen die in dit hoofdstuk een antwoord krijgen.

De reacties van het westen worden gesteld in een realistische wereldvisie, waarin elke staat zoekt naar het vergroten van de eigen macht. Het realisme kan antwoorden

bieden op de vragen die men zich kan stellen over de kritiek die gegeven wordt, en de manier waarop Putin op deze kritiek anticipeert.

De westerse reactie op het Russo-Tsjetsjeens conflict valt op te delen in drie delen: de reactie voor de Bush-doctrine, de reactie net na de Bush-doctrine in 2001 en de reactie vanaf 2002. Binnen die reacties wordt er telkens een onderscheid gemaakt tussen de reactie van de VS, Europa en de OVSE. Hoewel de VS en Europa deel uitmaken van de OVSE, bestaat er geen coherentie tussen de reactie van de OVSE en de twee werelddelen. Reactie en verklaringen voor reactie krijgen bij de passages over de VS en Europa, een afzonderlijke behandeling.

2.1. Reactie voor de Bush-doctrine

2.1.1. Verenigde Staten

2.1.1.1. Reactie

De eerste oorlog onttrok heel weinig reactie bij de Amerikaanse politici. Op dat ogenblik was het belangrijker om de relaties met Rusland niet op het spel te zetten nu Rusland op weg was naar democratisering. In 1999 is de vrees om die democratisering op het spel te zetten grotendeels verdwenen aangezien er geen dreiging meer bestond dat communisten of fascisten in Rusland aan de macht zouden komen. Een uiterst voorzichtige reactie kwam er van de regering Clinton pas toen

Rusland de inval in Dagestan beantwoordde met de volgens Putin noodzakelijke militaire campagne. Daarvoor verwachtte men geen gewapend optreden in de regio. Dat er weinig kritiek kwam valt te wijten aan de manier waarop Basaev Dagestan binnendrong. Internationaal rechtelijk gezien respecteerde hij Rusland's soevereiniteit niet waardoor de Russen het recht kregen zich te verdedigen. Markant valt het wel te noemen dat Basaev snel uit Dagestan verdreven werd, maar de Russische troepen doortrokken op het Tsjetsjeense grondgebied. Hoewel de VS ongerustheid toonde kwam er geen radicale kritiek op het binnenmarcheren van Russische legertroepen in Tsjetsjenië.

Clinton ging pas op 28 oktober over tot een grotere vorm van kritiek. De Russische luchtaanvallen hielden op dat moment een tempo aan van 150 per dag. Hij uitte zijn hoop dat de Russen het aantal burgerslachtoffers zou beperken tot een absoluut noodzakelijk vereist minimum om een zege na te streven. De VS had altijd al verklaard dat er een politieke oplossing gevonden moest worden om een einde te stellen aan het geweld. Maar hij benadrukte nogmaals de nood voor een onderhandelde vrede. Op 2 november ging hij nog een stap verder door te stellen dat de internationale reputatie van Rusland schade zou kunnen lijden door de Tsjetsjeense kwestie.

Eerder had de Department of State, het Amerikaanse departement voor buitenlandse zaken, bezorgdheid geuit over het overmatig gebruik van geweld. Deputy Secretary of State, Strobe Tallbot, benadrukte dat Rusland zichzelf beperkingen moest opleggen bij het gebruik van wapens en wijsheid moest tonen in het verdere conflict. De persverantwoordelijk van het Witte Huis, James Rubin, trad Rusland bij dat het actie kon ondernemen tegen echte terroristen, maar geen onrechtmatig gebruik van geweld kon hanteren tegenover een onschuldige burgerbevolking⁷⁷.

Later die maand mengde Secretary of State, Madeleine Albright zich heviger in het debat. Van bij het begin waarschuwde ze Rusland de burgerbevolking niet te treffen, maar ze trok het recht van Rusland om het territorium te beschermen niet in twijfel. In de dagelijkse briefing van het departement zei ze op 25 oktober dat ze geen sympathie kon opbrengen voor de Russische reactie als antwoord op de aanslagen die Rusland getroffen hadden. Ze noemde de actie onheilspellend en

⁷⁷ X., *Daily briefing Department of State 1.10.1999*, 2005 (26.07.2005, Departement of State, <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/1999/10/991001-chech32.htm>).

betreurenswaardig⁷⁸. Een maand later gaf ze toe dat Tsjetsjenië de relatie tussen Rusland en de VS bemoeilijkte, maar ze poneerde even snel dat ze niet terug wou naar een Koude Oorlog tijdperk⁷⁹.

In januari dreef Putin het echter een stap te ver met zijn strijdlustige “all will be killed” retoriek over de Tsjetsjenen.⁸⁰ Door dit radicale discours vestigde Putin internationale aandacht op de opstandige republiek die daarvoor een eerder kille behandeling kreeg. Clinton veroordeelde, samen met de Europese leiders, deze ongenueanceerde uitspraak als internationaal onaanvaardbaar. De internationale gemeenschap gaf het signaal dat ze het niet accepteerden dat Rusland een beleid zou voeren waarbij een hele bevolking zou gedood worden om de terroristen het zwijgen op te leggen. Rusland moest in staat zijn een onderscheid te maken tussen gewone burgers en terroristen.

Februari 2000 lag er in de Amerikaanse Senaat een resolutie over Tsjetsjenië te wachten op goedkeuring. Enkele senatoren verdiepten zich persoonlijk in de Tsjetsjeense materie, onder meer Jesse Helmses⁸¹. Daarnaast lobbyden NGO's, voornamelijk mensenrechten organisaties, zoals Human Rights Watch (HRW) om aandacht te vestigen op het Tsjetsjeense probleem. Het lobbywerk van NGO's die het overtreden van mensenrechten en het gebruik van verboden wapens aanklaagden, resulteerde in deze resolutie. Die resolutie bevatte de vraag aan de president om op te treden als bemiddelaar tijdens vredesbesprekingen tussen de twee antagonistische partijen. Daarenboven zou Clinton er moeten voor ijveren dat er een onderzoek naar oorlogsmisdaden zou komen door de VN Hoge Commissaris voor mensenrechten. Het aanvaarden van deze resolutie zou echter verre gaande gevolgen kunnen hebben voor de relaties tussen Rusland en Amerika. Clinton opteerde ervoor om zijn veto te gebruiken tegen de resolutie⁸². Bilaterale hulpprogramma's om de Russische economie te ondersteunen werden evenmin stopgezet. Zijn politiek bestond er uit om Tsjetsjenië niet als enige topic te beschouwen in de Russo-Amerikaanse relaties.

⁷⁸ X., *Daily briefing Department of State 25.10.1999*, 2005 (26.07.2005, Department of State, <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/1999/10/991025-chech2.htm>).

⁷⁹ X., *Daily briefing Department of State 24.11.1999*, 2005 (26.07.2005, Department of State, <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/1999/10/991124-chech3.htm>).

⁸⁰ M. EVANGELISTA, *o.c.*, 149.

⁸¹ A. LIEVEN, “Through a Distorted Lens: Chechnya and the Western Media” in *Current History*, 99, (2000), 639, p. 327.

⁸² S. VEUGELLEN, *l.c.*, 66.

2.1.1.2. Verklaring voor de Amerikaanse reactie

Een standpunt vormen over Tsjetsjenië bleek niet gemakkelijk te zijn. Rusland had een punt als het naar voor schoof dat het enkel zijn territorium en burgerbevolking wou beschermen tegen terroristen uit Tsjetsjenië. Basaev drong effectief Dagestan binnen en zijn werkterrein bevond zich in Tsjetsjenië. Moskou werd opgeschrikt door bomaanslagen, al blijft het nog steeds gissen wie verantwoordelijk geacht moet worden voor deze terreurdaad. Deze gebeurtenissen tastten interdaad de territoriale integriteit aan en internationaal rechtelijk had Rusland het recht om zich te verdedigen. Daarover werd er overigens aan Amerikaanse zijde geen kritiek geuit. De VS verwachtte zich niet aan een militaire interventie aangezien Clinton zijn bezorgdheid pas uitte toen Russische troepen al gearriveerd waren in Dagestan en daarna vertrokken naar Grozny.

Kritiek leveren op dit fenomeen was er een van wikken en wegen. Woorden werden uiterst zorgvuldig gekozen om geen zwaar geladen verklaring af te leggen die de Amerikaans-Russische relaties nog meer zouden schaden. Clinton zelf uitte zijn hoop dat er een vermindering zou komen in het aantal burgerslachtoffers. Albright verklaarde geen sympathie op te brengen voor Russische acties. Dit zijn uiterst voorzichtige bewoordingen die op zich geen verplichtingen met zich meebrengen. Blijvende kritiek werd geuit op het niet naleven van mensenrechten maar een duidelijke actie om die weg te werken werd niet ondernomen. De president weigerde de resolutie van de senaat aan te nemen omdat die te verre gaande gevolgen met zich mee zou brengen. Bij goedkeuring zou hij moeten ijveren een onderzoek naar oorlogsmisdaden te laten instellen bij de VN Hoge Commissaris voor mensenrechten. Dit zou nochtans een eerste stap kunnen geweest zijn om toegevingen van Rusland af te dwingen in het conflict. Tsjetsjenië lijkt van geen al te groot belang te zijn voor de VS, andere thema's wel en deze wil men niet in het gedrang brengen.

Rusland zelf kan de Amerikaanse kritiek niet vatten. Ze beschuldigt de VS ervan een dubbele standaard te gebruiken, één voor zichzelf en één voor Rusland⁸³. Naar hun mening gebruikte de VS, onder mandaat van de Noord Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), in de operatie in Kosovo dezelfde tactiek als het Russische leger. Die bestond uit onafhoudende luchtaanvallen om de troepen van

⁸³ V. SLAPENTOKH, *l.c.*, p.140.

Milosevic te vermurwen. In Rusland's visie doen zij net hetzelfde tegen de terroristen. Daarbij valt het niet te vermijden dat er burgerslachtoffers vallen.

Rusland vindt het op de koop toe verdacht dat de kritiek over mensenrechten blijft aanhouden en verdenkt de VS ervan geopolitieke belangen na te streven in de Noord-Kaukasus⁸⁴. Rusland heeft het hier niet geheel onterecht over geo-politieke belangen. Sinds de jaren '90 ontdekte men dat er in het gebied grote voorraden olie zitten. Vooral de Kaspische Zee bevat een schat aan het zwarte goud, olie. De Sovjet-Unie mag dan al een tijdje niet meer bestaan, de Russische invloedssfeer geldt nog evenzeer in de regio. Vanuit die olie-politiek wil de VS mogelijks zijn belangen in de volledige regio versterken om de macht van de OPEC te kunnen doorbreken. De VS ijverde er al eerder voor om olie-routes aan te leggen die niet over Rusland zouden lopen zodat ze niet afhankelijk zouden zijn van de Russische autoriteiten. Het Kremlin besliste zelf in 1997 om de route die door Tsjetsjenië liep niet langer te gebruiken en een nieuwe aan te leggen die de republiek omzeilde. Rusland kon de route die door Tsjetsjenië liep maar moeilijk controleren door het aanhoudende geweld en het steeds targetten van de pijpleidingen door rebellen.⁸⁵ Het leek een logische beslissing maar de hele regio wordt geteisterd door aanslagen en geweld. Dit maakt duidelijk dat Rusland hier puur emotioneel reageerde en Tsjetsjenië economische buiten spel wou zetten.

2.1.2. Europa

2.1.2.1. Reactie

Midden december 1999 vindt een EU-top plaats in Helsinki. In de verklaring van de Europese Raad⁸⁶ van 10 en 11 december wordt een hele passage gewijd aan Tsjetsjenië. De Raad veroordeelt officieel de intensieve bombardementen op Tsjetsjenië en de manier waarop Rusland vluchtelingen in eigen land behandelt. NGO's werden niet toegelaten in het oorlogsgebied. Dat oorlogsgebied werd ruim geïnterpreteerd. Over veiligheidsgaranties beschikten NGO-medewerkers ook niet door de ontvoeringen die welig tierden. Tsjetsjeense rebellen en bandieten zagen het

⁸⁴ M. FREDHOLM, *l.c.*, p. 325.

⁸⁵ KOERDISCH INSTITUUT BRUSSEL, *Kruidvat Kaukasus*, Brussel, Epo, 2004, 106.

⁸⁶ Opmerking: De Europese Raad en de Raad van Europa zijn twee verschillende instellingen. De Europese Raad komt samen in de hoedanigheid van ministers van de lidstaten en vertegenwoordigt de Europese Unie. De Raad van Europa is een regionale organisatie om democratie en mensenrechten te promoten in de wereld. De Raad van Europa bestaat uit 46 leden.

als een bron van inkomsten. Klaar en duidelijk stelt de verklaring dat de Raad het recht van Rusland niet in twijfel trekt om zijn territoriale integriteit te beschermen. Maar de strijd tegen terrorisme mag niet gelijk staan aan het onevenredig gebruik van geweld tegen de burgerbevolking. Daarnaast de hele Tsjetsjeense samenleving veroordelen terroristen te zijn, kan niet. Er wordt gewag gemaakt van Rusland's internationale verplichtingen in verband met grondbeginselen van het humanitaire recht. Door zijn lidmaatschap van verschillende organisaties die zo'n grondbeginselen respecteren, onder meer de OVSE en de Raad van Europa, wordt Rusland door de internationale gemeenschap geacht dat ook te doen. Toch slaat de kritiek niet enkel op Rusland, maar de Europese Raad heeft ook oog voor de overtredingen die voorvallen aan Tsjetsjeense zijde. De Tsjetsjeense autoriteiten worden aangemaand de regels van het humanitaire recht te respecteren, net zoals Rusland zou moeten doen⁸⁷. Deze top leidde tot hevige discussies en verkilde aanzienlijk de relaties tussen Europa en Rusland.

Nicole Fontaine, toenmalig voorzitter van het Europees Parlement, verklaart in haar speech aan het EP dat de EU, Rusland onder sterke druk moet zetten omdat het Russische leger bezig was de Tsjetsjeense bevolking te onderwerpen. Het leger deed dat door totale destructie na te streven en onophoudelijk te steden te bombarderen, volgens Fontaine.

Tegen het einde van januari nam de De Parliamentary Assemblée of the European Council⁸⁸ (PACE), de parlementaire vergadering van de Raad van Europa een resolutie aan waarin Moskou aangemaand werd onmiddellijk een halt toe te roepen aan de militaire operatie in Tsjetsjenië en een politieke dialoog aan te gaan met Tsjetsjeense onderhandelaars⁸⁹.

Op de volgende top van de Europese Raad op 23 en 24 maart in Lissabon wordt er op gehamerd dat Rusland zich moet houden aan zijn toezeggingen in verband met Tsjetsjenië. Belangrijkste element hierbij bestaat uit de eis dat er een onafhankelijk onderzoek moet komen naar mensenrechtenschendingen in Tsjetsjenië. Rusland moet waarnemers van internationale organisaties toelaten op zijn gebied en hun werking niet belemmeren⁹⁰. Zoals steeds wordt Rusland nog maar eens verzocht een politieke oplossing te zoeken om de conflictsituatie te beëindigen.

⁸⁷ X., *Conclusies voorzitterschap Europese Raad Helsinki 10 en 11 december 1999*, 2005, (26.07.2005, Europese Unie, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/nl/ec/00300-r1.n19.htm).

⁸⁸ Dit is de parlementaire vergadering van de Raad van Europa.

⁸⁹ M. EVANGELISTA, *o.c.*, 148.

April 2000 betekende een scharniermoment in de druk die Europa tot dan probeerde uit te oefenen op Rusland. De PACE bekritiseerde opnieuw het gedrag van Rusland in de oorlog en besliste om het stemrecht van de Russische delegatie op te schorten. Ze riep trouwens haar leden op om Rusland uit de organisatie te weren als ze niet aan de gestelde voorwaarden zou beginnen te voldoen.⁹¹ Uiteindelijk zou Rusland het stemrecht voor negen maanden ontnomen worden.

Op die beslissing werd door Duitsland misnoegd gereageerd. Duitsland trok het belang van de Raad van Europa en mensenrechten in internationale politiek in twijfel⁹². Volgens Duitsland kan het niet dat het respecteren van mensenrechten nagestreefd wordt door ‘political bargaining’. Internationale samenwerking moet dat respect afdwingen. Die Duitse reactie deed Sergei Ivanov, Russisch minister van defensie, ontvallen dat de EU in een meer vriendschappelijke bui was dan de PACE.

Een heel andere lijn volgde Denemarken’s eerste minister, Anders Fogh Rasmussen, door een zeer kritisch standpunt in te nemen over mensenrechtenschendingen in Tsjetsjenië⁹³. Een uiterst gemobiliseerde publieke opinie lokte die reactie uit. Denemarken kan als voorbeeld naar voor geschoven worden hoe de publieke opinie de reactie van de eigen regering kan beïnvloeden.

Een ander signaal klonk er uit Britse hoek in maart 2000. Putin nodigde Brits premier Tony Blair uit om een bezoek te brengen aan Sint Petersburg. Blair aarzelde niet om op de persoonlijke invitatie in te gaan. Formeel bracht hij een bezoek aan ‘zijn vriend’ Vladimir Putin. Diplomatisch goed gezien ging hij niet naar Moskou maar Sint Petersburg⁹⁴. Een bezoek aan Moskou zou internationaal gezien een veel grotere betekenis gekregen hebben. Toch nam Putin, door dit bezoek, aan, dat er vanaf nu een verschuiving zou ontstaan in de Europese kritiek ten opzichte van Tsjetsjenië.

2.1.2.2. Verklaring voor de Europese reactie

⁹⁰ X., *Conclusies voorzitterschap Europese Raad Helsinki 23en 24 december 2000*, 2005, (26.07.2005, Europese Unie, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/nl/ec/00100-r1.nl1.htm).

⁹¹ H. VAN BAALEN, “De Russische keizer heeft geen kleren meer” in *Internationale Spectator*, (2000), 6, p. 310.

⁹² V. MOROZOV, “Resisting Entropy, Discarding Human Rights, Romantic realism and Securitization of Identity in Russia” in *Coöperation and conflict*, 34, (2002), 4, p. 423.

⁹³ J. ANDREW, *o.c.*, 275.

⁹⁴ J. ANDREW, *o.c.*, 271.

Sinds het starten van de oorlog hebben de Europese Raad en de Raad van Europa felle kritiek geuit op het gedrag van Rusland in het conflict. Net als de Amerikaanse reactie trokken de Europese landen het recht van Rusland om zijn territoriale integriteit te bewaren niet in twijfel. Maar het onproportioneel gebruik van geweld werd bron voor felle irritaties aan Europese zijde.

De Raad van Europa wordt aanzien als de organisatie bij uitstek om democratie en bescherming van mensenrechten in de wereld te verspreiden. Logischerwijze maakt de Raad zich dan ook ernstige zorgen over de situatie in Tsjetsjenië. HRW liet in december 1999 niet na te rapporteren over burgerdoelwitten, verkrachtingen, mop-up operaties door het leger, het in brand steken van huizen en het gooien van granaten in kelders waar mensen bescherming zochten tegen bombardementen.⁹⁵

In 1996 verkreeg Rusland het lidmaatschap in de Raad na een langdurige procedure, hoewel de oorlog nog aan de gang was. De oorlog had wel aanleiding gegeven tot het opschorten van de toelatingsprocedure in 1995. Klaarblijkelijk opeerden de Europese landen er liever voor om Rusland toe te laten, ook al voldeed Rusland niet aan alle vereiste voorwaarden voor het lidmaatschap. Europa zette de deur open voor Rusland in de veronderstelling dat het zich later zou aanpassen aan westerse normen. Rusland zag niet in waarom ze dat zou moeten doen. Rusland leefde met de overtuiging dat het nooit uit de Raad zouden gegooid worden. Rusland is te groot om zomaar gepasseerd te worden. In hoeverre kan de Raad zich dan nog profileren als beschermer van mensenrechten? Het lijkt erop dat de Raad zijn eigen graf gedolven heeft om kritiek te kunnen uiten tegen het mensenrechtenbeleid van Rusland.

De tekst van december 1999 maakte de Russen zenuwachtig en boos. De Russische ambassadeur in Finland herhaalde dat Rusland bij zijn standpunt over Tsjetsjenië bleef. Niemand in Moskou voelde zich bereid om over Tsjetsjenië te praten. Het ging om een interne materie. Op een gegeven ogenblik circuleerde het gerucht op de top dat de minister van hoogdringende zaken de opdracht had gekregen een ontmoeting met Maskhadov te regelen⁹⁶. Later bleek dit slechts een rookgordijn om de aandacht van het probleem Tsjetsjenië weg te halen. Een ontmoeting vond nooit plaats. Niet toevallig nam Rusland op 21 april 2000 een militaire doctrine aan

⁹⁵J. ANDREW, *o.c.*, 114.

⁹⁶A. KADIEV, *l.c.*, p. 434.

waarin men de inmenging in Russische binnenlandse aangelegenheden ziet als een externe dreiging voor Rusland.⁹⁷ Rusland probeerde de criticasters duidelijk te maken dat Tsjetsjenië hun zaak was. Dat was trouwens, altijd aanvaard door de volledige internationale gemeenschap, onder meer ook Europa.

Desalniettemin, de desinformatie rook naar onraad en onraad lokte een zware Europese reactie uit die de Russen niet verwacht hadden. In de verklaring werd verwezen naar de internationale verplichtingen die Rusland moest nakomen door zijn lidmaatschap bij verschillende regionale organisaties. Bij overtreding van verplichtingen treedt een afdwingingsmechanisme in werking. Mogelijks heeft Europa ervoor geopteerd zware kritiek te uiten op Rusland door de nabije geografische ligging van Tsjetsjenië. Mocht Rusland verdergaan op hetzelfde elan zou het moeilijker worden binnen regionale organisaties om met Rusland te onderhandelen. Tot een akkoord komen met een partner die een volledige andere ideologie hanteert is vaak niet haalbaar. Europa werd ongerust over de weg die Rusland wou bewandelen. Ze koos ervoor om te trachten de Russen in het Europees gelid te laten lopen om mensenrechten te respecteren. De Raad van Europa schrapte het stemrecht van de Russische delegatie voor 9 maanden. Door deze maatregel lieten de Europese landen blijken dat het voor hen menens was.

Hoewel de Raad van Europa uiteindelijk die maatregel nam, voor de Tsjetsjeense bevolking kwam dat te laat. De regio was tegen dan al compleet verwoest. Waarom heeft men vanuit Europa niet eerder actie ondernomen om de situatie niet te laten escaleren? De vraag is of Europa er enig belang bij had om te interveniëren in de regio? Een interventie zou zeker nog schadelijker geweest zijn voor de verkilde relaties tussen Rusland en Europa. Vanuit Europa, en de VS overigens ook, groeide de vraag om toegang te krijgen tot Rusland's markt⁹⁸. Economische belangen mochten niet ten koste komen te staan van sociale belangen.

Uit een realistische optiek valt de reactie van Blair en Duitsland te begrijpen. Landen apart snappen hoe een te sterk interventionistische politiek snijden in eigen vel betekent. De Russische markt was nog vrij nieuw terrein en kon nog sterk ontgonnen worden door investeerders. Zich aan een inmenging in een interne Russische materie wagen kon die toegang tot de markt op het spel zetten. Daardoor viel er geen eensgezinde Europese reactie te bespeuren.

⁹⁷ K. MALFLIET, *Rusland na de Soviet-Unie, Een normaal land?*, Leuven, Lannoocampus, 2004, 93.

⁹⁸ J. ANDREW, *o.c.*, 272.

Waarom steekt de premier van Denemarken dan zijn nek uit voor Tsjetsjenië? Louter altruïstische overwegingen spelen niet de enige rol. In Denemarken bestond er een sterke publieke opinie voor de zaak. Een publiek opinie die uiterst gevoelig reageerde op elk bericht van overtreding van de mensenrechten. De Danish Refugee Council, een Deense vluchtelingenorganisatie, was een van de meest actieve organisatie in de Noord-Kaukasus. De Deense publieke opinie at informatie uit eerste hand. Doordat de organisatie als een van de weinige op post kon blijven werd de publieke opinie constant gevoed met dezelfde gruwelijke berichtgeving. De Deense premier kon er niet omheen.

2.1.3. OVSE

Achttien november 1999, de OVSE komt samen op een top in Istanbul. Tsjetsjenië domineerde de agenda, dit zeer tegen de zin van de Russen. Bij de opening van de top wordt zware kritiek geuit op het beleid dat Rusland voert in Tsjetsjenië. De oorlog was al een paar maanden aan de gang, en internationale druk om niet militair maar politiek een oplossing te zoeken haalde niets uit. De OVSE-Assistentiegroep die tot in september op post bleef, moest door de toenemende vijandigheden Tsjetsjenië verlaten en naar Inghusjetië uitwijken⁹⁹. De oorlog maakte een eind aan de aanwezigheid van de groep omdat hun veiligheid niet gegarandeerd kon worden.

Op de top poneerde Clinton de kritiek dat Russische aanvallen op burgers zouden leiden naar een hevigere poging van Tsjetsjenië om de Russische soevereiniteit aan te tasten. De soevereiniteit werd rechtmatig verdedigd, maar de acties zouden het verzet doen rijzen onder de burgers die nog niet tot het verzet hoorden. Rusland interpreteerde deze commentaar anders. Hier maakten ze uit op dat Rusland niet enkel het recht maar de plicht heeft om zijn soevereiniteit te verdedigen. Ondanks de

⁹⁹ X., The OSCE Assistance Group to Chechnya, 2005 (26.07.2005, OVSE, <http://www.osce.org/item/15721.html>).

verschillende interpretaties, dit was kritiek. Jeltsin aanvaardde ze echter niet. Voortdurend herhaalden de Russen dat het binnenlandse materie was en dat er niet onderhandeld zou worden met terroristen. Jeltsin waarschuwde er zelfs voor dat de VS de OVSE wou transformeren in een instrument om Rusland onder druk te zetten.

In Istanbul werd het verdrag besproken over Conventionele Wapens. Dat verdrag legt een beperking, op de hoeveelheid troepen een land mag hebben in een bepaalde regio¹⁰⁰. Het valt niet te verwonderen dat Rusland zich hier tegen verzette aangezien de acties in Tsjetsjenië op die manier veroordeeld konden worden. De Russische troepen overschreden die limiet. Eveneens lieten de Russen geruchten circuleren dat ze het Europees Veiligheidscharter niet zouden ondertekenen, iets wat Europa gedurende lange tijd nastreefde¹⁰¹.

De negentiende november stemde Jeltsin er dan toch mee in om internationale waarnemers een bezoek te laten brengen aan het oorlogsgebied. Het uitbreken van de oorlog had de waarnemers verplicht weg te trekken uit het gebied. Ondanks hun starre houding viel de slottekst voor de Russen mee. Analisten verwachtten in de tekst van de top, een zware afstraffing voor de Russische houding, maar die bleek toch zwakker dan vooraf voorspeld werd.

In december 2000 kon de Assistentiegroep zijn taak hervatten. De OVSE was altijd blijven ijveren voor een terugkeer van de groep op het Tsjetsjeens grondgebied. Werkzaamheden gebeurden voortaan vanuit het noorden van Tsjetsjenië om de veiligheid van de leden niet in het gedrang te brengen. Grozny bleef te gevaarlijk.

2.2. Reactie net na de Bush-doctrine

2.2.1. Verenigde Staten

2.2.1.1. Reactie

Elf september 2001, de VS wordt getroffen door terreuraanslagen. Dezelfde dag nog belt Putin als eerste naar het Witte Huis om zijn steun te betuigen aan het Amerikaanse volk. De volgende dag legt hij de link tussen het Tsjetsjeens terrorisme

¹⁰⁰ J. SCHRUGERS, *Het Russisch-Tsjetsjeens conflict een comparatieve analyse van de wederzijdse relaties*, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 2003, (Diss. Lic.) 115.

¹⁰¹ V. MOROZOV, *l.c.*, p. 422.

waar Rusland als zo lang tegen vocht en de terreuraanslagen die nu ook de VS troffen¹⁰². In 2000 had hij reeds eerdere pogingen, bij de nieuw verkozen president Bush, ondernomen om aandacht te vestigen op het probleem, dat terrorisme aan het worden was. Op die manier trachtte hij de kritiek op zijn beleid tegenover Tsjetsjenië te verzachten. De Clinton-administratie had altijd veel kritiek geuit, maar Putin verwachtte dat de republikein Bush, de zaken anders zou benaderen.

Een verklaring van Bush aan enkele journalisten op zes juli 2001 bevestigden die verwachtingen. Hij schaarde zich in die verklaring achter de diepe bezorgdheid die de Russische president aannam over het extremisme en wat dat extremisme kon betekenen voor Rusland¹⁰³. Journalisten reageerden hier echter erg sceptisch over. Een opiniestuk in de Washington Post dropte de stelling dat Bush afstand deed van de bevoorrechte positie van de VS om kritiek te uiten op schendingen van mensenrechten. Volgens het stuk kreeg Putin vrij spel in zijn bloedige campagne om Tsjetsjenië onder de knoet te krijgen.

Net na de aanslagen volgt Bush Putin in de stelling dat er een gezamenlijke vijand waart in Tsjetsjenië, namelijk de moslimextremisten. Ari Fleischer, de persverantwoordelijke van het Witte Huis op het moment van de feiten, laat de volgende woorden gericht aan Tsjetsjeense rebellenleiders optekenen:

Immediately and unconditionally cut all contacts with international terrorist groups such as Osama Bin Laden and the Al Qaeda organization¹⁰⁴.

Op de dagelijkse briefing van het Witte Huis op 25 september 2001 antwoordde hij op de vraag of de Tsjetsjeense rebellen banden hadden met Al Qaeda volmondig ja. Hij verwees naar het rapport 'Patterns of Global Terrorism' dat uitgepubliceerd werd in april 2000. Daarin concludeert men dat Al Qaeda leden uitstuurt naar bepaalde delen van de wereld om er trainingskampen op te zetten. Tsjetsjenië behoort daar toe.¹⁰⁵ De evolutie die Bush op gang bracht zorgde ervoor dat mensenrechten naar de achtergrond verdreven werden in het buitenlands beleid. De gezamenlijke strijd tegen het terrorisme nam nu een centrale plaats in. Uit het bezoek van Putin aan Washington en Ground Zero op 21 november werd dit opnieuw duidelijk. Putin

¹⁰² Voor de verklaring die Putin op 12 september deed zie 1.5.3.

¹⁰³ M. EVANGELISTA, *o.c.*, 176.

¹⁰⁴ R. AZIZIAN, *l.c.*, p.152.

¹⁰⁵ X., *Daily briefing of the White House 25.09.2001*, 2005 (26.07.2005, Office of the Spokesman of the White House, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2001/5055.htm>).

zocht naar militaire coöperatie in de strijd tegen het terrorisme en Bush gunde hem ze van harte¹⁰⁶.

2.2.1.2. Verklaring voor de Amerikaanse reactie

Terreuraanslagen zijn schokkende gebeurtenissen. Ze laten een staat verweesd achter en creëren een onveiligheidsgevoel onder de bevolking. De onvoorspelbaarheid wanneer aanslagen zullen plaatsvinden wekt een angstklimaat in de hand. Waar is de actie voorbereid? Wie waren de protagonisten in de uitvoering van de actie? Wie financierde de aanslag? Waarom wordt de ene staat getroffen en de andere niet? Welke impact zal de volgende aanslag hebben? Vragen waar geen eenvoudig antwoord op te vinden is.

Als er onenigheid tussen twee staten ontstaat, is het meestal duidelijk wie betrokken partij zal zijn in het conflict. Terrorisme is echter van een heel andere aard dan conventioneel oorlogsvoeren. Niet één enkel land bevat alle sympathisanten van de terreurdaden. Conflictsituaties krijgen een onbeperkte omvang. Grenzen worden minder duidelijk afgebakend, aangezien terroristen geen vast grondgebied bezetten. De participanten in de terroristische aanslagen mogen dan al uit een bepaald land of een bepaalde streek afkomstig zijn, hun aanhang kan zich verspreiden tot omvangrijkere gebieden. Nieuwe acties behoren niet tot het ondenkbare, maar hoe bereidt men zich als staat voor op de acties. De staatssoevereiniteit wordt aangetast, maar er is geen duidelijke agressor die men er op kan afrekenen.

Bush had de dag van de aanslagen nog verkondigd dat er geen onderscheid zou gemaakt worden tussen terroristen en landen die terroristen onderdak verleenden¹⁰⁷. In Bush 's mancheïstische wereld geldt 'either you're with us or you're with the terrorists'. Net na 11 september sloot de VS een bondgenootschap tegen het terrorisme waar Rusland gretig op inging. Die strijd tegen het terrorisme gaf Putin de kans om zijn gelijk te halen op het internationaal politieke forum. De tot dan toe interne kwestie bleek voortaan deel uit te maken van de internationale strijd tegen het terrorisme. De erkenning door de VS en Europa¹⁰⁸ van de internationale strijd tegen

¹⁰⁶ R. ROSE en N. MUNRO, *o.c.*, 208.

¹⁰⁷ Zie 1.5.3. en B. KERREMANS, *o.c.*, 266.

¹⁰⁸ De reactie van Europa wordt besproken in 2.2.2. Daaruit zal blijken dat Europa dezelfde lijn volgde als de VS net na de Bush-doctrine.

het terrorisme gaf Putin de nodige rechtvaardiging het Tsjetsjeens conflict naar eigen goeddunken op te lossen zonder bemoeienis van buitenaf¹⁰⁹. Hoewel het niet langer om een intern conflict ging, dulde Putin nog altijd geen externe inmenging.

De Amerikanen ontvingen de Russische steun met open armen en stelden zich op het eerst zicht geen vragen bij het waarom van die snelle reactie. Voor de VS kreeg de wereldwijde strijd om het terrorisme aan te pakken, voorrang op alle andere thema's. Mensenrechten werden op de achtergrond geplaatst. Bush had sowieso al verklaringen gedaan waaruit bleek dat mensenrechten niet op de eerste plaats hoorden binnen het buitenlands beleid. De zevende oktober 2001 ging de militaire campagne in Afghanistan, waar de basiskampen van Al Qaeda gevestigd waren, van start. De VS voerde zelf hevige bombardementen uit waarbij burgerslachtoffers vielen. Meteen snoerde dat ook de mond van de VS om kritiek te uiten op het bombarderen van Tsjetsjenië. Rusland zag geen verschil tussen beide.

Daarenboven had de VS gezocht naar steun om die militaire campagne te starten. Afghanistan werd gezien als het land dat terroristen op zijn grondgebied liet verblijven en van waaruit de aanslagen bevolen werden door Osama Bin Laden. Putin gaf zijn expliciete steun aan deze campagne door openlijk te poneren:

I believe that this action was measured and adequate to the threat the United States was confronted with¹¹⁰.

Zeer tegen de zin van zijn minister van defensie, Sergei Ivanov, stemde hij zelfs in met de komst VS-troepen naar de vroegere Sovjet-bases in Oezbekistan en Tadjikistan.

Rusland begreep heel goed dat elf september ruimte creëerde om eigen belangen naar voor te schuiven. Het liberalisme zou stellen dat de strijd tegen het terrorisme mogelijkheden teweeg bracht om hechtere allianties aan te gaan dan voor andere materies het geval zou zijn. Ergens bevat dit wel een waarheid, maar Putin heeft zelf laten blijken dat hij een realistisch discours volgde. In ruil voor de steun aan de oorlog in Afghanistan verwachtte hij integratie in vooraanstaande internationale organisaties: van de G-8, de Wereldhandelsorganisatie, de EU tot de NAVO.¹¹¹ Nog frappanter wordt het als men weet dat de Taliban het enige regime was dat de

¹⁰⁹ M. DE HAAS, "Russisch buitenlands beleid na 11 september 2001" in *Internationale Spectator*, (2001), 6, p. 331.

¹¹⁰ B. KERREMANS, *o.c.*, 274.

¹¹¹ J. SAMPIEMON, "Amerika en de interpretatie van een nieuwe wereldorde" in *Internationale Spectator*, (2002), 10, p. 509.

onafhankelijkheid van Tsjetsjenië erkende.¹¹² Met de uitschakeling van dat regime veegde Rusland meteen ook de erkenning van Tsjetsjenië als staat weg. Elf september werd gebruikt in een poging om de macht, ‘de power’ van Rusland te vergroten. Die poging ging zelfs zover dat de VS troepen aan de grond kregen in voormalige Sovjetrepublieken. Tot voor kort had Rusland daar het alleenrecht toe opgeëist. Dit was weer niet zonder eigenbelang want vanuit Afghanistan ging er ook een dreiging uit naar Rusland. Met de komst van Amerikaanse troepen zou de dreiging makkelijker afgewend kunnen worden¹¹³. De Amerikaanse troepen betekenden volgens de redenering in het Kremlin een legitimering om eigen troepen in de regio te houden. Zo zal Rusland op lange termijn blijvende invloed kunnen uitoefenen in de regio. Enig nadeel was dat Rusland in de regio nogal wat politieke en economische belangen had. Vooral olie en gas bracht Rusland geld op. De VS wist dat natuurlijk en zette graag voet aan wal in de Kaukasus. Maar Rusland zag de aanwezigheid van de eigen troepen naast de Amerikaanse als een mogelijkheid om de gas- en olie-industrie te controleren¹¹⁴. De VS interpreteerde die aanwezigheid ook in het eigen belang. Ze wilden ten alle koste vermijden dat Rusland de natuurlijke rijkdommen in de regio zou nationaliseren. Op die manier verkrijgt Rusland het alleenrecht op de olie en gas in de streek. Zo’n nationalisering zou nadelige gevolgen hebben op TNK-BP en YukosSibneft, twee onafhankelijke Russische oliemaatschappijen waarin de Amerikaanse ChevronTexaco en ExxonMobil in geïnvesteerd hebben¹¹⁵.

Journalisten gaven als reden voor het weinig kritische gedrag van de VS na de Bush-doctrine, het zoeken naar steun voor het Missele Defense System waar Bush vurige voorstander van was. De Russen hingen die idee niet erg aan en vonden het na de aanslagen van elf september overbodig om daarover nog te praten. Een rakettenafweerschield zou terroristen toch niet kunnen tegenhouden¹¹⁶.

2.2.2. Europa

¹¹² M. MURADOV, *l.c.*, ongepag.

¹¹³ M. JANSEN, “Rusland en de Islam” in *Internationale Spectator*, (2004) 7/8, p. 380.

¹¹⁴ M. VAN DEN HEUVEL, “Internationale strijd tegen terrorisme is zegen voor Rusland” in *Internationale Spectator*, (2002), 2, p. 66.

¹¹⁵ A. MASON, *Chechnya, who holds the key?*, 2005, (31.07.2005, Wordpress, <http://www.worldpress.org/Europe/2000.cfm>).

¹¹⁶ B. KERREMANS, *o.c.*, 274.

2.2.2.1. Reactie

Europa sprong mee op de Amerikaanse kar om het belang aan mensenrechten op de achtergrond te laten verdwijnen, net na de Bush-doctrine. Rusland's pogingen om zichzelf als slachtoffer te presenteren van terroristische aanvallen in plaats van oorlogsmisdadiger in Tsjetsjenië leken ook in Europa te lukken. Op 26 september 2001 bracht Putin een bezoek aan Duitsland. Bondskanselier Gerard Schröder liet niet na te stellen dat er binnen de internationale opinie een meer gedifferentieerde evaluatie moest aangenomen worden over de situatie in Tsjetsjenië. Dit klonk haast als muziek in Putin's oren. In diplomatieke taal betekent dit dat Schröder beloofde de kritiek op de militaire bezetting van Tsjetsjenië te verminderen.¹¹⁷

Tony Blair en José Maria Aznar, de respectievelijke eerste ministers van Verenigd Koninkrijk en Spanje, stonden ook achter Putin. Putin zelf greep elke kans die hij kreeg om een vergelijking te maken met het IRA en de ETA, die in beide landen naar onafhankelijkheid streven. In die strijd deinsen de twee groeperingen er niet voor terug om geweld te gebruiken. Bomaanslagen leveren hiervan het grootste bewijs.

Toch bleek dat Putin niet helemaal slaagde in het 'framen' van het Tsjetsjeens conflict om de link te leggen met de oorlog tegen het terrorisme. In de volgende maanden na Bush-doctrine nam de PACE eens te meer een kritische houding aan. Verschillende leden bleven druk uit oefenen op Rusland. De Europese media en NGO's gaven daarnaast ook niet af, hoewel hun werk belemmerd werd door de Russische autoriteiten en de ontvoeringen door Tsjetsjeense bandieten¹¹⁸. Journalisten bleven stukken schrijven over misbruiken en oorlogsmisdaden. Een artikel in november 2001 in het Franse 'Esprit' illustreert dit. Kovalov schrijft dat de westerse wereld Putin graag als lid aanvaardt binnen de coalitie tegen het terrorisme. Dat moet het westen er echter niet voor behoeden zijn rol in de Tsjetsjeense oorlog te minimaliseren¹¹⁹. NGO's rapporteerden over dezelfde zaken. Dit betekende een overwinning voor diegenen die altijd volgehouden hadden dat de globale oorlog

¹¹⁷ M. EVANGELISTA, *o.c.*, 180.

¹¹⁸ *Ibid.*, 181.

¹¹⁹ S. KOVALEV, "Les masques de Poutine" in *Esprit*, 2005, (31.07.2005, Ministère des affaires Etrangères, http://www.diplomatie.gouv.fr/culture/livre_et_ecrit/revue/esprit/11_01/sommaire_gb.html).

tegen het terrorisme geen excuus mocht zijn voor Moskou om schendingen van mensenrechten te begaan.

2.2.2.2 Verklaring voor de Europese reactie

Verschillende Europese toplanden hadden aanvankelijk oren naar Putin. Kort gesteld had Europa nood aan Rusland als bondgenoot om effectief strijd tegen het terrorisme te kunnen voeren¹²⁰. Militair maar ook geopolitiek stond Rusland vrij sterk Europa hoopte hiervan te kunnen gebruik maken in anti-terroristische campagnes.

Europese toppolitici streefden elk afzonderlijk een bevoorrechte relatie met Putin na. De één na de ander ging in op Putin's persoonlijke invitaties. Als realpoliticus speelde hij het spel zeer handig. Want in eerste instantie volgden de prominente Europese leiders zijn standpunten. Toch mag men niet zo ver gaan de Europese reactie gelijk te stellen aan de Amerikaanse. Een verschil in het gebruik van bepaalde woorden laat nuanceverschillen merken. Waar in Amerika gezegd wordt dat er in Tsjetsjenië een gemeenschappelijke vijand bestaat, zal in Europa nooit zo'n reactie uitgesproken worden. Schröder heeft het over een gedifferentieerde evaluatie van het conflict. Die verklaring gaat bijlange zover niet dat het Tsjetsjenië linkt aan het internationaal terrorisme. Waarom doet Europa dat niet als de VS al rapporteerde in 2000 dat Tsjetsjeense rebellen banden hadden met Al Qaeda? Europa verbond zich toch ook met de coalitie tegen het internationaal terrorisme? Europa heeft echter niet rechtstreeks de dreiging van de aanslag ervaren. Uit dit opzicht lijkt het voorbarig zich zomaar achter het standpunt van de VS en Rusland te scharen.

Binnen de PACE verdwijnt Tsjetsjenië in het licht van de gebeurtenissen naar de achtergrond. Maar ze benadrukt dat de strijd tegen het terrorisme geen vrijgeleide mag zijn om mensenrechten niet te respecteren. Een duidelijke hint naar Rusland.

Media en NGO's wijzen er op dat Putin niet de vriend is waar hij zich voor uitgeeft. Ze trachten de publieke opinie te mobiliseren om blijvende aandacht te vestigen op de onmenselijke gebeurtenissen die zich afspelen in Tsjetsjenië. Die zouden moeten een druk uitoefenen op hun regeringen om niet al te vriendschappelijke relaties met Rusland te onderhouden.

¹²⁰ M. EVANGELISTA, *o.c.*, 183.

2.2.3. OVSE

Liechtenstein 2001, de OVSE en de Raad van Europa houden er op 29 en 30 een gezamenlijke top. Dertig oktober treden de OVSE en de Raad van Europa met een gemeenschappelijke verklaring naar buiten over het de topic terrorismebestrijding. Met die bestrijding gaan ze akkoord maar het schenden van mensenrechten kan er geen doel van zijn. Radicalisering van gemeenschappen moet binnen de anti-terreur strijd tegengegaan worden. Na de Bush-doctrine veranderde de kritische verhaallijn van de OVSE niet. Rusland werd aangemaand de beloften, die het had gedaan op de Top van Istanbul, niet in het gedrang te laten komen.

In de tekst wijdt een passage speciale aandacht op de situatie in Tsjetsjenië. De OVSE blijft ervan overtuigd dat ze moet waken over de toestand in de republiek¹²¹. Van een normalisatie kan geen sprake zijn. Politiek een oplossing bekomen, niet militair moest een uitweg uit het conflict betekenen. De hernieuwde werkzaamheden van de Assistentiegroep, die ingesteld was door een gezamenlijke werkgroep over Tjtsjenië in de PACE en de Duma, het Russisch parlement, werden in de verklaring positief benadrukt. Tevens informeerde de OVSE naar een verlenging van de aanwezigheid van de groep. Eind 2001 zou die opnieuw besproken moeten worden met Rusland.

Om geïnformeerd te blijven over de gang van zaken ontmoette de groep vertegenwoordigers van de Russische federale overheid, maar ze sprak ook met de federale en lokale autoriteiten in Tsjetsjenië. Rapporten over een aanzwellende lijst vermiste personen bereikten de PACE¹²². Daarin werd vermelding gemaakt van het verdwijnen van personen nadat ze bezoek hadden gekregen van het Russische leger. Sommige van die vermisten zag men nooit terug, anderen doken op in massagraven. Daarnaast bracht de oorlog een enorme stroom vluchtelingen op de been. De Assistentiegroep trachtte de opvang van die vluchtelingen te coördineren. Als vervanging voor de tentenkampen in Inghushetjië richtte men tijdelijke accommodatie centra op.

¹²¹ X., *Press Statement 30.10.2001, Participants at high level "2+2/3+3" Council of Europe/OSCE meeting issue joint declaration*, 2005 (27.06.2005, OVSE, <http://www.osce.org/itemi6362.html>).

¹²² X., *Annual report on OSCE activities 2002, 2005*, (31.07.2005, OVSE, http://www.osce.org/publications/osce/2004/10/10607_27_en.).

2.3. Reactie vanaf 2002

2.3.1. Verenigde Staten

2.3.1.1. Reactie

Luttele maanden na elf september zwelde de kritiek door de VS weer aan. Putin misrekende zich als hij dacht dat de Bush-doctrine hem voorgoed verlost van een kritisch standpunt vanwege de VS. Na de succesvolle militaire campagne in Afghanistan, die sneller afgehandeld werd dan verwacht distantieerde de VS zich van zijn eerder anti-Tsjetsjeense retoriek. In januari 2002 liet Deputy Secretary of State, Richard Armitage, in een verklaring het volgende optekenen:

We are trying to disassociate participation in the events in Chechnya of mujahedeens (...) from participation of the Chechens themselves who operate on the territory that is part of the Russian Federation. As the former category, we enjoy absolute understanding with the Russian authorities. There is a certain discord when the latter category is concerned. We have always thought that a political resolution offers the only way out and will actually be a blessing for Russia¹²³.

Er moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen burgerbevolking en echte terroristen. Zuiver geweld gebruiken kan niet de bedoeling zijn. De politieke weg blijft de enige weg om tot een oplossing te komen. Het departement van buitenlandse zaken dat jaarlijks een overzicht uitbrengt over de situatie van de mensenrechten in de hele wereld volgde in maart dezelfde weg. Rusland kreeg een negatieve beoordeling. Er werd dringende aandacht gevraagd voor de misbruiken die gaande waren in Tsjetsjenië.

Een paar maanden later geeft Washington echter een ander signaal. Op 24 mei 2002 komen Moskou en Washington met een gemeenschappelijk standpunt naar buiten over de anti-terroristische samenwerking. Bush en Putin wezen erop dat hun anti-terroristische maatregelen een deel uitmaakten van de oorlog tegen het terrorisme en dat de samenwerking een belangrijk deel was van die gezamenlijke strijd.

¹²³ R. AZIZIAN, *l.c.*, p. 152.

Een versterking van de Bush-doctrine komt er op 20 september. Reactie op het Tsjetsjeniëbeleid is dit niet, maar Rusland had in augustus wel zijn eigen vliegtuigkapingen achter de rug. De NSS van 20 september niet vermelden zou echter een hiaat in de analyse teweegbrengen. In die strategie eigent de VS zich het recht toe een staat preventief of pre-emptief aan te vallen als er een dreiging van die staat uitgaat¹²⁴.

Tegen 2003 verandert de toon aan Amerikaanse zijde opnieuw. Op zoek naar steun voor de oorlog tegen Irak besluit men de gemoederen te bedaren. In een reactie op de vernieuwde kritiek had Rusland duidelijk gemaakt dat dit een verraad was van de coalitie tegen het terrorisme. Daarop reageerde Armitage op 28 januari als volgt “The US is working very closely with Russia about the process of designating some Chechen terrorist groups as foreign terrorist organizations”.¹²⁵ Diplomatiek gezien haalde hij zijn stelling van een jaar eerder niet onderuit. Hij sprak niet over een het al dan niet terroristische zijn van de hele Tsjetsjeense bevolking, maar verwees naar enkele Tsjetsjeense groeperingen.

Uit de reactie van de Amerikaanse pers bleek, dat ze zich net na de Bush-doctrine niet schaarde achter het beleid van president Bush, geen kritiek meer te uiten op Russische binnenlandse materies. Elke toegeving die Bush maakte ten opzichte van Rusland kreeg een kritische evaluatie door een of andere journalist. Toch laat Bush niet af Putin te steunen. Op 21 september 2004 zegt hij in de Algemene Vergadering van de VN zijn volledige steun toe aan het Tsjetsjeniëbeleid dat Rusland voert. Daarbij weigert hij elke kritische reactie over Rusland's beleid in de Kaukasus. Een week later, op 30 september, vindt er een debat plaats met John Kerry, de oppositiekandidaat in de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2004. Daar stelt men een vraag over de evolutie van anti-democratische gebeurtenissen in Rusland waarop Bush eraan herinnert dat Putin grote stappen heeft ondernomen naar democratisering. Voor de Amerikaanse president is het een noodzaak dat de goede relaties met Rusland intact blijven. Rusland moet immers een sterke bondgenoot blijven in de oorlog tegen het terrorisme¹²⁶.

2.3.1.2. Verklaring voor de Amerikaanse reactie

¹²⁴ Voor meer uitleg zie inleiding en 1.5.3.

¹²⁵ R. AZIZIAN, *l.c.*, p. 153.

¹²⁶ V. SLAPENTOKH, *l.c.*, p. 144.

In de reactie vanaf 2002 valt weinig coherentie te bespeuren. De aanslagen lagen in januari nog vers in het geheugen, maar toch kwam er al een breuk in de onverwijld steun in de oorlog tegen het terrorisme. Armitage wilde geenszins aanvaarden dat alle Tsjetsjenen terroristen zouden zijn. Wellicht begreep de VS dat Rusland niet puur handelde uit solidariteit. De strijd tegen het terrorisme verenigde Putin met het westen en die coalitie gaf hem de kans zijn eigen agenda na te streven. Aan alle eisen van Rusland toegeven in ruil voor samenwerking leek de VS toch te verregaand. De blijvende kritiek stoorde de Russen echter mateloos. Naar hun mening werd de strijd tegen het terrorisme daardoor niet ernstig genomen. Op de NAVO-conferentie in Rome 2002 reageert Ivanov geïrriteerd¹²⁷. Volgens hem blijven de akkoorden over eenheid en solidariteit dode letter als sommige staten Rusland als een mogelijke vijand blijven bestempelen. Internationale acties stemmen niet overeen met de geest van de strijd tegen het terrorisme.

Terrorisme maakt de internationale relaties aan de ene kant een stuk hechter, maar aan de andere kant vallen alle staten op zichzelf terug. De VS deinsde er niet voor terug een oorlog te starten in Irak ook al zou de internationale gemeenschap daar niet akkoord mee gegaan zijn. Door de Bush-doctrine eigende de VS zich het recht toe preventief aan te vallen tegen staten waar de dreiging bestond dat die staat aanslagen kon beramen op het Amerikaanse grondgebied. Irak werd het ultieme doelwit.

Toch zocht de VS steun voor de oorlog in Irak en dat is te merken aan de reactie van de VS. Putin en Bush halen de banden nauwer aan na de geopperde ontevredenheid door Rusland. Dat de olie-politiek voor een deel tussenzat valt niet uit te sluiten. Rusland focuste op de gemeenschappelijke economische belangen tussen beide landen. Aan de OPEC had Rusland de belofte gedaan de verkoop van olie beperkt te houden zodat de wereldprijs voor olie niet zou gaan dalen. In tegenstelling tot wat ze eerder beloofden, verkondigden de Russen dat ze de productie zouden opdrijven¹²⁸. Lagere olie-prijzen zouden in het voordeel spelen van de VS. Vanuit het standpunt van de VS gezien zou het niet verstandig zijn opnieuw kritiek te uiten als Rusland van plan was de olie-prijzen op de wereldmarkt te laten dalen. Eens te meer werden economische belangen vooropgesteld en het mensenrechtenbeleid bleef in de kou staan.

¹²⁷ V. MOROZOV, *l.c.*, p. 424.

¹²⁸ M. EVANGELISTA, *o.c.*, 183.

September 2002, levert geen kritiek op maar wel de NSS die de Bush-doctrine versterkt. Rusland interpreteert die doctrine naar eigen voordeel en komt zelf met een nationale militaire doctrine op de proppen. De strategie van 4 november 2002 bepaalt dat preventief geweld mag gebruikt worden tegen een staat die terroristen onderdak verleent¹²⁹. Georgië werd er al enige tijd van beschuldigd Tsjetsjeense terroristen een vrije doorgang te bieden over hun territorium. De militaire doctrine richt zich op eerste plaats misschien tegen Georgië, want Georgië vormt een doelwit omdat Tsjetsjenen zich daar schuilhouden. De Bush-doctrine mag dan al geen rechtstreekse reactie gevormd hebben op het Tsjetsjeniëbeleid, ze beïnvloedde wel de te volgen strategie van Rusland in verband met de Tsjetsjenen. Putin maakt hier wederom gebruik van de Amerikaanse strategie na 11 september om zijn nationale belangen naar voor te schuiven. Zonder de nieuwe militaire strategie zou Putin nooit een interventie in Georgië kunnen rechtvaardigen. Het recht om preëmtief geweld te gebruiken om Russisch grondgebied te verdedigen zet voortaan de deur op een kier. Russische steun voor de oorlog in Irak verkrijgt de VS echter niet. Deze keer gooit pragmaticus Putin het over de Europese boeg met de bedoeling alle internationale partners één na één tevreden te houden. Na steun aan de VS is de tijd rijp om bondgenoot te worden van Frankrijk en Duitsland, die zichzelf geen voorstanders noemden van de oorlog tegen Irak. De reactie en het waarom ervan wordt behandeld in 2.3.2.

Hoewel de pers negatieve commentaren publiceerde over de beleidskoers die Bush voer, week hij niet van zijn standpunten. De uitspraken in 2004 volgden kort na de gruwelijke aanslag in Beslan. Beslan vestigde vernieuwde internationale aandacht op de problemen in de Kaukasus. Kinderen betrekken in terreur wekt een heviger gevoel van ressentiment op. Terroristen bereiken overigens hun doel als er internationale aandacht wordt gependend aan hun daden. In een speech op 4 september, na het einde van de gijzeling, had Putin gewezen op krachten die bestonden die de terroristen holpen omdat ze ervan uitgingen dat Rusland nog steeds een bedreiging voor hen betekende door Rusland's nucleair arsenaal. Diplomatieke codetaal om de Amerikanen met de vinger te wijzen dat ze de het beleid van Rusland niet genoeg steunde. In Rusland staken er anti-Amerikaanse gevoelens de kop op¹³⁰. Omdat de VS dat anti-Amerikanisme gerust kon missen, in een staat waar de

¹²⁹ F. SCHLOMER, "Rusland wil overal ter wereld kunnen toeslaan" in *De Morgen*, (2004), p.15.

¹³⁰ V. SLAPENTOKH, *l.c.*, p. 143.

islamitische bevolking elk jaar groeit, laat Bush tegen het einde van september woorden van steun vallen. Hij staat integraal achter Putin's Tsjetsjenië beleid. Opnieuw maakt Putin handig gebruik van de oorlog tegen het terrorisme om de Russisch belang naar voor te schuiven. Rusland's actie tegen Tsjetsjenië blijft een onderdeel van die oorlog. Het westen mag dat naar Putin's oordeel niet vergeten.

2.3.2. Europa

2.3.2.1. Reactie

Anna Politiovskaya, een Russische journaliste, slaat de nagel op de kop als ze over Silvio Berlusconi, premier van Italië, spreekt. "Berlusconi lijkt haast verliefd op Poetin." In april 2002 nodigde Putin hem persoonlijk uit naar Rusland om een bezoek te brengen aan zijn dacha in Sochi nabij de Zwarte Zee. Een eer die geen enkele notoire Europese leider tot nog toe te beurt viel¹³¹. Berlusconi werd Putin's pleitbezorger in Europa om een openheid naar Rusland toe te creëren. Naar zijn mening beschikte Rusland over enorme groeimogelijkheden op economisch vlak. De mensenrechtensituatie kwam naast de overheersende economische belangen ook ter sprake. Berlusconi wees op het groeiende aantal slachtoffers en stipte aan dat de politieke weg de enige weg uit het conflict betekende. Later bleek dat niet zeker kon gesteld worden of ze over de Tsjetsjeense kwestie of over het Palestijns-Israëliësch conflict gepraat hadden in die bewoordingen.¹³²

De voorzitter van de Europese Commissie, Romano Prodi, gaf kritiek op de toenadering die Berlusconi tot Rusland zocht¹³³. Voor hem was het uitgesloten dat

¹³¹ M. EVANGELISTA, *o.c.*, 185.

¹³² M. EVANGELISTA, *o.c.*, 184.

¹³³ *Ibid.*, 185.

Rusland tot de Europese Unie zou gaan behoren, zoals Berlusconi had voorgesteld. De vraag valt echter te stellen of hij dat deed uit economische overwegingen of uit bezorgdheid naar de democratische ingesteldheid van Rusland, met de nadruk op het respecteren van mensenrechten.

Frankrijk liet zijn minister van Buitenlandse Zaken, Dominique Villepin, op 27 oktober in 2002 de volgende verklaring afleggen:

One must distinguish between terrorism which is reprehensible in all its forms and wherever it might be, and crises which genuinely call for the search for political solution. This is clearly the case in Chechnya: we have said this for years.¹³⁴

Een verklaring die er kwam na het gijzelingsdrama in Moskou op 23 oktober. Villepin weigerde alle Tsjetsjenen op dezelfde terroristische hoop te gooien. Jacques Chirac had nochtans in mei 2002 na een bezoek aan Putin in Sochi zich positief uitgelaten over het Russisch beleid in Tsjetsjenië. In 2003 zocht Chirac medestanders om de oorlog in Irak niet te steunen. Putin werd tegemoetgekomen door niet kritisch te reageren op de Rusland's laatste initiatieven om het conflict op te lossen¹³⁵.

Tien april 2002 domineerde Tsjetsjenië de debatten in het EP. Een resolutie moest het gedrag van Rusland in de republiek veroordelen. Na hevige discussies keurde het EP een verwaterde versie van de oorspronkelijke tekst goed. Voor de zoveelste keer betekende dit een verklaring waarvan alle betrokken partijen werden opgeroepen tot een staakt-het-vuren te komen en een politieke oplossing te zoeken¹³⁶.

Op aandringen van de Europese Unie werd er in 2002 bij de VN Commissie voor mensenrechten een resolutie ingediend over Tsjetsjenië. Er werd echter onvoldoende steun voor de resolutie gevonden waardoor ze werd weggestemd¹³⁷.

De PACE hield er een eenduidiger standpunt op na. Ze bleef het kritische pad van de voorbijgaande jaren voortzetten. Ze dreigde in 2003 een internationaal strafhof in Tsjetsjenië in te stellen. Ter plaatse bestonden immers geen adequate maatregelen om schendingen van mensenrechten te veroordelen.

Tsjetsjenië mocht in maart 2003 naar de stembus trekken om de nieuwe constitutie goed te keuren. De Venetië-commissie, de Commissie voor Democratie en Recht, van de Raad van Europa zou de inhoud van de constitutie aan een analyse

¹³⁴ THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE CHECHEN REPUBLIC OF ICHKERIA, *l.c.*, p.489.

¹³⁵ J. ANDREW, *o.c.*, 275.

¹³⁶ X., *Resolutie van het Europees Parlement over de situatie in Tsjetsjenië van 10 april 2002*, 2005 (31.07.2005, Europese Unie, <http://www.bartstaes.be/tsjetsjenie.php?id=903>).

¹³⁷ M. SULTAN, *l.c.*, p.437.

onderwerpen¹³⁸. Eigenlijk was de constitutie een copie van de Russische constitutie. Vermelding van de Tsjetsjeense natie of de bevolking van de Tsjetsjeense republiek werd niet gemaakt. De Tsjetsjeense president zou ondergeschikt zijn aan de Russische president. Voor het overige wordt er met geen woord gerept over de conflictsituatie met Rusland. Moskou dringt deze constitutie op. Uit de verkiezingsresultaten valt dat op te merken. Ze zou maar liefst met meer dan 90 procent worden goedgekeurd, wat duizelingwekkend veel mag genoemd worden. De commissie besluit dat de constitutie niet aangepast is aan Tsjetsjeense noden.

In 2004 weigerde de PACE de Tsjetsjenen te klasseren onder bandieten gelinkt aan het internationaal terrorisme. Rusland had daar nochtans voor geijverd, maar de PACE hield het liever ‘op bepaalde groeperingen bevechten het Russische leger¹³⁹’. De link met het internationaal terrorisme wordt vanuit de PACE niet gelegd. In tegenstelling tot de VS weigert Europa de Tsjetsjenen onder de categorie terroristen onder te brengen. Verder besloot de PACE de recente Tsjetsjeense verkiezingen niet als legitiem te aanvaarden.

Het Verenigd Koninkrijk besloot in 2004 asiel te verlenen aan Akhmed Zakaev, zeer tegen de zin van de Russische autoriteiten. Rusland verwachtte dat Zakaev uitgeleverd zou worden. Zakaev werd door zijn connectie met Maskhadov bij de terroristen gerekend. De relaties met Europa verkilden nog meer toen de Europese ministers van buitenlandse zaken een uitleg verwachtten over de afloop van de tragedie in Beslan¹⁴⁰. De Russische autoriteiten worden ervan beschuldigd de situatie niet goed te hebben opgelost. Daardoor liep het dodenaantal bij de bevrijding zo hoog op. In het Nord-Ost drama in Moskou kende Rusland dezelfde problemen. Het aantal slachtoffers liep in de actie om de terroristen uit te schakelen ook hoog op. Rusland beschouwde dit als een inmenging in interne materies en reageerde furieus. Dit werd beschouwd als een aanvallende reactie.

2.3.2.2. Verklaring voor de Europese reactie

¹³⁸ B. COPPIETERS, *l.c.*, p. 389.

¹³⁹ Y. BENDERSKY, *Is European Pressure Enough to Force a Political Solution in Chechnya?*, 2005, (31.07.2005, Worldpress, <http://www.worldpress.org/Europe/2000.cfm>).

¹⁴⁰ Y. BENDERSKY, *The Chechnya Factor in Russia-E.U. Relations*, 2005, (31.07.2005, Worldpress, <http://www.worldpress.org/Europe/2000.cfm>).

Uit de verschillende reacties die het Europees continent naar voor bracht valt moeilijk een duidelijke lijn te trekken. Afzonderlijk zijn de landen, in de persoon van hun premier of president, geneigd een positievere houding aan te nemen tegenover Rusland. Economische belangen liggen aan de basis van die politiek. De liefdesverhouding tussen Berlusconi en Putin ging zover dat hij ijverde voor het lidmaatschap van 'Groot Rusland' in de WTO en zelfs de EU. Het feit dat hij had gezegd dat de Russische markt over enorme groeimogelijkheden beschikte duidt op de economische motieven.

Nochtans reageerde Prodi afwijzende op dit voorstel. Prodi verwees echter niet naar de verschillende standaard die Rusland en Europa hanteerden in verband met het respecteren van mensenrechten¹⁴¹. Zijn grootste vrees bestond uit het onderuit halen van de structuur van de organisatie die de EU is. Rusland zou de EU te groot maken.

Chirac schaarde zich in 2003 ook achter Putin, hoewel zijn minister van buitenlandse zaken in 2002 een verklaring had afgelegd dat er een onderscheid moest gemaakt worden tussen de strijd tegen terrorisme en conflicten die een politieke oplossing vereisten, doelend op Tsjetsjenië. De oorlog in Irak lag echter in het verschiep en Frankrijk zocht bondgenoten om die niet te steunen. Putin ziet hierin een mogelijkheid om zijn belangen in Europa voorop te stellen. In ruil voor de steun verwacht hij van Frankrijk en Duitsland minder kritiek op zijn Tsjetsjeniëbeleid.

Regionale organisaties zoals de Raad van Europa en de EU proberen wel degelijk Rusland te dwingen een politieke oplossing te zoeken. De PACE is het meest consistent in die kritiek. Ze trekt de legitimiteit van verkiezingsresultaten in twijfel, en ze weigert faliekant de Tsjetsjenen terroristen te noemen.

De EU volgde zowaar dezelfde beleidslijn. In 2002 werd op aanvraag van de EU een resolutie in de VN-mensenrechtencommissie ingediend om Rusland te veroordelen voor mensenrechtenschendingen. Zo'n resolutie kwam er evenwel niet. De kracht van een landenresolutie schuilt in de openbare schaamte die ervan uitgaat¹⁴². Het overtredende land zou zich niet meer kunnen verschuilen achter een groter thema, als bijvoorbeeld de oorlog tegen Irak. De aanvaarding van een VN-mensenrechtenresolutie zou een zware veroordeling betekenen voor Rusland binnen de organisatie van de VN, zodoende in de ganse internationale gemeenschap.

¹⁴¹ J. ANDREW, *o.c.*, 185.

¹⁴² A. BOS, "Toekomst landenresoluties van Mensenrechtencommissie in gevaar?" in *Internationale Spectator*, (2003), 11, p. 261.

Rusland beschikt echter over een zwaar drukkingsmechanisme binnen de VN om een landenresolutie tegen te houden, namelijk zijn veto-recht in de VN-Veiligheidsraad. Indien de resolutie er zou gekomen zijn kon dat zware gevolgen gehad hebben voor beslissingen die in de toekomst in de Veiligheidsraad ter discussie zouden staan. Het EP trachtte ook een lepel in de pap te brokken. Een parlementaire resolutie in 2002 moest de Russische regering onder druk zetten een oplossing te zoeken voor de erbarmelijke situatie in de Tsjetsjeense republiek. Wederom hielden economische belangen dit initiatief tegen. In Rusland bestaat de helft van de buitenlandse investeringen uit bedrijven afkomstig uit de EU¹⁴³. Restrictieve maatregelen van de Russische overheid zou een negatieve impact hebben op hen. De EU vond dan ook onvoldoende steun voor dit voorstel. Europese toppolitici weigerden het EP te steunen in zijn initiatief.

De reactie van de EU op de afloop van de gijzeling in Beslan raakt Putin erg. Hij begrijpt niet hoe Europa op die manier kan reageren nu Rusland getroffen wordt door zijn eigen 11 september. Naar Amerikaans voorbeeld laat hij stellen ‘either you’re with us, or you’re not’. Net als Bush doet in de Bush-doctrine deelt hij de wereld op in goed of kwaad. Plaats voor een schemerzone bestaat niet. Vooreerst lijkt de EU dat te aanvaarden want kort tijd later zal de EU die reactie afdoen als een misverstand en een poging om te leren uit elkaars fouten¹⁴⁴. Na de vernieuwde steun van Bush aan het Tsjetsjenië beleid lijkt het of Europa vlug de brokken wil lijmen. Voor Europa is het beter Putin als gesprekspartner te behouden dan er helemaal de controle over te verliezen.

2.3.3. OVSE

Drie januari 2003, een zwarte dag voor de OVSE-Assistentiegroep in Tsjetsjenië. Het voorzitterschap bereikt geen akkoord met Rusland om het mandaat dat van 2000 liep te verlengen¹⁴⁵. Rusland liet klaar en duidelijk verstaan dat de Assistentiegroep mocht vertrekken. Tegen 21 maart moet de missie gesloten zijn. Al bij al kreeg het

¹⁴³ J. ANDREW, *o.c.*, 185.

¹⁴⁴ L. BOBO, “A People’s Trauma” in *The World Today*, 60, (2004), 10, p. 7.

¹⁴⁵ X., Press Release 03.01.2003, OSCE Chairman regrets end of OSCE mandate in Chechnya, 2005, (26.07.2005, OVSE, <http://www.osce.org/item/7227.html>).

wegstemmen van de OVSE-Assistentiegroep weinig kritiek in de internationale gemeenschap¹⁴⁶.

In een poging de situatie te normaliseren zond Putin Tsjetsjenië in 2003 twee keer naar de stembus. Voor hem was dit een aanzet tot een langdurige vrede. In maart mochten de Tsjetsjenen stemmen, om in een referendum de nieuwe constitutie van de Tsjetsjenië goed te keuren en in oktober om een nieuwe president te verkiezen. De OVSE's Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) stuurde een klein expertenteam naar Tsjetsjenië omdat een standaard team dat normaal verkiezingen observeert niet afgevaardigd kon worden¹⁴⁷. De kleinschaligheid van het team en de beperkingen die het ondervond om te werken lieten niet toe finale conclusies te trekken. HRW berichtte echter over Tsjetsjenen in vluchtelingenkampen in Inghusjetië die niet konden stemmen. Na de oorlog kwam er een vluchtelingenstroom op gang naar Inghusjetië waardoor er heel wat Tsjetsjenen op dat grondgebied leefden. De Russische militairen op Tsjetsjeens grondgebied konden wel hun stem uitbrengen. Dit nuanceert het beeld dat de constitutie met 96 procent van de stemmen werd aangenomen¹⁴⁸. Het expertenteam trok die conclusie niet. Ze maakte enkel duidelijk dat met het referendum de hoop bestond om een proces van vrede en stabiliteit op gang te brengen.

Bij de presidentsverkiezingen in oktober is evenmin een volwaardige OVSE missie aanwezig. Slechts een week voor de eigenlijk voorkiezigingsdatum, die nochtans geruime tijd vaststond, nodigde de Russische regering OVSE-waarnemers uit¹⁴⁹. Dat dit onvoldoende tijd creëerde om een team te sturen spreekt voor zich. Uit veiligheidsoverwegingen bleven de OVSE-waarnemers weg, maar ze stelden zich wel vragen over het verkiezingsresultaat. Tachtig procent van de kiezers had pro Kadyrov gestemd, de door Moskou-gesteunde kandidaat. Een overdreven hoog verkiezingsresultaat uit een regio met een zwaar gefragmenteerde samenleving. NGO's berichtten over een gedwongen stembusgang onder de Tsjetsjenen pro Kadyrov.

In 2004 zette de OVSE dezelfde koers verder. Ze gaf niet af om het mandaat terug in te stellen in Tsjetsjenië. Ze bleef verzoeken om een politieke oplossing. In

¹⁴⁶ S. VAN DER MEER, *l.c.*, p. 495.

¹⁴⁷ X., *Press relaese 20.03.2003, OSCE's human rights office calls for sustained political process in Chechnya*, 2005 (26.07.2005, OVSE, <http://www.osce.org/item/7355.html>).

¹⁴⁸ M. BRODY, "Entretien avec Akhmed Zakaev, envoyé spéciale du Président Maskhadov pour les negociations de paix" in *Central Asian Survey*, 22, (2003) 2/3, p. 222.

¹⁴⁹ J. ANDREW, *o.c.* 124.

september deed ze enkele voorstellen voor OVSE-activiteiten die een politieke oplossing ten goede zou komen¹⁵⁰. Op 1 september krijgt Putin af te rekenen met de gijzelingsactie in Beslan. Het beleid van de organisatie verandert nu echter ook niet. De OVSE wijst erop dat de ze dezelfde lijn bleef trekken, als voor de dramatische gebeurtenissen.

Besluit

Het uitbreken van het conflict in 1999 kwam er voor het westen in eerste instantie onverwacht. Clinton uitte pas bij de aankomst van Russische troepen in Dagestan zijn ongerustheid over de gebeurtenissen. Naarmate de oorlog vorderde werd de reactie kritischer, maar Rusland's recht om zichzelf te verdedigen werd nooit in twijfel getrokken. Algemene kritiek centraliseerde zich rond mensenrechten. Toch weigerde hij een resolutie van de Amerikaanse senaat aan te nemen, die hem de taak zou geven als bemiddelaar op te treden. De voorkeur ging er naar uit om de goede relaties met Rusland niet op te geven.

Een kritische houding aannemen was niet makkelijk. Basaev pleegde effectief een inval in Dagestan. De berichten over de onmenselijke militaire campagne bleven echter aanhouden, zodoende de kritiek ook. Dat die kritiek een geo-politische invloed onderging is te wijten aan de olievoorraden in de Kaukasus.

Op Europees vlak bleef het kritiek regenen. In Helsinki nam de Europese raad een verklaring aan die het intensief bombarderen van Tsejtsjenië sterk veroordeelde. Net als de VS trok de Europese raad het recht van Rusland om de territoriale integriteit te verdedigen niet in twijfel, maar dat mag geen ruimte creëren om mensenrechten te schenden. De PACE neemt in april 2000 een duidelijke beslissing. Het stemrecht wordt Rusland voor negen maanden ontzegt. Duitsland reageert niet in de lijn van de

¹⁵⁰ X., Press Release 17.09.2004 OSCE chairman meets Russian Foreign Minister in Moscow, 2005, (31.07.2005, OVSE, <http://www.osce.org/item/8580.html>).

PACE door zijn misnoegen te uiten. Daarenboven geeft Tony Blair een bezoek aan zijn 'goede vriend' Putin. Die laatste hoopte met dat een bezoek, een verschuiving in de Europese reactie teweeg te brengen.

Hoewel de Raad van Europa een uiterst kritische houding aannam kan men zich vragen stellen bij de effectiviteit ervan. In 1996 had de Raad van Europa Rusland het lidmaatschap toegekend. Men wist dat Rusland niet aan alle democratische voorwaarden voldeed, maar men opteerde ervoor om Rusland binnen Europa te integreren. Rusland ziet het stemrecht dan ook louter als sanctiemiddel, maar de overtuiging dat ze uit de Raad van Europa gezet zullen worden, hebben ze niet. De reactie van de Europese Raad wekte Russische irritatie op met een militaire doctrine tot gevolg, die inmenging in interne materies als externe bedreiging zag voor Rusland. Uit economische belangen, men streefde naar toegang tot de Russische markt, hebben afzonderlijke landen een andere reactie dan de regionale organisaties naar buiten gebracht. Als staat zouden zij onmiddellijk de gevolgen voelen die Rusland zou mogelijks zou instellen als reactie op hun kritische houding.

Na de Bush-doctrine verandert de kritiek in de VS in het voordeel van Rusland. Door oorlog tegen het terrorisme worden de banden met Rusland nauwer aangehaald. Putin presenteert zijn nationale belangen op het internationale forum om Rusland's macht te vergroten. De strijd tegen het internationale terrorisme gaf hem daar de ideale gelegenheid toe. Amerika verwelkomde die steun graag, alleen omdat ze een oorlog tegen Afghanistan wilden starten. Putin liet troepen toe in de Russische invloedssfeer. Dit echter niet uit altruïstische overwegingen. De Amerikaanse troepen konden de aanwezigheid van de eigen troepen daar verantwoorden. Die Russische troepen moesten de olie-industrie trachten te controleren.

Europa paste zijn kritiek in de lijn van de VS aan. Toppolitici leken allen een bevoorrechte relatie met Putin na te streven. De economische groei van Rusland heeft hier een aandeel in. Putin beschikt daardoor over middelen die Europa kunnen afschrikken een al te kritische houding aan te nemen. NGO's en media blijven hier echter voor ijveren, maar dit vertaalt zich niet in het beleid van Europa.

Vanaf 2002 valt er geen duidelijke lijn meer op te maken in de kritiek die zowel de VS als Europa hanteren. Periodes met felle kritiek worden afgewisseld door periodes met een zwakker kritische houding. Belangen aan beide kanten zijn hiervan de oorzaak en Putin maakt er handig gebruik van. Sterke kritiek of zwakke kritiek hangt af van wat er op dat moment zich afspeelt in de wereld. De oorlog tegen Irak

brengt een verminderde kritiek met zich mee, de periode erna meer kritiek, het Beslan-drama laat de kritiek weer de kop indrukken. Afhankelijk van hoe Putin de Russische belangen op het politieke wereldtoneel manoeuvreert zorgt voor die weinig rechtlijnige houding.

Bij de OVSE kan men evenwel opmerken dat ze sinds 1999 een kritische houding is blijven aannemen, tot op de dag van vandaag. Haar activiteiten in de regio werden door Rusland steeds bemoeilijkt en in 2003 verkreeg de Assistentiegroep geen verlenging van het mandaat. Toch tracht ze met de middelen die ze heeft de kritische houding voor te zetten. Dat de reactie van de OVSE al die jaren onveranderd bleef is te wijten aan het feit dat dit een organisatie is. Binnen een organisatie kunnen staten wegstoppen achter andere staten mocht Rusland maatregelen mogen nemen tegen de criticasters. Om die reden verschillen de reacties van de VS en Europa buiten de organisatie.

Besluit

Putin, de Verlosser. Putin, de Vader. Putin, de Redder des Vaderlands. De Russische bevolking komt mythische beschrijvingen te kort om de electorale opgang van Putin in de presidentsverkiezingen te verwoorden. Na een periode waarin Jeltsin's presidentiële macht gecontesteerd werd, verlangen de Russen naar een sterke leider. Een leider die hen zal redden uit hun erbarmelijke leefomstandigheden, een leider die hen zal beschermen tegen elke externe dreiging.

In 2000 grijpen de Russen hun kans. Tijdens de verkiezingscampagne overspoelt Putin de Russische kiezers met berichten over de dreiging die er van Tsjetsjenië uitging na de aanslagen in Dagestan en Moskou. Het spelen van Putin op de angstgevoelens van de bevolking werpt zijn vruchten af. Putin wordt de nieuwe president. Meteen is de toon naar de Tsjetsjenen gezet. Tsjetsjenen zijn terroristen, ze moeten er allemaal aan. De tweede oorlog tegen Tsjetsjenië zorgt voor een nieuwe impasse in het conflict.

Een verschuiving treedt echter op in het verantwoordelijke van die oorlog. De eerste oorlog in 1994 werd duidelijk gevoerd door onafhankelijkheidsstrijders die besloten de Russische 'bezetting' een halt toe te roepen. Terroristische aanslagen tegen het Russische grondgebied en de Russische bevolking lokken echter het tweede conflict uit. De onafhankelijkheidsfactor speelt nog wel, maar de nadruk ligt op de terroristische dreiging die uitgaat van Tsjetsjeense rebellenleiders waar Maskhadov

geen controle over heeft. Sinds het begin van de oorlog claimt Putin een 'counter terrorist operation' uit te voeren.

Die 'counter terrorist operation' als rechtvaardiging van de oorlog wordt in 1999 nog niet aanvaardt door de westerse wereld. In deze fase reageren de VS en Europa op een gelijkaardige manier op het conflict, al vormt de hevigere kritiek van Europa bron voor Russische irritaties. Europese en Amerikaanse kritiek trekken het recht van Rusland om zijn territoriale integriteit te beschermen evenwel niet in twijfel. Een bezorgdheid, naar de wijze waarop het conflict uitgevochten wordt, vormt de kern van de kritiek. Centraal in de kritiek staat het schenden van mensenrechten door het Russische leger. Clinton weigert te stellen dat de Tsjetsjenen terroristen zijn maar hij verklaart wel dat de internationale reputatie van Rusland ernstig geschaad kan worden door dit conflict. Vanuit Europa geeft men hetzelfde signaal. De EU neemt in de verklaring van de Helsinki-top in 1999 een passage aan over Tsjetsjenië waarin onmenselijke Russische acties veroordeeld worden. Binnen de PACE wordt het stemrecht van de Russische delegatie opgegeven.

Ondanks de sterke kritiek valt er in Europa geen eenduidige visie te bespeuren. Afzonderlijk stemmen de landen hun kritiek niet op elkaar af. De ene staat heel kritisch tegenover het beleid, de andere al minder. Economische belangen zijn stoorzender voor een eenvormig Europees beleid. De Russische markt bestaat uit onontgonnen terrein en Europese landen willen er graag de toegang tot verkrijgen. Hoe kan de PACE dan tot de beslissing komen om Rusland af te straffen door het stemrecht op te heven? Binnen de regionale organisatie kunnen de lidstaten makkelijker een kritisch standpunt aannemen. Krachten worden gebundeld. Daarnaast kan men de schuld op andere leden van de Raad van Europa steken als Rusland al te onhebbelijk begint te doen tegen een specifieke staat. Door de doelstellingen van de Raad van Europa - een organisatie die streeft naar democratie en het respecteren van mensenrechten - verplicht ze zichzelf om zware kritiek te uiten. Het lidmaatschap van Rusland in de organisatie beperkt enigszins zijn mogelijkheden. Rusland kreeg in 1996 lidmaatschap hoewel algemeen bekend was dat er van ware democratie nog geen sprake was.

Clinton weigert ook zijn nek uit te steken voor Tsjetsjenië, om de relaties met Rusland niet op het spel te zetten. Vanuit een realistische optiek spelen economische belangen hier een grote rol. Die bieden Rusland een de politieke speelruimte om niet

al te veel reactie te verwachten Toch geen reactie die zo ver zou gaan dat er op Russisch grondgebied geïntervenieerd zou kunnen worden.

In 2001 vinden de aanslagen van 11 september plaats. Een keerpunt in de kritiek op Tsjetsjenië vanuit het westen. Putin verbindt ogenblikkelijk de internationale strijd tegen het terrorisme met het conflict in Tsjetsjenië. Deze internationalisering van het conflict biedt Putin de kans om een evenwaardige partner te worden van de westerse wereld. Bush laat in 2000 al blijken dat hij minder kritisch staat tegenover het conflict dan Clinton. Maar in 2001 is het hek helemaal van de dam. Bush en Putin stellen dat er een gemeenschappelijke vijand in Tsjetsjenië waart.

Voor die steun aan de coalitie tegen het terrorisme verwacht Putin steun voor integratie in de WTO, G-8, NAVO en zelfs de EU terug. Nationaal belang primeert op het internationaal belang. Putin ziet zijn kans schoon om de belangen van de Russische Federatie op te dringen aan de westerse wereld. De strijd tegen het terrorisme wil hij optimaal benutten om de macht van Rusland opnieuw te vergroten.

Daarbij is hij bereid Amerikaanse troepen in de invloedssfeer van Rusland toe te laten om de oorlog tegen Afghanistan te steunen. Altruïstische overwegingen liggen niet aan de basis van zijn beslissing. Aanwezigheid van VS-troepen ziet hij als een buffer tegen de dreiging die uitgaat van Afghanistan naar Rusland toe. Putin schuift handig het Russische belang in, in de oorlog tegen Afghanistan. Die troepen ziet hij daarenboven als een legitimering om eigen troepen in het gebied te behouden. Oliebelangen zijn daarvoor de drijfveer. De Kaukasus bulkt van het zwarte goud. De aanwezigheid van Russische troepen kan een manier zijn om de olie-industrie daar te controleren. Oliebelangen van de VS moedigen de kritiek, die zou kunnen geleverd worden op het Russisch Tsjetsjenië-beleid, ook niet aan. Amerikaanse investeerders vrezen nationalisering van de olie-industrie en wensen die tegen te gaan.

Kritiek vanuit Europa neemt in de lijn van de Amerikaanse kritiek af. Duitsland pleit voor een meer gedifferentieerde evaluatie van het Tsjetsjeens conflict. In diplomatieke taal betekent dit vermindering van de kritiek. Europese leiders streven eerder een bevoorrechte relatie na met Putin. Toch bestaat er een nuanceverschil tussen de kritiek van de VS en Europa. Europa weigert aan te nemen dat er een gemeenschappelijke vijand bestaat in Tsjetsjenië, en nog steeds staan de Tsjetsjenen voor Europa niet gelijk aan terroristen. Op dit moment heeft Europa er geen belang bij om zich achter Putin's retoriek te scharen. Europa kreeg niet rechtstreeks af te maken met terroristische aanslagen.

Tegen 2002 wordt de houding van het westen getekend door een afwisseling van periodes met versterkte kritiek en periodes met verminderde kritiek. In de VS verklaart men in januari 2002 eerst dat niet alle Tsjetsjenen terroristen zijn, dit zeer tegen de zin van Putin. Een paar maanden later verandert men van koers door te stellen dat de samenwerking tussen Rusland en de VS een belangrijk onderdeel vormt van de strijd tegen het terrorisme. Olie-belangen doorbreken eens te meer de kritiek. Rusland zal zijn olie-productie opdrijven om de wereldprijzen te doen dalen, hoewel het anders beloofd had aan de OPEC. De VS moedigt elke actie die de macht van de OPEC kan doorbreken graag aan. September 2002 volgt er een versterking van de Bush-doctrine waardoor preventieve interventies mogelijk worden. Rusland glimlacht en interpreteert de doctrine naar eigen voordeel. Resultaat, een militaire doctrine die preventieve aanvallen toelaat, in staten die terroristen onderdak verlenen. Putin vindt hiermee een rechtvaardiging voor zijn acties en hij laat niet na dat te verkondigen. In 2003 zoekt de VS daarnaast steun voor een oorlog in Irak. Kritiek vormt zich dus niet, in de hoop Rusland achter zich te krijgen. Rusland opteert voor tegenstand om de Europese partners tevreden te houden. Beslan, een bloedig stukje Russische geschiedenis, zorgt voor een volledige erkenning van Bush, voor het beleid dat Putin voert in Tsjetsjenië. Rusland had net na de aanslag te kennen laten geven dat er krachten waren die de terroristen steunden, doelend op de VS. Bush kiest ervoor Putin niet voor het hoofd te stoten.

In Europa lijkt Berlusconi wel verliefd op Putin. Hij neemt niet alleen, een onkritische houding aan, maar hij pleit ook nog eens voor het lidmaatschap van Rusland in de WTO en de EU. Europees commissievoorzitter Prodi gaat niet akkoord, maar economische belangen zijn hiervoor de drijfveer. Lagere olieprijsen komen niet alleen de VS ten goed maar ook Europa. Toch diende de EU een resolutie in bij de VN-mensrechtencommissie om Rusland te veroordelen voor zijn acties tegen de Tsjetsjeense bevolking. Door gebrek aan steun kwam die er niet. Uit het veto-recht dat Rusland heeft in de VN-Veiligheidsraad, blijkt een enorme kracht te gaan om kritiek af te weren. In een poging medestanders te zoeken tegen de oorlog in Irak verwelkomt Chirac in 2003 Putin in die poging. De prijs die hij ervoor moet betalen: verminderde kritiek over Tsjetsjenië. Voor wat hoort wat. Maar Putin's pogingen om de internationale politiek naar zijn hand te zetten draaien niet altijd uit in zijn voordeel. De Europese ministers van buitenlandse zaken vragen in 2004 een uitleg na de dramatische afloop van de gijzelingsactie in Beslan. Putin reageert

furieus. Hij hangt net als Bush in de Bush-doctrine een mancheïstisch wereldbeeld op. “Je bent met ons of je bent tegen ons”. Goed of kwaad, plaats voor een grijze schemerzone bestaat er niet.

Tenslotte blijft de OVSE een doorn in het Russische oog. Tot op vandaag neemt ze sinds 1999 een kritische houding aan over het conflict. De organisatie pikt het beleid van Rusland niet. Hoewel de VS en Europa in hun kritiek over Tsjetsjenië, die niet in de organisatie tot stand komt geen eenduidige lijn trekken, kunnen ze in de OVSE wel kritisch zijn zonder een politiek van nationale belangen te laten indruisen in hun reactie. Jammergenoeg beschikt de OVSE niet over de voldoende mechanismen om tegemoetkoming van Rusland af te dwingen. Misschien kan de organisatie net daarom, gedurende de besproken periode, eenzelfde lijn trekken in zijn kritiek.

Putin, de Realist. Hij speelt in op de gebeurtenissen in de wereldpolitiek om zijn beleid in Tsjetsjenië te rechtvaardigen en kracht bij te zetten. De westerse wereld speelt het spel soms mee, soms niet. Toch kan er geconcludeerd worden dat Putin er aardig in slaagt het westen van Tsjetsjenië af te houden. They say: you win some, you lose some. Voor Putin geldt echter: you win, most of the time.

Referentielijst

- X., *Annual report on OSCE activities 2002*, 2005, (31.07.2005, OVSE, http://www.osce.org/publications/osce/2004/10/10607_27_en.).
- X. “Aslan Maskhadov, leader of the Chechen rebels, died on March 8th, aged 53” in *The Economist*, 374, (2005), 8417, p. 84.
- X., *Conclusies voorzitterschap Europese Raad Helsinki 10 en 11 december 1999*, 2005, (26.07.2005, Europese Unie, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/nl/ec/00300-r1.nl9.htm).
- X., *Conclusies voorzitterschap Europese Raad Helsinki 23 en 24 december 2000*, 2005, (26.07.2005, Europese Unie, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/nl/ec/00100-r1.nl1.htm).
- X. *Daily briefing Department of State 1.10.1999*, 2005 (26.07.2005, Departement of State, <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/1999/10/991001-check32.htm>).
- X. *Daily briefing Department of State 25.10.1999*, 2005 (26.07.2005, Departement of State, <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/1999/10/991025-check2.htm>).

- X. *Daily briefing Department of State 24.11.1999*, 2005 (26.07.2005, Department of State, <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/1999/10/991124-chech3.htm>).
- X., *Daily briefing of the White House 25.09.2001*, 2005 (26.07.2005, Office of the Spokesman of the White House, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2001/5055.htm>).
- X., *Press Release 03.01.2003, OSCE Chairman regrets end of OSCE mandate in Chechnya*, 2005, (26.07.2005, OVSE, <http://www.osce.org/item/7227.html>).
- X., *Press release 20.03.2003, OSCE's human rights office calls for sustained political process in Chechnya*, 2005 (26.07.2005, OVSE, <http://www.osce.org/item/7355.html>).
- X., *Press Release 17.09.2004 OSCE chairman meets Russian Foreign Minister in Moscow*, 2005, (31.07.2005, OVSE, <http://www.osce.org/item/8580.html>).
- X., *Press Statement 30.10.2001, Participants at high level "2+2/3+3" Council of Europe/OCSE meeting issue joint declaration*, 2005 (27.06.2005, OVSE, <http://www.osce.org/item/6362.html>).
- X., *President of South Russia Republic Says Putin's Men Barred Him From Beslan Negotiations*, (18.02.2005, Mosnews) (nieuwsbrief).
- X., *Resolutie van het Europees Parlement over de situatie in Tsjetsjenië van 10 april 2002*, 2005 (31.07.2005, Europese Unie, <http://www.bartstaes.be/tsjetsjenie.php?id=903>).
- X., *The OSCE Assistance Group to Chechnya*, 2005 (26.07.2005, OVSE, <http://www.osce.org/item/15721.html>).
- ABDULAEV N., "Chechnya Ten Years Later" in *Current History*, 102, (2004), 664, pp. 332-336.
- ALONSO W., "Citizenship, Nationality and Other identities" in *Journal of International Affairs*, 48, (1995), 2, ongepag.
- ANDREW J., *Inside Putin's Russia*, London, Granta Books, 2004, 350 p.
- AZIZIAN R., "A Marriage of Convenience: Russia and US Foreign Policy" in *Asian Affairs*, 30, (2003), 2, pp. 151-159.
- BEANO S., "The Chechen crisis and the desired international support" in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, pp. 473-479.
- BENDERSKY Y., *The Chechnya Factor in Russia-E.U. Relations*, 2005, (31.07.2005, Worldpress, <http://www.worldpress.org/Europe/2000.cfm>).

- BENDERSKY Y., *Is European Pressure Enough to Force a Political Solution in Chechnya?*, 2005, (31.07.2005, Wordpress, <http://www.worldpress.org/Europe/2000.cfm>).
- BENNIGSEN M., “Chechnia: political developments and strategic implications for the North Caucasus” in *Central Asian Survey*, 18, (1999),4, pp. 535-574.
- BOBO L., “A People’s Trauma” in *The World Today*, 60, (2004), 10, pp. 5-7.
- BOBO L., *Vladimir Putin and the evolution of Russian foreign policy*, Blackwell Publishing, 2003, 165 p.
- BOS A., “Toekomst landenresoluties van Mensenrechtencommissie in gevaar?” in *Internationale Spectator*, (2003), 11, p. 559-564.
- BRODY M., “Entretien avec Akhmed Zakaev, envoyé spéciale du Président Maskhadov pour les negociations de paix” in *Central Asian Survey*, 22, (2003) 2/3, p. 221-230.
- COPPIETERS B., “Secession and war: a moral analysis of the Russian-Chechen conflict” in *Central Asian Surve*, 22, (2003), 4, pp. 377-404.
- DALE W. N., “U.S. National Security Policies in the Cold War and the War on Terror, A comparison” in *American Diplomacy*, (2003), ongepag.
- DE COCK J., “Bestand Tsjetsjenië houdt stand” in *De Standaard*, (2005) p. 16.
- DE COCK J., *Het conflict in Tsjetsjenië: documentaires, interviews en gelegenheid om vragen te stellen*, Leuven, 24.03.2005 (Persoonlijke Mededeling).
- DE HAAS M., “Russisch buitenlands beleid na 11 september 2001” in *Internationale Spectator*, (2001), 6, p. 331.
- DE HOOGH A. en MOLIER G., “Anticiperende zelfverdediging, preventieve militaire actie en de Bush-doctrine. Noodzakelijk kwaad of heilloze geweldsspiraal?” in *Vrede en Veiligheid*, 34, (2005), 1, pp. 11-33.
- DE VOCHT J., “Tsjetsjeense rebellen bieden bestand aan, Tsjetsjeense overheid noemt staakt-het-vuren propagandastunt” in *De Tijd*, (2005) p. 4.
- DE WAAL T., “A journalist reflects on the two wars in Chechnya” in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, p. 465-468.
- EVANGELISTA M., *The Chechen Wars, Will Russia go the way of the Soviet Union*, Washington DC, Brookings Institution Press, 2002, 244 p.
- FELGENHAUER P., “The Russian army in Chechnya” in *Central Asian Survey*, 21, (2002), 2, pp. 157-166.

- FREDHOLM M., “The prospects for genocide in Chechnya and extremist retaliation against the West” in *Central Asian Survey*, 19, (2000), 3, pp. 315-327.
- GALEOTTI M., “Two wars, nog one” in *The World Today*, 60, (2004), 11, pp. 17-18.
- GIDLEY R., *Crisis Profile, Death and Displacement in Chechnya*, (17.02.2005, Alertnet), (nieuwsbrief).
- GOLDSTEIN J. S., *International Relations*, American University Washington D.C., Longman, 2004, 594 p.
- HENDRIKSE H., “Boris Jeltsin en de strijd om het Kremlin” in *Internationale Spectator*, (1996), 5, pp. 227-233.
- HENDRIKSE H., “De offensieve terugkeer van president Boris Jeltsin” in *Internationale Spectator*, (1997), 5, pp. 254-261.
- JANSEN M., “Rusland en de Islam” in *Internationale Spectator*, (2004) 7/8, p. 380.
- LAPIDUS G. W., “The war in Chechnya: Opportunities Missed, Lessons to be learned in B. W. JENTELSON (Red.), *Opportunities Missed, opportunities seized. Preventive Diplomacy in the Post-Cold World*, New York, Carnegie Corporation, 2000, 431 p.
- LIEVEN A., “Through a Distorted Lens: Chechnya and the Western Media” in *Current History*, 99, (2000), 639, pp. 321-328.
- KADIEV A., “Peace Initiatives of the government of President Aslan Maskhadov” in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, pp. 433-436.
- KAZANTSEV M. F., “Legal Constitutional Status of the Regions of The Russian Federation” in V. ALEXEYEV, T. CASIER en K. MALFLIET (Reds.), *Regionalism in Russia, The Ural Case*, Leuven, KUL Insitute for European Policy, 1996, 119 p.
- KERREMANS B., *Internationale Politiek sinds 1945*, Leuven, Acco, 2002, 307 p.
- KOERDISCH INSTITUUT BRUSSEL, *Kruidvat Kaukasus*, Brussel, Epo, 2004, 106.
- KOVALEV S., “Les masques de Poutine” in *Esprit*, 2005, (31.07.2005, Ministère des affaires Etrangères, http://www.diplomatie.gouv.fr/culture/livre_et_ecrit/revue/esprit/11_01/sommaire_gb.html).
- KING C., “Crisis in the Caucasus: A New Look at Russia’s Chechen Impasse” in *Foreign Affairs*, 82, (2003), 2, ongepag.

- MALFLIET K., *De Geest van het Russische Recht*, Leuven, Acco, 2002, 143 p.
- MALFLIET K., “Een verdrag voor Tatarstan, Proeftuin in een nieuwe Russische Invloedsfeer?” in *Internationale Spectator*, (1995), 1, pp. 33-40.
- MALFLIET K., *Rusland na de Soviet-Unie, Een normaal land?*, Leuven, Lannoocampus, 2004, 146 p.
- MASON A., *Chechnya, who holds the key?*, 2005, (31.07.2005, Wordpress, <http://www.worldpress.org/Europe/2000.cfm>).
- MCFAUL M., “Eurasia Letter: Russian Politics after Chechnya” in *Foreign Policy*, (1995), 99, pp.149-165.
- MCFAUL M., “Putin in Power” in *Current History*, 99, (2000), 639, pp. 307-314.
- MILASHINA Y., “Ruslan Aushev: the war is leaving us behind” in *Novaya Gazetta*, 17.02.2005, (nieuwsbrief)
- MOROZOV V., “Resisting Entropy, Discarding Human Rights, Romantic realism and Securitization of Identity in Russia” in *Coöperation and conflict*, 34, (2002), 4, pp. 409-429.
- MURADOV M., “Chechen Moneybag dies” in *The Current Digest of the post Soviet Press*, 56, (2004), 7, ongepag.
- OLIKER O., *Russia’s Chechen wars 1994-2000: lessons learned from urban combat*, Santa Monica, Rand, 2001, 101 p.
- POLITOVSKAYA A., *Putin’s Russia*, London, The Harvill Press, 2004, 350 p.
- PUTIN V., “Speech 4th september 2004 to the Russian Federation” in *International Debates*, (2004), pp. 208-212.
- ROSE R. en MUNRO N., *Elections without order, Russia’s Challenge to Vladimir Putin*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, 262 p.
- RUBENSTEIN A. Z., “America’s war against terrorism” in *American Diplomacy*, (2001), ongepag.
- RUSSEL J., “Primed to explode” in *The World Today*, 60, (2004), 6, p. 20-21.
- SAMPIEMON J., “Amerika en de interpretatie van een nieuwe wereldorde” in *Internationale Spectator*, (2002), 10, p. 509.
- SCHLOMER F., “Rusland wil overall ter wereld kunnen toeslaan” in *De Morgen*, (2004), p.15.
- SCHRADER H., “Patterns of international terrorism” in *American Diplomacy*, (2001), ongepag.

- SCHRUGERS J., *Het Russisch-Tsjetsjeens conflict: een conflictanalyse van de wederzijdse relaties*, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 2003, (Diss. Lic.) 136 p.
- SHEVTSOVA S., “From Yeltsin to Putin: Evolution of Power” in A. BROWN (Red.), *Gorbachev, Yeltsin and Putin, Political leadership in Russia’s transition*, Washington D.C., Carnegie endowment for international peace, 2001, 162 p.
- SLAPENTOKH V., “Putin’s first year in office: the new regime’s uniqueness in Russian history” in *Communist and Post-Communist Studies*, 34, (2001), pp. 371-399.
- SLAPENTOKH V., “The Terrorist Basayev as a Major Political Actor in Russia” in *World Affairs*, 167, (2005), 4, pp. 139-145.
- SULTAN S., “The quest for peace in Chechnya: the relevance of Pakistan’s Tribal Areas Experience” in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, pp. 437-357.
- THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE CHECHEN REPUBLIC OF ICHKERIA, “The Russian-Chechen tragedy: the way to peace and democracy, Conditional independence under an international administration” in *Central Asian Survey*, 22, (2003), 4, pp. 481-509.
- VAN BAALEN H., “De Russische keizer heeft geen kleren meer” in *Internationale Spectator*, (2000), 6, pp. 307-310.
- VAN DEN HEUVEL M., “Internationale strijd tegen terrorisme is zegen voor Rusland” in *Internationale Spectator*, (2002), 2, p. 65-66.
- VAN DER MEER S., “Oorlogsmoe Tsjetsjenië biedt Poetin een kans op vrede” in *Internationale Spectator*, (2003), 10, p. 491-495.
- VEUGELLEN V., *Het Amerikaanse veiligheidsbeleid tegenover Rusland na de Koude Oorlog*, Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, 2003, (Diss. Lic.) 88 p.

Bijlage 1: Populariteitspoll presidentsverkiezingen 2000

Bron: R. ROSE en N. MUNRO, *Elections without order, Russia's Challenge to Vladimir Putin*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, 99.

Bijlage 2: Kaart Rusland

Bron: N. ABDULAEV, “Chechnya Ten Years Later” in *Current History*, 102,
(2004), 664, pp. 332-336.

Bijlage 3: Olievoorraden in de Kaukasus

Bron: J. S. GOLDSTEIN, *International Relations*, American University Washington
D.C., Longman, 2004, 594 p.